

T.C
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA ŞÜPHE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Mertcan EPÖZDEMİR
1304010588

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku
Programı: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Filiz SAYGILAR

Eylül 2022

T.C
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA ŞÜPHE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Mertcan EPÖZDEMİR
1304010588

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku
Programı: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Filiz SAYGILAR

Jüri Üyeleri: Dr. Öğr. Üyesi Özge SIRMA GEZER
Dr. Öğr. Üyesi Rıfat Murat ÖNOK

Eylül 2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM CEZA MUHAKEMESİ VE ŞÜPHE

I. CEZA MUHAKEMESİNİN AMACI	5
A. Genel Olarak	5
B. Maddi Gerçeğin Araştırılması	8
II. CEZA MUHAKEMESİNİN ŞÜPHE İLE BAĞLANTISI	10
III. ŞÜPHENİN CEZA MUHAKEMESİ SİSTEMİNİN UYGULAMA ALANINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	12
IV. MUKAYESELİ HUKUKTA ŞÜPHE	14
V. CEZA MUHAKEMESİ İLE BAĞLANTILI BİRTAKIM HAK VE İLKELERİN ŞÜPHE İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ	23
A. Hukuk Devleti İlkesi	23
B. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi	25
C. Soruşturmayı Başlatma ve Araştırma Mecburiyeti İlkesi	29
D. Özel Hayatın Gizliliği İlkesi	30
E. Ölçülülük İlkesi	32
F. Kamu Davası Açma Mecburiyeti İlkesi	33
G. Re'sen Araştırma İlkesi	35
H. Adil Yargılanma Hakkı	36
I. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı	44

İKİNCİ BÖLÜM ŞÜPHENİN CEZA MUHAKEMESİ EVRELERİNDEKİ ROLÜ

I. ŞÜPHE KAVRAMI VE ŞÜPHENİN DERECELENDİRİLMESİ	46
A. Basit Şüphe	49
B. Makul Şüphe	51
C. Yeterli Şüphe	55
D. Kuvvetli Şüphe	57
II. SORUŞTURMA AŞAMASINDA ŞÜPHE DERECELERİNE GÖRE ALINACAK KARARLAR	61
A. Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar	61
B. Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar	64

C.	İddianamenin Kabulü	67
D.	İddianamenin İadesi	68
III.	KOVUŞTURMA AŞAMASINDA ŞÜPHENİN ROLÜ	70
A.	Deliller	71
1.	Delil Çeşitleri	73
2.	Delillerin Tartışılması	75
3.	Delil Serbestisi	78
4.	Delil Yasakları	81
B.	Vicdani Kanaat	83
SONUÇ		86
KAYNAKÇA		89

KISALTMALAR

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AYM : Anayasa Mahkemesi

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

CMK : Ceza Muhakemesi Kanunu

CMUK : 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu

E. : Esas

E.T. : Erişim Tarihi

K. : Karar

KYOK : Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar

m. : Madde

PVSK : Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu

s.: Sayfa

S. : Sayı

SYOK : Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar

T: Tarih

TCK : Türk Ceza Kanunu

vd. : Ve devamı

ÖZET

Toplumların antidemokratik veya demokratik olarak ayrılmasında en önemli yeri teşkil eden olgulardan biri olan ceza muhakemesinin, teorik oluşumunun ve uygulamadaki işleyiş sürecinin en önemli kavramları arasında “şüphe” yer almaktadır. Toplumsal sözleşmesi olan Anayasası ve tarafı olduğu hukuka uygun uluslararası sözleşmeler gereği bir hukuk devleti olan Türkiye, ceza muhakemesi sürecinin işleyişindeki her noktada “şüphe” kavramına yer vermekle mükelleftir. Çünkü ceza muhakemesi sisteminin işleyişinde şüpheden tamamen arı kalan bir süreç söz konusu değildir. Bu nedenle şüphe kavramını, ceza muhakemesi sisteminin çekirdeği olarak nitelendirebiliriz. Nitekim ceza muhakemesi; somut olgulara dayalı suç şüphesi ile başlayıp, şüphe kavramının kovuşturma aşamasında, maddi gerçeklik içerisinde kaybolarak hakimin vicdani kanaati doğrultusunda hüküm verilmesi sürecini kapsamaktadır. Çalışmamızda “şüphe” kavramı detaylıca ele alınacak olup; şüphe kavramı, etkisi altında kaldığı tüm somut hukuki kavramlarla ve süreçlerle birlikte değerlendirilecektir. Çalışmamızın ilk bölümünde, ceza muhakemesinin içeriğine, genel hukuk ilkelerinin şüphe kavramı ile ilişkilendirilmesine, mukayeseli hukukta şüpheyne, ceza muhakemesinde şüphenin yeri ve önemine değinilecektir. İkinci bölümde ise soruşturma ve kovuşturma aşamalarında şüphenin rolüne, şüphe derecelerine, şüphe doğrultusunda alınacak kararlara ve delil kavramına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Adil Yargılanma Hakkı, Özgürlük Güvenlik Dengesi, Lekelenmeme Hakkı, Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi, Delil ve Delil Yasakları, Vicdani Delil Sistemi ve Delillerin Tartışılması, Koruma Tedbirleri, Ölçülülük, Kamu Davası Açma Mecburiyeti, Araştırma Mecburiyeti

ABSTRACT

“Suspicion” is among the most important concepts of criminal procedure, which is one of the most important facts in the separation of societies as anti-democratic or democratic, its theoretical formation and its operational process in practice. Turkey, which is a state of law in accordance with its constitution, which is a social contract, and international conventions that comply with the law to which it is a party, is obliged to include the concept of "suspicion" at every point in the functioning of the criminal procedure process. Because there is no process that is completely free from doubt in the functioning of the criminal procedure system. That's why, we can characterize the concept of suspicion as the core of the criminal procedure system. As a matter of fact, criminal procedure; It covers the process of giving judgment in line with the conscientious conviction of the judge, starting with the suspicion of crime based on concrete facts and disappearing in the material reality during the prosecution phase of the concept of suspicion. In our study, the concept of "doubt" will be discussed in detail; The concept of doubt will be evaluated together with all concrete legal concepts and processes under its influence. In the first part of our study, the content of criminal procedure, the association of general legal principles with the concept of doubt, doubt in comparative law, the place and importance of doubt in criminal procedure will be mentioned. In the second part, the role of suspicion in the investigation and prosecution stages, the degree of suspicion, the decisions to be taken in line with the suspicion and the concept of evidence will be discussed.

Keywords: Right to a Fair Trial, Freedom-Security Balance, Right not to be Stained, The Suspect Benefits the Defendant Principle, Prohibitions of Evidence and Evidence, Conscientious Evidence System and Discussion of Evidence, Precautionary Measures, Proportionation, Obligation to File a Public Lawsuit, Obligation to Investigate

GİRİŞ

Bugünün dünyasında; günün şartlarının, halkın yönetime dair katılımcılık talebinin ve ulusların kendi kaderini kendi tayin etmesinin gereği olarak, toplumların kendi kendini yönetebilmesi adına tercih edilen çoğulcu demokrasinin sonucu olarak “hukuk sistemleri” karşımıza çıkmaktadır. Bunun bir dalını ise ceza hukuku teşkil etmekte olup; bu hukuk dalı, suç işleyen ile mağdur olanın, devletle arasındaki ilişkisinin adil yargılanma esaslarına bağlı kalınarak sürdürülmesini sağlayan hukuk kurallarını içermektedir. Alınan kararlar millet adına ve kamu yararına olduğu için ceza hukuku, devlet ve toplum ilişkisini düzenlemekte önemli yer teşkil eden bir hukuk dalıdır. Ceza hukuku, ceza muhakemesinin işlevselliği ile ortaya çıkmaktadır. Ceza muhakemesi de temel ilkelerinden biri olan kanunilik ilkesi gereği gücünü hukuk kaynaklarından almaktadır. Bu kaynaklar dolaylı ve doğrudan kaynaklar olarak ikiye ayrılabilir. Doğrudan kaynaklar Anayasa, kanunlar, 5271 sayılı ceza muhakemesi kanunu ve usulüne uygun yapılmış uluslararası sözleşmelerdir. Dolaylı kaynaklar ise yazılı olmayan gelenek ve ahlak kuralları, mahkeme içtihatları ve akademik görüşlerden oluşmaktadır. Doğrudan kaynaklar, muhakeme işlemlerini ve ilkelerini düzenleyen yazılı kaynaklardır. Dolaylı kaynaklar ise doğrudan uygulama imkanı olmayan fakat yargılama makamlarınca vicdani kanaat sistemi gereğince yorumlanması için başvurulacak kaynaklardır.

Toplumdaki her bir birey, bağlı bulunduğu ülkenin ceza kanunlarına riayet etmekle yükümlüdür. Çünkü ceza hukukunun amacı; sadece suç işlendikten sonraki cezalandırma ve ıslah sistemi ile ilgili değildir. Bir başka amacı da suçun işlenmesinin önüne geçebilecek nitelikte düzenlemeler yaparak, toplumların suç işleme ve ihlalde bulunma rizikosunun da önüne geçmektir. Toplumlar ve onları temsil eden bireyler bakımından bu kurallara dair bir aykırılık oluştuğunda, ceza muhakemesi devreye girmektedir. Ceza muhakemesi, ceza hukukuna aykırılık teşkil edecek eylemin yapıldığı iddiasının gerçekliğini araştırma süreci ve faaliyetidir. Ceza muhakemesi; suç işlenip işlenmediği, işlenmişse failinin veya faillerinin kim olduğu, cezai ehliyetlerinin bulunup bulunmadığı, sorumlu iseler bunun türü ve miktarının belirlenmesi ve infaz edilebilir bir cezanın ortaya koyulması amacıyla yapılan bir dizi faaliyetten oluşmaktadır. Bu faaliyet, suçun ve failinin saptanmasından başlayarak

hükmün kesinleşmesine kadar uzanmaktadır. Ceza hukuku tekniğine göre daha da yakından inceleyecek olursak; bu faaliyet ve süreç, basit suç şüphesi ile başlar, şüphenin yerini maddi gerçekliğe bırakmasıyla sona erer. Suç şüphesi ise ihbar, şikayet veya soruşturma makamlarının re'sen bir olaydan haberdar olması gibi farklı yollarla gerçekleşebilir. Ancak suç şüphesi somut değilse ya da kanunilik ilkesine aykırılık teşkil ediyorsa “Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar” verilir. Suç şüphesinin, delillere dayanması ve somut olması halinde ise soruşturma makamına yüklenen “Araştırma Mecburiyeti İlkesi” gereğince ilgili makamlarca soruşturma safahatına geçilir. Soruşturma evresinde deliller, Cumhuriyet savcısının emir ve talimatları doğrultusunda kolluk tarafından hukuka uygun yöntemlerle toplanır. Bu evrede hakim tarafından yapılması gereken bir işlem söz konusu olduğunda, yetkili makam sulh ceza hakimliği olmaktadır. Soruşturma sonucunda, belli kişi veya kişilere yöneltilmiş suç şüphesi, belli bir yoğunluğa yani yeterli şüphe derecesine ulaşmaz ise Cumhuriyet savcısı, şüpheli hakkında “Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı” verir. Ancak soruşturma aşamasının sonunda, eldeki somut delillerle yeterli suç şüphesi oluştuysa yani şüphelinin mahkum olma olasılığı beraat etme olasılığından daha yüksek bir orana sahip olduysa, o zaman da soruşturma makamının “Kamu Davası Açma Mecburiyeti İlkesi” gereğince şüpheli hakkında Cumhuriyet savcısı tarafından iddianame hazırlanır. İddianame hazırlanana kadar şüpheli hakkında uygulanabilecek koruma tedbirleri kavramı ise şüpheyile doğru orantılı olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan hak ve özgürlüğünü kısıtlayan bu uygulamalar ancak anayasada yer verilen nedenlerce hukuka uygun olmak kaydıyla uygulanabilir. Bu yola başvururken şüphe derecesi ve ölçülülük esası kavramları; özgürlük güvenlik dengesi ile birlikte harmanlanarak değerlendirilmelidir.

Yargılama makamı iddianamenin eksiksiz olduğu kanısında ise iddianame kabul edilir. Ancak unutulmamalıdır ki yeterli şüphe olgusunu belirleyecek makam soruşturma makamıdır. Mahkeme sadece bu konuda delillerin varlığına ve şüphe derecesine dair teknik bir denetim yapar. Nitekim bu denetim sonunda iddianamede eksiklikler görürse 5271 sayılı CMK ile hukukumuzda yer bulan “iddianamenin iadesi” kavramı gündeme gelecektir. Ancak esas olan iddianamenin kabulü yolu olacaktır. Neticede bu şekilde basit şüphe ile başlayan soruşturma aşaması sona ermiş, ceza muhakemesinin ikinci ve son evresi olan kovuşturma evresine geçilmiş olur. Yargılama makamının asıl yetkili olduğu aşama, kovuşturma aşamasıdır. Kovuşturma

aşamasının başında duruşmaya hazırlık mahiyetinde işlemler yapılır. Kovuşturmanın bu evresine duruşmaya hazırlık evresi denilir. Duruşmaya hazırlık evresinden sonra, kovuşturma aşamasının özü diyebileceğimiz duruşma evresi başlar. Duruşma evresinde zorunlu olmadıkça delil toplanmaz. Olması gereken, soruşturma evresinde toplanan delillerin yargılama makamı huzurunda tartışılması ve değerlendirilmesidir. Yargılama makamı, huzurunda tartışılan delillerden sonra vicdani kanaat sistemini esas alarak ve kanunlara riayet ederek son kararını verir. Hüküm adı verilen son karar, şüphenin yenilmesiyle ortaya çıkan maddi gerçeklik olup; bu karar; beraat, mahkumiyet, ceza verilmesine yer olmadığı, davanın düşmesi ve davanın reddi biçimlerinde ortaya çıkabilmektedir. Bu kararlardan birinin verilmesiyle birlikte ilk derece mahkemesindeki yargılama son bulur. Kovuşturmanın buraya kadar olan kısmı dar anlamda kovuşturma olarak da adlandırılmaktadır. İlk derece mahkemesinin hükmüne karşı iddia ve savunma makamında bulunan süjeler, istinaf kanun yoluna başvurma hakkına sahiptirler. Geniş anlamda kovuşturma aşamasının içinde yer alan olağan kanun yolu denetimi olan istinafta dava yeniden görülür. Yapılan yargılama sonucunda; başvuru ya esastan reddedilir ya da istinaf mahkemesi ilk derece mahkemesinin hükmünü kaldırarak yeni bir hüküm kurar. İstinaf mahkemesi olan Bölge Adliye Mahkemelerinin bozma ve istinaf incelemesi sonucunda kesin olduğu belirtilen kararlarının haricindeki kararlarına karşı temyiz kanun yoluna müracaat edilebilir. Temyiz kanun yolunun verdiği karar, düzeltme kanun yolunun da kalkmasıyla olağan hukuk yollarındaki kesin karar olarak nitelendirilmektedir. Ancak bireysel başvurunun (anayasal şikayet) hukuk sistemimize girmesiyle olağanüstü yerel hukuk yolu oluşturulmuştur. Buna göre mahkum edilen kişi, anayasaya aykırılık teşkil edecek nitelikte hak ihlaline uğradığını düşünüyorsa bu hukuk yoluna başvurabilir. Bu hukuk yoluyla tüm yerel hukuk yollarını tüketen ilgili kişi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurarak olağanüstü kanun yollarını da tamamlamış olur. Hukuk devleti ilkesinin devamlılığının ve sisteminin çalışmasının gereği olarak kamu vicdanının hukuk önünde ortaya çıkmasıyla kesinleşen karar, olağan hukuk yollarıyla son bulsa da olağanüstü hukuk yolu olan “yeniden yargılama” şartları oluşursa bu yola da başvurulabilmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki bu yol dahi elde edilecek olan yeni delillerle birlikte oluşacak “şüphe” kavramından bağımsız olarak değerlendirilemez. Ceza muhakemesinin istisnai alanları dahil olmak üzere tüm alanlarını kapsayan şüphe kavramını, bağlantılı olan konularla da birlikte genişçe inceleyeceğiz.

Bu çalışmanın amacı ise yukarıda izah ettiğimiz gibi tüm hukuk alanlarının ve süreçlerinin odak noktasında yer alan “şüphe” kavramının ayrıntılı olarak incelenmesidir. Soyut kalmış olan şüphe kavramı, hem öğretide hem de uygulamada somutlaştırılmaya ve açıklanmaya muhtaçtır. Şüphenin somutlaştırılması ve tüm hukuk mecralarında kabul görece nitelikte nesnelliğe ulaşması, hukuka aykırı süreç ve kararların önüne geçmek anlamına gelecektir. Dolayısıyla bu somutlaştırma süreci; bir masumun cezalandırılmasının önüne geçmek, maddi gerçeğe ulaşarak adaleti tesis etmek, suç işlediği sabit olan faili cezalandırmak, insanların temel hak ve özgürlüklerini korumak, kamu düzeninin bozulmasını önlemek ve bozulan kamu düzenini yeniden kurmak gibi amaçlara ulaşmaya vesile olması adına da çok kıymetlidir. Bu somutlaştırma süreci de ancak öğretide yapılacak akademik tartışmaların uygulamaya tesiri sonucu mümkün olacaktır. Şüphenin sınırlarının daha net ve adil olduğu, kanunlarca ve içtihatlarca da bunun desteklendiği bir toplumun hukuk devleti ilkesini daha da içselleştireceği açıktır.

Hukuk sistemimiz ve ona bağlı ceza muhakemesinin işleyişi için son derece mühim olan şüphe kavramını geniş kapsamlı olarak ele alacak ve tez çalışmamızı “Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe” ana başlığı altında iki bölümde inceleyeceğiz.

Tezimizin birinci bölümde; ceza muhakemesi sistemi, ceza muhakemesinin genel felsefesi ve amacı, şüphe kavramının ceza muhakemesiyle ilişkisi, ceza muhakemesinin temel amacı olan maddi gerçeğe ulaşılması, ceza muhakemesine hakim olan bazı hak ve ilkelerin şüphe ile ilişkilendirilmesine ve mukayeseli hukuk çerçevesinde şüphe kavramına yer verilecektir.

Tezimizin ikinci bölümünde; şüpheyle başlayan soruşturma evresi şüphenin etkisi altında detaylıca incelenecek olup, soruşturma aşamasında şüphenin tasnifi ve derecelendirmesi basamak teorisi baz alınarak yapılacak ve şüphenin kovuşturma aşamasındaki rolüne de yer verilerek şüphenin tamamen yenilmesinin amaçlandığı bu aşamada buna vesile olan delillerden bahsedilecek ve hüküm aşamasında vicdani kanaatin oluşmasında şüphenin esas alınma biçimi incelenecektir. Sonuç bölümünde ise iki bölüm de içeriksel olarak toparlanıp, ana hatlarıyla birlikte sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA MUHALEMESİ VE ŞÜPHE

I. CEZA MUHALEMESİNİN AMACI

A. Genel Olarak

Ceza muhakemesi, ceza hukukunun ihlal edildiği görüşünün doğruluğunun objektif ve bilimsel olarak araştırılma ve çalışma faaliyetinden ibarettir.¹ Bu faaliyeti ve işlevi doğrultusunda toplumsal huzuru, güvenliği ve sükuneti sağlamanın yanı sıra bireyleri; haksız tutuklama, yargılama ve mahkumiyete karşı korumayı sağlayan 21.yüzyılın en aktif ve güvenilir uygulama alanıdır.² Elbette ki bu uygulama alanını kurallarını belirten bir yazılı kurallar bütünü olmalıdır. Bu doğrultuda da devleti oluşturan toplumlar, toplumsal sözleşmelerini Anayasa başlığı adı altında düzenlerler. Bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri, 21.yüzyılda modern devletlerde toplum sözleşmesinin esas metnini oluşturan Anayasalarla belirlenmiştir. Dolayısıyla toplumu oluşturan tüm bireylerin hak, özgürlük ve yükümlülükleri de ilgili Anayasada açıkça belirtilmelidir.³ Toplumların bir arada belirli kurallar dahilinde yaşamayı kabul ettiği toplumsal sözleşme oluşturulduktan sonra ise bu kuralların dışına çıkacaklar hakkında uygulanacak infaz edilebilir cezaların niteliği gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda kişilerin onurunun, şerefının, can ve mal güvenliğinin de korunması gerekli olup, bu gerekliliği de ceza muhakemesi hukuku sistemleri karşılamaktadır.

Ceza muhakemesi sistemi yazılı hukuk kurallarını istisnasız olarak hayata geçirmek hedefinde olmalıdır. Bunun dolaylı etkisi olarak bir diğer hedef ise bireylere ve topluma katkı sağlayarak yaşanılabilir bir toplum düzenine hizmet etmek ve adalet olgusunu toplumda pekiştirmektir. Adalet olgusunu, toplumda ceza hukuku nezdinde pekiştirecek olmanın verdiği temel şart ise maddi gerçeğe ulaşmaktır.⁴ Bu doğrultuda ceza muhakemesi sistemi, hukuk devleti ilkesine riayet etmeli ve maddi gerçeğe insan haklarına saygılı bir biçimde ulaşmalıdır. Suçun niteliğini ve infazını ortaya koyan

¹ ŞAHİN Cumhur, GÖKTÜRK Neslihan, Ceza Muhakemesi Hukuku I, Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, Ankara, Eylül 2021, s.29.

² APAYDIN Cengiz, Ceza Muhakemesinin Temel İlkeleri, Terazi Hukuk Dergisi, Sayı:166, 2020, s.1212.

³ ŞAHİN, GÖKTÜRK s.30.

⁴ APAYDIN, s.1213.

ceza hukuku sistemi, insan haklarına saygı kavramını tüm aşamalarda ele almakla mükelleftir. Elbette ki bu mükellefiyeti uygulamada ortaya koyacak organizasyon ise ceza muhakemesi sisteminin temel süjeleri olan; iddia, savunma ve yargılama makamıdır. Bu organizasyondaki süjeler, ilk bakışta birbirlerine karşı olarak gözükseler de esas hedef olan maddi gerçeği ortaya çıkarmak için birlikte yol kat etmelidirler. Çünkü ceza muhakemesi hukuku, geçmişte yaşanmış olan bir olayın, deliller ve belgeler ışığında tekrar canlandırılarak, yaşanmış olay hakkında hüküm tesis etmeyi amaç edinir.⁵ Sonucunda temel olarak beraat ya da mahkumiyet verilmesine neden olacak bu hüküm ise yargılama süjeleri tarafından yapılacak kolektif bir çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Buna da öğretide “işbirliği sistemi” denmektedir.⁶ İşbirliği kelimesi yargılamanın her süjesinin birbiriyle ortak duygu ve kanaati paylaşmasını ifade etmez. Ceza muhakemesi sisteminde ortak hedef var ise de bu ortak hedef uyuşarak değil tam aksine çelişerek ortaya çıkar. Bu nedenle bu faaliyet, çelişmeli muhakeme faaliyeti olarak adlandırılır.⁷ Bu muhakeme faaliyetinin; bağımsız, etkin, güvenilir ve aktif olarak çalışmasını güvence edecek ve sağlayacak oluşum ise 21. yüzyılda, devlettir.

21.yüzyılda devlet, şüpheli ve/veya sanık hak ve özgürlüklerini gözetecek şekilde yapılan yargılama sonucunda verilen mahkumiyet kararını uygulamakla mükelleftir.⁸ Geçmiş yüzyıllardan bu yana bu mükellefiyet gündeme gelse de esas olarak Orta Çağ’dan modern döneme geçişte, devletin kadrosal ve kurumsal gelişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda da yargının çalışmasına vesile olan ve yargının verdiği kararları uygulamada cebir yoluyla uygulatacak olan devletin kendisidir. Dolayısıyla yargılama mekanizması da cezalandırma mekanizması da devlet eliyle gerçekteştirilmektedir. Bu nedenle, tümevarımsal olarak yaklaştığımızda devlet, yargı tekelini elinde bulundurur ve adaleti tesis etme görevini de yargı organları yani mahkemeler vasıtasıyla karşılar. Mahkemeler ise adaleti tesis etme görevini, bağımsız ve tarafsız bir biçimde kanunları uygulayarak yerine getirir. Mahkemelerin bu görevi nasıl ve ne şekilde yerine getirecekleri ve bu görevi yerine

⁵ ÜNVER Yener, HAKERİ Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 18. Baskı, Ağustos 2021, s.3.

⁶ ÜNVER, HAKERİ, s.15.

⁷ ÜNVER HAKERİ, s.16.

⁸ CANPOLAT Can, Ceza Muhakemesinin Amacı, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020, s.452.

getirirken uyuşmazlıkların ve ihtilafların çözümünde izleyecekleri usul, muhakeme hukukunun temel konusunu oluşturur.⁹

Bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşırsak, ceza muhakemesinin temel amacı; hukuk devleti ilkesinin bir karşılığı olarak, insan haklarına saygılı bir biçimde maddi gerçeğe ulaşmak, adaleti tesis etmek, hukukun bütünlüğünden taviz vermeyerek ceza hukuku normlarının tatbikini sağlamaktır. Yani kusurlu olanı cezalandırmak, masum olanın ise cezadan korunmasını sağlamak ve tüm bunların sonucu olarak da toplumsal barışı tesis etmektir.¹⁰ Bu yönüyle ceza muhakemesi hukuku medeni usul hukukundan da temel olarak ayrılmaktadır. Medeni usul hukukunda amaç şekli gerçeğe ulaşmak iken ceza muhakemesi hukukundaki amaç, maddi gerçeğe ulaşmaktır. Çünkü ceza muhakemesinin, kamu vicdanı gereği kişinin özgürlüğünü kaybetmesine neden olacak olması ve toplumsal düzeni sağlayacak olması gibi amaçları, onun şekli gerçeğe yetinmemesine neden olmaktadır.¹¹ Bu doğrultuda ceza muhakemesi hukuku çok yönlü ve çeşitli bir hukuk bilimidir. Bu nedenle de ceza muhakemesi hukukunun bir ulaşım amaçları bir de hedef amaçları söz konusudur. Ulaşım amaçları, insani hayattan doğan gereksinimleri ifade ederken, hedef amaçları ise hak mefhumunu, hakikati ve adaleti tesis etmeyi amaçlar ve bu iki amaç insan haklarına saygılı bir biçimde maddi gerçeği ortaya çıkarmak fikrinde birleşir.¹² Bu amaçları bir araya getirdiğimizde ceza muhakemesinin temel misyonlarını “maddi gerçeğe ulaşarak adaleti sağlamak, suç işlediği sabit olan faili cezalandırmak, kamu düzeninin bozulmasını önlemek ve bozulan kamu düzenini yeniden kurmak”¹³olarak sıralayabiliriz. Ancak bunlar arasında öncelikli ve esas amacı belirleyecek olursak bu; insan haklarına saygılı bir biçimde “maddi gerçeğe” ulaşmak olacaktır.

⁹ CANPOLAT, s.452.

¹⁰ CİHAN Erol, Ceza Muhakemesi Hukukunun Gayesi, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:2, Ekim 2020, s.711.

¹¹ ÜNVER, HAKERİ, s.8.

¹² CİHAN, s.711.

¹³ www.kazanci.com.tr Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2013/9-241 E., 2013/293 K., T: 11.06.2013. (E.T 03.07.2022).

B. Maddi Gerçeğin Araştırılması

Ceza muhakemesinin benimsediği maddi gerçek kavramını yakından inceleyecek olursak, terminolojik açıdan yaklaştığımızda “somut, duylara hitap eden” anlamını içerisinde bulunduran “maddi” kelimesi, “gerçek” ifadesinin sıfatı olarak kullanılmıştır.¹⁴ Vakasal bazda ise geçmişte meydana gelmiş bir olayın, onu anlatan vasıtalar yani ispat aracı olan deliller vesilesiyle ortaya çıkarılmış haline maddi gerçek denmektedir.¹⁵ Bu noktada terminolojik olarak mutlak değil, maddi gerçek tanımı kullanılmıştır. Çünkü geçmişte yaşanmış bir olay, delillerle tekrar temsilen canlandırılacak bu da mutlak kavramını tanımlamaya aykırı olacaktır. Ayrıca maddi gerçeğe yönelik çıkarım, mutlak gerçekliğin aksine sistemin içerisinde insan da olması nedeniyle hata yapma rizikosunu da beraberinde getirecektir ki olağanüstü yargılama yolu ve idam cezasının demokratik toplumlarda olmamasının temelini de bu anlayış oluşturur. Hükmün gerçeklikle uygunluğu ise mahkemenin yargılama esnasında izlediği yola bağlıdır. Bunun yanı sıra mahkeme doğru bir yol izlemiş olsa dahi bu, yargılama bittiğinde bulunacak olan maddi gerçeğin, mutlak gerçekle tam anlamıyla örtüştüğü anlamına gelmez. Çünkü maddi gerçek kavramı, ilgili vakada erişilebilecek hakikate en uygun bilgilere endekslenmekle birlikte tasavvur edilebilecek her biçimdeki şüpheyi bertaraf edemeyebilmektedir.¹⁶ Çünkü gerçeğin, kesin ve mutlak olarak tespit edilmesindeki maddi ve beşeri imkansızlıklarla birlikte; davaları, adil yargılanma hakkı ve usul ekonomisi gereği “geç gelen adalet, adalet değildir” anlayışıyla belirli bir sürede bitirme yükümlülüğü, bu gerçekliğin mutlak değil, maddi olarak nitelendirilmesine neden olmuştur.

Maddi gerçekle bağlantılı olarak dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur ise maddi gerçeğin ceza muhakemesinin temel amacı olması nedeniyle, bu kavrama, sadece kovuşturma aşamasından itibaren değil aynı zamanda da soruşturma aşamasından itibaren hizmet edilmeye başlanması olacaktır.¹⁷ Nitekim CMK, Cumhuriyet savcısının soruşturma işlemlerini yürütmekteki temel amacının “maddi

¹⁴ KARAKEHYA Hakan, Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Sayı: 27, 2017, s.68.

¹⁵ KARAKEHYA Hakan, Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçek, Eskişehir Barosu Dergisi, 2006, s.96 vd.

¹⁶ KARAKEHYA, Ceza Muhakemesinde Maddi..., s.97.

¹⁷ KUNTER Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, Muhakeme Dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Arıkan Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 2006, s.241.

gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi” olarak nitelendirmiştir.(CMK 160) Bu normatif düzenlemeyi ele aldığımızda, aslında maddi gerçeğe ulaşma yükümlülüğünün yerine getirilmesinde Cumhuriyet savcısının etkin ve önem arz eden bir rolü bulunduğunu ve maddi gerçeğe ulaşma ödevinin henüz soruşturma aşamasında başladığını söyleyebiliriz. Ayrıca maddi gerçek hedefinin henüz soruşturma aşamasında gündeme gelmekte olması da CMK’nın ruhuna ve ceza muhakemesinin oluşturduğu sisteme uyumludur. Çünkü kovuşturmanın hızlı ve etkin bir biçimde gerçekleştirilerek hakikate seri ve adil bir biçimde ulaşılabilmesi için, ispata yönelik delillerin bütününe veya önemli bir kısmının soruşturma aşamasında toplanması lazım gelmektedir. Nitekim bu, yeterli şüphe olmaksızın iddianamenin düzenlenemeyeceği kuralının da karşılığıdır. Dolayısıyla ceza muhakemesinin tüm aşamalarında maddi gerçeğe ulaşma fikri esas hedeftir. Fakat maddi gerçek ortaya çıkarılırken hukuk devleti ilkesinin tüm gereklilikleri yerine getirilerek bu yapılmalıdır. Aksi, yasak delili oluşturacaktır ki bu da ceza muhakemesi sisteminin taviz veremeyeceği ve kabul edemeyeceği bir sonuç olarak karşımıza çıkacaktır.¹⁸ Nitekim şüphelinin veya sanığın haklarının göz ardı edildiği, usul kurallarının uygulanmadığı, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği, Anayasa ve uluslararası sözleşmelerden gelen sanığa yönelik hakların uygulanmadığı bir düzlemde, maddi gerçek ortaya çıkabilse de bu sonucun; toplumsal düzeni korumadığı, adaletin tesis edilmesine ve hak mefhumunun yerine gelmesine neden olamadığı açıktır. Dolayısıyla ceza muhakemesi maddi gerçek fikrine ulaşmaya çalışırken diğer yapısal ilkelerini bir kenara bırakma lüksüne sahip değildir. Bu nedenlerle şüpheli/sanık hakları ceza tatbikatının etkinliği ve suçun ortaya çıkarılması amacı gibi gerekçelerle göz ardı edilmemelidir.¹⁹ Nitekim adalet bu noktada bir gün herkese lazım olabilir. Teorik olarak analiz yapıldığında toplumdaki her birey potansiyel bir suçludur. Hukuku en içselleştirmiş, kanunlara en bağlı bireylerin dahi bir gün sonra kolluk karşısına şüpheli sıfatıyla çıkmayacaklarına dair bir garanti yoktur. Bu yönüyle aslında şüpheli/sanık hakları toplumdaki her bir bireyi, hak ve güvenceler noktasında koruma altına almaktadır.

¹⁸ CİHAN, s.713.

¹⁹ CİHAN, s.714.

II. CEZA MUHALEMESİNİN ŞÜPHE İLE BAĞLANTISI

Terminolojik olarak şüphe; sözlüklerde gerçeğin ne olduğunu tam belirleyememe, “kuşku, kuruntu”²⁰ olarak ifade edilir; kuşku ise “bir olguya ilgili gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan kararsızlık” olarak tanımlanmaktadır.²¹ Ceza muhakemesi hukukunda söz konusu olan şüphe ise soruşturmanın başında yetkililerin delillere dayanan bir tahmininden ibaret iken, soruşturmanın devam eden aşamalarında ve kovuşturma aşamasında, şikayete konu iddiayı oluşturan delillerin yetkililerce eşit değerde nitelendirilmesinden ve bu nedenle ilgili mercilerin, savunma ve iddia lehinde veya aleyhinde net bir kanıya ulaşamamalarından ibarettir.²² Net bir kanıya vardıkları andan itibaren ise şüphenin yerini kesinlik alacak ve yargılama sona erecektir.²³

Ceza muhakemesinde önemli yer teşkil eden kavramlardan biri olan şüphe; Ceza muhakemesi sisteminin başlangıç anından, son anına kadar karşımıza çıkmaktadır. Nitekim; basit şüphe ile başlayan ceza muhakemesi sistemi, şüphenin yerini kesinliğe bırakmasıyla yani şüphenin yenilmesiyle son bulacaktır.²⁴ Bunun haricinde ceza muhakemesi sisteminin işleyiş sürecindeki ara evrelerde alınabilecek birçok önemli karar da şüphenin tesiri altında alınmaktadır. Şüphenin, ceza muhakemesi sisteminin karar alma anlarında türü ve yoğunluğu farklılaşmaktadır. Bu nedenle kanun koyucu şüphe kavramına mevzuatlarda yer verirken ve uygulayıcılar bu kavramı uygulamada kullanırken, oldukça hassas ve titiz olmalıdırlar. Çünkü özü gereği soyut olan bu kavram ancak devletlerin hukuk tecrübesi ve ilgili ülkedeki hukuk mevzuatlarının ve sisteminin güçlü olmasına bağlı olarak objektifleşecek ve somutlaşacaktır.

Ceza muhakemesi ile şüphenin arasındaki ilişkiyi daha da berraklaştıracak ve basitleştirecek olursak, şunu diyebiliriz ki; ceza muhakemesinin varlık sebebi suç

²⁰ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T 09.10.2021).

²¹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T 09.10.2021).

²² ÖZTÜRK Bahri, TEZCAN Durmuş, ERDEM Ruhan, SIRMA Özge, KIRIT Yasemin, ÖZAYDIN Özdem, AKCAN Esra, ERDEN Efser, ALTINOK Derya, TOK Mehmet Can, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı, Seçkin Yayıncılık, 15.Baskı, Ankara, 2021, s.437.

²³ ŞAHİN İlyas, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Koruma Tedbirleri Bakımından Esas Alınan Şüphe Kavramının İncelenmesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 3, 2014, s.102.

²⁴ ŞAHİN, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda..., 103.

şüphesidir.²⁵ Hatta Ceza muhakemesinin ve aşamalarının temel aktörleri olan “şüpheli” ve “sanık”, CMK’nın içerisinde şüphe kavramıyla entegre bir biçimde tanımlanarak değerlendirilmiştir. Buna göre CMK 2. maddesi 1. fıkrası a bendinde şüpheli; “soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişi, sanık ise “kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişi” olarak tanımlanmıştır. Bu iki tanımın da ortak noktası; ilgili kişilerin, suç şüphesi altında olmalarıdır. Ayrılma noktaları ise hangi evrede olduklarıdır. Aynı maddenin devam eden e fıkrasında soruşturma, “kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evre” olarak tanımlanmıştır ve bu evrenin “suç şüphesinin” öğrenilmesiyle başlayacağı da yazılmıştır.²⁶ Kovuşturma aşamasında ise soruşturma aşamasında gündeme gelen ve devam eden suç şüphesi yenilerek yerini kesinliğe bırakacaktır. Ancak şüphe kavramı, soruşturma aşamasında şüphelinin lehinde veya aleyhinde yorumlanabilirken, kovuşturma aşamasında ise sadece sanık lehine yorumlanabilmektedir. Nitekim ceza hukukunun temel evrensel prensiplerinden biri olan ve AİHS 6.maddesinde de kendine yer bulan adil yargılanma hakkının gereği olarak hiç kimse cezası kesinleşene kadar suçlu olarak nitelendirilemez. Bu nedenledir ki Anayasa 38/4’te “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.” denmektedir. Dolayısıyla cezanın kesinleşmesi ve kesin hüküm aşamasına gelmesi ise şüphenin mutlak surette yenilmesi, yani şüphenin sıfıra inerek kendini kesin hükme bırakmasıyla mümkündür. Aksi takdirde ceza hukukunun temel evrensel prensiplerden olan şüpheden sanık yararlanır (in dubio pro reo) ilkesi devreye girecek ve hüküm, mahkumiyet yönünde kurulamayacaktır. Elbette ki bu ilkenin soruşturma aşamasında uygulanması ceza muhakemesinin işleyişini imkansız hale getireceğinden ve şikayetçi, mağdur nezdinde hak ihlallerine yol açacak nitelikte ceza muhakemesinin özüne ters düşeceğinden sadece kovuşturma aşamasında uygulanmaktadır. Buna göre kovuşturma aşamasında sanığa atılı suçla bağlantılı olarak sanığın yargılama konusu olan suçu işlediği hakkında çeşitli nedenlerden dolayı oluşabilecek kısmi bir şüphe veya tereddüt, sanık yararına yorumlanacak ve bu ilke devreye girecektir. Bu, sanığın masum olduğu değil, hakkındaki şüphenin yenilemediği anlamına gelmektedir. Nitekim ceza

²⁵ GÜLTEKİN Özkan, Ceza Muhakemesi Hukukunda “Şüphe” Kavramı, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 46, 2010, s.122.

²⁶ BODUR Harun, Şüphe Makul Şüphe ve Arama Hukuku, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 1, 2006, s. 27.

yargılamaının temel amacı, maddi gerçeğin hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkarılmasıdır. Kuşku bulunması halinde ise belirttiğimiz gibi “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi devreye girer.²⁷ Zira ihtimali düşüncelerden aleyhe sonuç çıkarılamaz.²⁸ Bu nedenle ceza muhakemesi sistemi, sistemin kendi içerisindeki ispat külfeti gereği sanıkların “suçlu” olduklarını ispat etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bazı sanıklar, masum olduklarından değil, ceza yargılaması neticesinde gelinen nokta, onların “suçlu” olduklarını ispat edemediği için beraat etmektedirler. Bu, toplumun masum olanın hatalı olarak mahkum edilmesi yerine suçlu olanın beraat etmesi için toplumun yapmış olduğu bir tercihtir.²⁹ Bu felsefenin temellerini, Romalıların “bir masum mahkum edileceğine birkaç suçlu cezasız kalsın” özdeyişine kadar götürmek mümkündür. Söz konusu özdeyiş zamanın eğilimlerine göre, bir masum yerine on, yüz ya da bin suçluya kadar değiştirilmiştir.³⁰ Ceza muhakemesine ve kovuşturma aşamasına ışık tutan “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi de bu felsefeyle birlikte doğmuştur. Dolayısıyla ceza muhakemesinde şüphenin bulunduğu yerde mahkumiyet kararına yer yoktur.³¹

Yani; hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında ceza muhakemesinin neredeyse tüm önemli konu ve alanlarıyla illiyet bağı bulunan “şüphe” kavramı, soruşturma aşamasının başlamasına vesile olan basit şüpheden , şüphe derecelerinin değişerek hüküm aşamasında sıfıra inmesine kadar uzanan tüm bu süreçte sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

III. ŞÜPHENİN CEZA MUHAKEMESİ SİSTEMİNİN UYGULAMA ALANINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ceza muhakemesinde şüphe, yoğunluğu ve türüne göre adli vakaların farklı aşamalarında, karar alma mekanizmasını etkileyen önemli bir kavramdır. Şüphe olgusu, soruşturmaya başlanmasında, koruma tedbirleri kararlarının uygulanmasında, kovuşturma aşamasına geçilmesinde ve son olarak şüphenin yenilerek hükmün ortaya

²⁷ GÜLTEKİN, s.123.

²⁸ EREM Faruk, Ceza Usulu Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 5. Baskı , Ankara, 1978, s.161.

²⁹ Henry L. Chambers, Reasonable Certainty and Reasonable Doubt, Marquette Law Review, V.81, 1.3, 1998, s. 659.

³⁰ FEYZİOĞLU Metin, Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, s.197.

³¹ ERCAN İsmail, Ceza Muhakemesi Hukuku, Themis Yayınları, 11. Baskı, 1. Bölüm, Nisan 2016, s.11.

çıkmasında temel kıstas olarak karşımıza çıkmaktadır.³² Bu nedenle sınırlarının teorik ve kanuni olarak keskinleştirilip, şüphe kavramı üzerinden alınacak kararların ve yapılacak işlemlerin, uygulama mekanizması tarafından daha doğru ve objektif yapılması gerekmektedir. Ayrıca kanun koyucunun, özellikle koruma tedbirleri için belirlenen şüphe oranlarının, güvenlikçi bir zihniyetle suistimal edilerek kullanılmaması için gerekli düzenlemeleri yaparak, uygulamada alınabilecek olan keyfi ve hatalı kararların önüne geçecek nitelikte ilkesel kavramlar belirlemesi ve sistemin bu ilkeler ışığında çalışmasına vesile olması gerekmektedir.

Basit şüphe ile başlayan ceza muhakemesi sistemimizde, bu şüphenin üzerine gidilmesi için “araştırma mecburiyeti ilkesi” getirilmiş, bunun sonucunda iddianamenin hazırlanmasına neden olabilecek nitelikte delil toplanarak yeterli şüphe oluştuktan sonra ise “kamu davası açma mecburiyeti” ilkesi getirilmiştir. Dolayısıyla şüphe kavramının ceza muhakemesi sisteminin en önemli iki sürecinin başlangıcı için referans noktası olduğunu, bu kavramın ceza muhakemesi sistemindeki önemini vurgulamak adına söyleyebiliriz.

Türk hukuk sisteminde şüphenin kullanımı hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında söz konusu olduğundan, bu aşamalardaki yetkili tüm makamlarca şüphe esas alınarak yapılacak işlemler doğru anlaşılmalı ve uygulanmalıdır ki adil ve hızlı bir ceza muhakemesi sistemi ortaya çıkabilsin. Kanunların ve normların uygulanması noktasında ise ülkeler farklı tercihlerde bulunmuşlardır. Bu uygulama tercihleri tahkik, itham ve işbirliği olmak üzere üç ayrı gruba ayrılmaktadır.³³ Tahkik sistemine; Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda örnek gösterilebilecekken, itham sistemine; İngiltere, Avustralya ve Amerika örnek gösterilebilir.³⁴ Türkiye ise İtalya gibi ceza hukuku sistemini kendi geçmişi, sistemi ve hukuk düzenine göre belirlemiş olup öğretide işbirliği sistemi olarak geçen sistemi benimsemekte ve uygulamaktadır.³⁵ İşbirliği sisteminde maddi gerçek, tüm makamların katılımı ile ortaya çıkmaktadır. Yargıtay 18. Ceza Dairesi de bir

³² GÜLTEKİN, s.125.

³³ YARSUVAT Duygun, Türk Ceza Muhakemesine Hakim İlkeler: İtham Sistemi mi, Tahkik Sistemi mi ?, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı:1,2010, s. 376.

³⁴ YAYLA Mehmet, Ceza Yargılamasında İspat İçin Yenilmesi Gereken Şüphe; Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Sistemlerinin İncelenmesi, Ankara Barosu Dergisi, Ankara, 2013, s.295.

³⁵ YAYLA, s.295.

dosyasının gerekçeli kararında işbirliği sistemini vurgulamış ve “şüphelinin eğiliminin sübut bulup bulmadığı hususu, tüm kanıtların, mahkemece birlikte tartışılıp değerlendirmesi sonucu belirlenmesi gerekmektedir.” demiştir.³⁶ Dolayısıyla işbirliği sistemindeki temel amaç; iddia makamının savunma makamını veya savunma makamının yargı makamını yenmesi değil aksine öğretide antitez, tez, sentez üçlemesi olarak da yer alan yargının tüm sac ayaklarının kolektif bir şekilde şüpheyi maddi gerçeğe ulaşarak yenmesidir. Bu nedenle şüphayle başlayan ve şüpheyi yenmek amacıyla yola çıkan ceza muhakemesi sisteminde hükmün kolektifliği ve oluşan gerçeklik yargısının ortak bir eser olması, iddia ve savunmadan herhangi birisinin yenilmesiyle değil, başlangıçta ortaya çıkan şüphenin yenilmesi ile sağlanmaktadır.³⁷

IV. MUKAYESELİ HUKUKTA ŞÜPHE

Farklı anlayışlara sahip hukuk sistemlerinde; şüphenin ele alınış ve uygulanış biçimini daha doğru kavrayabilmek için hukuk sistemlerinin nasıl geliştiğini ve ceza muhakemesinin amacının, geçmişten bugüne nasıl değiştiğini ve geliştiğini incelememiz daha doğru olacaktır.

Ceza muhakemesinin amacı, tarihsel olarak üç aşamadan geçmiştir. İlk aşama; suçluların cezalandırılması, ikinci aşama; sanığın korunması, üçüncü aşama ise maddi gerçeğin araştırılması aşamasıdır.³⁸ İlk aşama olan suçluların cezalandırılmasındaki temel amaç, toplumda otorite ve düzeni tesis etmektir. Bu amaç, sanıkla suçlu arasında herhangi bir ayırım yapmadan, ceza muhakemesi sisteminin, cezacı ve yaptırımsal boyutunu öne çıkarmayı sağlamak içindir. Ancak bu, sanığın suçluluğunu peşinen kabul etmesine neden oluyordu ve bu anlayışın ana fikrinde büsbütün toplumu koruma düşüncesi yattığından, yargılamanın temel amacı da bir bakıma sanığın suçluluğunun kanıtlanması üzerineydi.³⁹ Fakat aydınlanma döneminin başlamasıyla bu fikirden uzaklaşıldı. Bu dönemle birlikte ceza muhakemesinin temelinde yer alan ana düşünce sistemi, devletin muktedirliğinin kötüye kullanılmasının bloke edilmesi ve hakimlerin keyfi davranışlarına ve denetimsiz sorumsuzluğuna karşı toplumdaki bireylerin

³⁶ <https://khyk.kazancihukuk.com/> Yargıtay 18. Ceza Dairesi, 2018/7790 E., 2019/1445 K., T: 06.01.2019 (E.T 12.11.2021).

³⁷ DEĞİRMENCİ Olgun, Yargılama Makamı İçin Şüphe, Müdafî İçin Savunma Nedeni: Adli Bilişimde Özet Değer(Hash Value) Kavramı ve Özet Değer Çakışmasının Ceza Muhakemesine Etkileri, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt:13, Sayı:137, 2018, s.120.

³⁸ CENTEL, ZAFER, s.6.

³⁹ KUNTER ve diğerleri, s.20.

korunmasıydı.⁴⁰ Bu nedenle de bir önceki dönemin aksine sanık, en baştan itibaren masum olarak kabul edilmeye başlandı. Bu fikrin neticesi olarak ceza muhakemesinin yeni amacı da sanığın masumiyetini kanıtlaması olarak vücut buldu.⁴¹ Birinci düşünce, büsbütün toplumu korumayı, ikinci düşünce ise büsbütün sanığı korumayı hedef aldığından iki görüş de modern ceza muhakemesi anlayışına uymamaktadır. Bu iki uç noktanın doğru tarafları olsa da özü itibarıyla hatalı bakış açıları olduğu günümüz sisteminde ortaya konulabilmiştir. Çünkü sanığı peşinen suçlu olarak nitelendirmek gibi peşinen masum olarak nitelendirmek de hatalıdır. Sanık, suçluluğundan şüphe duyulan kimsedir.⁴² Bu doğrultuda kovuşturma aşamasında sanık hakkındaki şüphenin yenilmesini, toplumdaki düzenin ve adaletin tesisini ve sanık haklarının korunmasını önceleyen anlayış ise modern dönemde maddi gerçeğe ulaşmak olarak tanımlanmıştır.⁴³ Özellikle Kara Avrupası'nda ceza hukukunun gelişim sürecine bakıldığında 12. ve 13. yüzyıllarda kamu barışının ve asayişinin sağlanmasına bağlı olarak hayata geçirilen yasalarla, maddi ceza hukukunun netice sorumluluğundan fiili sorumluluğuna geçişi sağlanıp, bununla birlikte yerel hukuk sistemimizde de olan etkin pişmanlık, gönüllü vazgeçme ve teşebbüs kavramları yasalara girerek ceza muhakemesi sistemi güçlendirilmiş, detaylandırılmış ve maddi gerçeğe ulaşma amacı son halini almıştır.⁴⁴ Esas olarak insan hakları konusunda gelişmiş tüm devletler, bu amaca ulaşarak kovuşturma sonunda şüpheyi bertaraf etmeyi amaç edinmiş ancak bu amaca ulaşma sürecindeki aşamalar ve araçlar konusunda farklı hukuk sistemlerini benimsemişlerdir.

Maddi gerçeğin nasıl ortaya çıkarılacağı sorusuna cevap olarak ise tahkik, itham ve işbirliği olmak üzere üç farklı sistem geliştirilmiştir.⁴⁵ Tahkik sistemini uygulayanlara; Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya; itham sistemine; Amerika, İngiltere, Kanada, Avustralya; işbirliği sistemine ise Türkiye ve İtalya örnek olarak gösterilebilecektir.

⁴⁰ KUNTER ve diğerleri, s.20.

⁴¹ KUNTER ve diğerleri, s.21.

⁴² TOROSLU Nevzat , FEYZİOĞLU Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yayınevi, 10.Baskı, Ankara, 2021, s.7.

⁴³ CENTEL, ZAFER, s.8.

⁴⁴ ZABUNOĞLU Yahya, Kamu Hukukuna Giriş-Devlet, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973, s.65 vd.

⁴⁵ YAYLA, s.295.

İtham sistemi, Anglo-Sakson hukukunu benimsemiş İngiltere, Amerika, Kanada, Avustralya gibi ülkelerde uygulanmaktadır. Bu sistemde sanığın cezalandırılabilmesi için suçlanılarak itham edilmesi ve suçlamada bulunan kişinin, ithamının gerçekliğini ispatlaması gerekmektedir.⁴⁶ Bu nedenle bu sistemde, sanık hakkında açılacak ve yürütülecek olan davadaki ispat külfeti, iddia ve müdafaa makamlarındadır.⁴⁷ Sistemin özüne göre taraflar, sahip oldukları delilleri, jüri önünde ve mahkeme huzurunda ortaya koyarlar. Hakim ise sınırlı katılım hakkıyla birlikte duruşmayı yönetir ve delillerin ortaya konulmasında bir kontrol fonksiyonu görür.⁴⁸

İngiltere’de gelişim sürecini tamamlamış olan itham sistemine göre sanık hakkındaki kararı, jüri, delillere dayandırarak vermektedir. Delillerin ortaya konulması ise çok sıkı ispat kurallarına bağlıdır.⁴⁹ İspat külfeti ise itham edende olup, sanık, aksi ispatlanıncaya kadar suçsuz sayılır. Bu, bizim hukuk sistemimizde de olan Kara Batı Avrupa Hukuk sistemlerinde de benimsenip, AİHS’de de yer alan masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkesine denk bir anlayıştır. Bu noktada itham sisteminin Kara Batı Avrupa Hukuk sisteminde olduğu gibi sanık hakların önceleyen modern bir yaklaşıma sahip olduğunu söyleyebiliriz. Delillerin ortaya konulma aşaması geçildikten sonra ise duruşmayı yöneten hakim tarafından savcı ve taraf avukatlarına son söz hakkı verilir. Sonrasında ise jüri, müzakere odasında sanık hakkındaki kararını verir. Sanık hakkında mahkumiyet kararı verilmesi için jürinin kararını oybirliğiyle vermesi gerekmektedir. Oybirliği sonucu mahkumiyet kararı çıkarsa, cezanın niteliğine ve infazın detaylarına ise hakim karar vermektedir.⁵⁰ Karar merciinde bulunan jürilerin bu görevlerinin haricinde, delilleri değerlendirme ve görevleriyle ilgili ispat ölçüsüne yönelik genel görevleri de bulunur. Ancak esas görevleri sanığın suçlu olup olmadığına yönelik kararı vermektir. Bu kararın oluşmasındaki temel kıstas ise her türlü makul şüphenin ortadan kalkmasıdır. Yani

⁴⁶ EREM Faruk, Diyalektik Açıdan Ceza Yargılaması Hukuku, Işın Yayıncılık, 6.Baskı, Ankara, 1986, s.61.

⁴⁷ YILDIZ Ali Kemal, Ceza Muhakemesinde İspat ve Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2002, s.8.

⁴⁸ ARTUK Emin, Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Notları, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 1982, s.5,7.

⁴⁹ YILDIZ, s.9.

⁵⁰ van der WALT Liriek, Comparative Method: Comparing Legal Systems and or Legal Cultures, s.53,54. http://www.academia.edu/933022/Comparative_method_comparing_legal_systems_or_legal_cultures. (E.T 25.08.2022)

jürinin suçlu kararı verebilmesi için delillerin, maddi gerçeği “makul şüphenin ötesinde” ortaya çıkarması gerekmektedir.⁵¹

Makul şüphenin ötesinde kavramı, sanığın suçunu ikrar etmediği durumda jürinin sanık hakkında suçlu kararı verebilmesi için temel aldığı ölçüttür. Dolayısıyla bu şüphe türü, sanığın mahkum olmasına yetecek düzeyde olan şüphe türüdür.⁵² Bu kavram, bizim hukuk sistemimizde de olduğu gibi mutlak ve kesinlik ifadelerinden uzak bir tutuma sahiptir. Bu kavramın terminolojik altyapısı ise farklı merkez noktaya dayanmaktadır. İlki matematiksel kesinliktir ve bu mutlak kesinliği ifade eder. İkincisi ise tecrübeye dayalı veya deneysel konuların ele alınış biçimidir. Tecrübeye ve yaşanmışlıklara yönelik olay örgüsü ise davaya konu dosyada karşımıza çıkmaktadır. Her olayın kendi içerisinde farklı yaşanmışlıkları olması ve tecrübeye dayanan bu olayların geçmişte kalması nedeniyle mutlak kesinlikten söz edilemez. Ayrıca sistemin içerisindeki insan unsuru da mutlak gerçeklikten bağımsız kalınarak her zaman hata yapma olasılığını içerisinde barındırır.⁵³ Dolayısıyla yargılama sonunda jürinin ulaştığı gerçeklik, matematiksel ya da mutlak gerçeklik değil buna yakın olan bir gerçeklik kavramıdır. Jürinin ulaştığı bu nokta ise ulaşılabilecek en yüksek nokta olarak belirlenmiş ve bu; “makul şüphenin ötesinde” olarak adlandırılmıştır. Fakat Anglo-Sakson hukuku sisteminin içtihatlaşma karşılığından dolayı, bu kavram herhangi bir kanunda tanımlanmamıştır. Ancak bu kavramın sahip olduğu kriteri, sanık hakkında şüphenin somut delillerle birlikte yenilmesi olarak da belirleyebiliriz.⁵⁴ Buradaki bir diğer riskli husus ise hukukçuların dahi lafzında anlatılmak istenenin anlamında zorlanacağı bu kavramı, hukukçu olmayan ve hukuk mantığı çok güçlü olmayan jürilerin özümsemesini beklemek olacaktır. Fakat bu konuda da hakim, jüriyi, makul şüphenin ötesinde kavramının içeriğiyle ilgili aydınlatır ve bilgilendirir. Bunun yanı sıra jürinin dikkat etmesi gereken hususlara dair bir talimatname de kendilerine verilir. Örneğin New York eyaletinde, mahkemelerin makul şüphenin ötesinde kavramıyla ilgili kullandığı jüri talimatında, makul şüphe kavramı esas alınarak bir çizgi belirlenmiş ve bu çizginin ötesine geçildiği andan itibaren makul şüphenin ötesine ulaşıldığı yazılmıştır. Bu talimatta, makul şüphe; delillerin niteliği ve kalitesine bakılarak, sanığın suçluluğu hakkında duyulan şüphe olarak tanımlanmıştır. Aynı

⁵¹ YAYLA, s.297.

⁵² Van der WALT, s.55.

⁵³ FEYZİOĞLU, s.142.

⁵⁴ Van der WALT, s.56.

zamanda makul şüphenin; mantıklı ve objektif bir insanın, delillerin sunuluş biçiminden ve delillerin o kişide oluşturacağı ikna kabiliyetinden duyulan şüphe olduğu yazılmıştır. Makul şüphenin ötesine ulaşılması için ise isnat edilen suçun maddi unsurlarının oluştuğunun ve suçu sanığın işlediğinin, hiçbir şüpheye yer kalmayacak biçimde, güvenilir ve bilimsel delillerle birlikte jüriyi ikna etmesi gerektiği yazılmıştır. Aynı talimatta, sanığın suçluluğu konusunda duyulan şüphe, makul şüphenin ötesinde olmazsa suçsuz olarak, ötesinde olur ise suçlu olarak nitelendirilmesi gerektiği söylenmiştir.⁵⁵ Bu nedenle jüri, sanık hakkında büyük ölçüde suçlu veya muhtemelen suçlu kanısına vardığında “suçlu değil”, kesinlikle suçlu kanısına vardığında ise “suçlu” kararını verecektir.⁵⁶ Aslında yerel hukuk sistemimizle kıyasladığımızda kullanılan terim farklı olsa da sanığın mahkumiyeti için aranılan kriterler, sanığın hakkındaki şüphenin somut delillerle yenilmesi gerektiği başta olmak üzere oldukça benzerdir. Bu paralel anlayışın sistemsel ve teknik farkını ise hükmü, hakimin vicdani kanaatinin değil, jürinin ikna oranının oluşturuyor olmasıdır.

Bir diğer tercih edilen sistem ise tahkik sistemidir. Bu sistem sanığı bir muhakeme objesi olarak nitelendiren bir sistem olup, Almanya, Avusturya, Hollanda gibi ülkelerde uygulanmaktadır.⁵⁷ Bu sistemde de Anglo-Sakson hukukuna ve yerel mevzuatımıza paralel olarak, sanığın cezalandırılması için sanık hakkındaki şüphenin tamamen bertaraf edilmesi gerekmektedir. Ancak şüphenin yenilmesi noktasında izlenecek yolda belirli farklılıklar söz konusudur. Usuli olarak sistemde kovuşturma evresinin başlaması için Anglo-Sakson hukukundan farklı olarak hakimin re’sen harekete geçmesi söz konusu olabilmektedir. Bunun yanı sıra davacının şikayeti ile de süreç başlayabilmektedir. Dolayısıyla itham sisteminden farklı olarak iddia makamı veya özel kişiler tarafından bir ceza davasının açılması şartı, bu sistemde yoktur.⁵⁸ Tahkik sistemi, itham sisteminin aksine çok aktif ve etkin bir hakimlik makamını sistemleştirilmektedir. Buna göre hakim; delil getiren, delilleri araştıran ve delilleri değerlendiren pozisyonda yer almaktadır.⁵⁹ Dolayısıyla mahkeme, delillerin ortaya konulması ve maddi olayın aydınlatılması noktasında, diğer muhakeme süjeleriyle

⁵⁵ New York Eyalet Mahkemesi’nin ispat için yenilmesi gereken şüphe konusunda jüriyi bilgilendirme talimatı, http://www.nycourts.gov/cji/1-General/CJI2d.Presumption_Burden.Reasonable_Doubt.pdf, (E.T 25.08.2022)

⁵⁶ YAYLA, s.296.

⁵⁷ YAYLA, s.297.

⁵⁸ ARTUK, s.8.

⁵⁹ YAYLA, s.299.

birlikte birinci derecede sorumludurlar.⁶⁰ Tahkik sisteminin gelişim sürecinde ilk olarak; sanık bir delil aracı olarak nitelendirildiği ve deliller, yargılama süjelerinin her biri tarafından mahkemeye getirilebildiği için bilimsel olmayan delillerden sistemi korumak adına kanuni ispat sistemi belirlenmiştir. Kanuni ispat sisteminin esasını, isnat edilen suçun hangi delillerle ispatlanabileceğinin kural olarak belirlenmesi oluşturmaktadır.⁶¹ Ancak bu yeknesak delil anlayışının, zaman içerisinde maddi gerçeğe yeterince hizmet edemediği görülmüş ve konusu benzer olsa da içerik ve detay yönünden farklı olan dosyalar çözüme kavuşturulamamıştır. Ayrıca suçun ispat edilebileceği deliller kanunda sıralandığı için o suça konu olan eylem için kanunda yer alan delillerin, şüpheli veya sanık tarafından karartılma riski ortaya çıkmıştır. Tüm bu zorluklar tahkik sisteminden, vicdani ispat sistemine geçilmesini sağlamıştır. Bizim mevzuatımızda da var olan bu sisteme göre belirli suçların belirli delillerle değil, her suçun hukuka uygun olmak şartıyla her delille ispatlanabilmesi mümkün kılınmıştır. Mevcut anlayışa göre hakimler delilleri serbestçe değerlendirerek, vicdani kanaatini oluşacaktır. Ancak bu serbestlik, keyfilik anlamı taşımamaktadır. Hakim gerekçeli kararında, hangi delile neden dayandığını somut ve bilimsel bir bakış açısıyla gerekçelendirmelidir.⁶² Hüküm aşamasında ise itham sistemine benzer olarak şüpheden sanık yararlanır ilkesi bu sistemde de gündeme gelmektedir. Buna göre var olan hukuka uygun deliller, sanık hakkındaki şüpheyi bertaraf edecek düzeyde değilse, sanığın beraatine hükmolunması gerekecektir. Bu nedenle sisteme göre, sanığın mahkumiyeti için akla, mantığa ve hukuka uygun her türlü delille suçluluğunun ispatlanması ve hakkındaki şüphenin ortadan kaldırılması gerekmektedir.⁶³

Yerel hukuk sistemimizde de uygulanan bir diğer sistem ise öğretide karma sistem olarak da adlandırılan işbirliği sistemidir.⁶⁴ Bu sistemin, karma sistem olarak adlandırılmasının nedeni ise hem itham hem de işbirliği sisteminden farklı özellikleri taşımasıdır.⁶⁵ Bu sistemin tarihsel gelişimine baktığımızda, Avrupa'daki aydınlanma dönemi ve Fransız İhtilali sonrasında oluşan insan haklarını önceleyen anlayışın etkili olduğunu gözlemleyebiliriz. Bu dönemlerle birlikte insanın sadece insan olmasından kaynaklanan temel hak ve özgürlüklerinin olduğu anlayışı ile tahkik sistemine yönelik

⁶⁰ YURTCAN, Ceza Yargılaması..., s.36.

⁶¹ FEYZİOĞLU, s.60.

⁶² YILDIZ, s.101.

⁶³ FEYZİOĞLU, s.62.

⁶⁴ YAYLA, s.299.

⁶⁵ YAYLA, s.300.

tepkisel anlayış birleşerek işbirliği sistemi oluşmuştur. Bu sistemle birlikte gizlilik, yazılılık gibi özellikler yerini davasız yargılama olmaz, sözlülük ve aleniyet gibi ilkelere bırakmıştır.⁶⁶ Dolayısıyla bu dönemle birlikte hukuk devleti fikri de sistemle paralel olarak büyümüş ve birey ile kamu arasında işbirliği yapılarak ceza muhakemesi sistemi de doğru orantılı olarak geliştirilmiştir. İşbirliği sisteminin esasını; iddia, savunma ve yargılama makamlarının, maddi gerçeğe ulaşma amacına birlikte hizmet etmeleri oluşturmaktadır. Ancak yargılama süjeleri, sanık hakkındaki şüphenin yenilmesi amacına, aynı anlayış ve kanıları paylaşarak değil aksine kendi aralarında çelişerek ulaşabilmektedir. Buna da işbirliği sisteminin alt başlığı olarak çelişmeli muhakeme sistemi denmektedir.⁶⁷ Tüm bu yeniliklere rağmen bu sistem tahkik sistemine dayanma özelliğini de korumaktadır. Nitekim delil değerlendirilmesi, şüpheden sanığın yararlanması, ispat yükü ve ispat için yenilmesi gereken şüphe, tahkik sistemi temel alınarak devam ettirilmiştir.⁶⁸

Mukayeseli hukukta; lokal hukuk sistemimizden farklı bir kavram da AİHM'in tutukluluk için aradığı şüphe türüne ilişkin olarak gündeme gelmektedir. Buna göre AİHM'in esas aldığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5(1)(c) bendinde tutukluluk için makul şüphe kavramına yer verilmektedir.⁶⁹ Hukuk sistemimizde ise tutukluluk için somut delillere dayanan kuvvetli şüphe kavramına yer verilmektedir. Lafzı gereği tamamen somutlaşmamış olan bu kavramlar içtihatlarla birlikte nitelik ve anlam kazanmışlardır. Bu doğrultuda AİHM, makul şüphe kavramını, AYM de kuvvetli şüphe kavramını gerekçeli kararlarında tanımlanmışlardır. AİHM, bir gerekçeli kararında makul şüpheyi; bir kimsenin suç işlediğine dair objektif bir gözlemciyi ikna edebilecek kadar yeterli bilgi ve verinin bulunmasına yönelik şüphe olarak tanımlamıştır.⁷⁰ Ancak bu suç şüphesinin sadece iyi niyete dayanması da yeterli değildir. Elbette ki şüphede dürüstlük ve iyi niyet ilkelerinin bulunması, şüphenin makul olarak nitelendirilmesinin ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Fakat AİHM içtihatlarına göre şüphenin makul seviyede kabul edilebilmesi için şüpheli ile şüpheliye isnat edilen suç arasında objektif bilgilere ve gerekçelere dayalı bir illiyet

⁶⁶ YAYLA, s.300.

⁶⁷ YILDIZ, s.85.

⁶⁸ YENİSEY Feridun, Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku-Duruşma ve Kanun Yolları, Beta Yayınevi, 2.Baskı, İstanbul, 1990, s.119.

⁶⁹ https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (E.T 27.08.2022)

⁷⁰ [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-6312%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-6312%22]}), O'Hara/Birleşik Krallık, Başvuru No: 37555/97, T:16.10.2001. (E.T 27.08.2022)

bağı bulunması gerekmektedir.⁷¹ Bu nedenle şüpheli hakkında bilimsel ve hukuka uygun somut delillerin varlığının bulunması zorunludur. İsnat edilen suçun işlendiğine dair içgüdü, varsayım ya da önyargılara dayandırılan bir gerekçeyle kişinin özgürlüğünden mahrum bırakılması kabul edilemez.⁷² Bu tanımlamalara ve gerekçelere baktığımız zaman AİHM, tutukluluk için terminolojik olarak hukuk sistemimizdeki kuvvetli şüphe kavramından daha düşük seviyede bir şüphe türüne yer verse de esasen içerik tanımlamasında ve mahkeme kararlarında iki kavramın birbirine çok benzer unsurlar taşıdığını gözlemlemekteyiz. Bu nedenlerle, AİHM standartlarında, kişi hakkında duyulan şüphenin makul olması gerekliliği, keyfi ve soyut tutukluluk kararlarına karşı önemli bir güvence sağlamaktadır.⁷³ Tutuklama kararı ancak mevcut dosya üzerinde şüpheli hakkında oluşabilecek makul şüphenin, o an var olmasına dayanılarak verebilir.

Örneğin AİHM bir dosyasında davalı devlet, başvuruçuların tutuklanmalarına sebep olarak yedi yıl önce terör eylemlerinden dolayı mahkum edilmelerini ve gözaltında belirli bir terör eylemi nedeniyle sorgulanmış olmalarını gerekçe göstermiştir. Bunun yanı sıra gözaltı işleminin güvenilir kaynaklı bir ihbar üzerine gerçekleştirildiği ve tüm bu nedenlerle tutuklama işleminin yasal ve doğru olduğu belirtilmiştir. AİHM ise polisin olağanüstü hallerde karşılaştığı zorlukları ve devletin güvenlik hassasiyetini anlayışla karşılayabileceğini ancak somut olay açısından devletin, sözleşmenin 5.maddesi 1.fıkrası c bendi gereği; objektif bir gözlemciyi ikna edecek düzeyde güçlü ve yeterli sayıda somut delil sunmadığına kanaat getirmiştir. Bu yüzden kişinin daha önce aynı suçtan dolayı mahkum olmasının, makul şüphenin varlığına tek başına neden olamayacağına karar vermiştir.⁷⁴ İpek ve diğerleri/Türkiye davasında da AİHM, şüphelinin, evinde terör faaliyetlerinde bulunması nedeniyle gözaltına alındığı esnada, yanında bulunan iki kişinin de haklarında başkaca bir şüphe olmaksızın sadece şüphelinin yanında bulundukları itibarıyla gözaltına alınıp, sonrasında tutuklanmalarını, sözleşmenin 5.bendinin 1.fıkrasının c bendindeki makul

⁷¹ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-4480%22%7D>, İpek ve diğerleri/Türkiye, Başvuru No:17019/2, T:17.02.2004. (E.T 27.08.2022)

⁷² <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22%3A%22%5C%22CASE%20OF%20GUSINSKIY%20v.%20RUSSIA%22%22%7D> Gusinsky/Rusya, Başvuru No: 70276/01, T:19.05.2004. (E.T 27.08.2022)

⁷³ ALTINKÖK Serhat, Bireysel Başvuru Açısından Suç Şüphelisi Olan Kişinin Yakalanması ve Tutulması/Gözaltına Alınması, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:64, Sayı:2, 2015, s.310.

⁷⁴ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-6312%22%7D>, O'Hara/Birleşik Krallık, Başvuru No: 37555/97, T:16.10.2001. (E.T 27.08.2022).

şüphe kriterine aykırı bulmuş ve ihlal kararı vermiştir.⁷⁵ Yani AİHM, tutuklama için makul şüphenin, mevcut dosya özelinde somut delillerle, objektif gözlemcinin ikna olabileceği düzeyde olması gerektiğini içtihatlaştırmıştır.

Ancak AİHM'e göre şüpheli hakkında makul şüphe var olsa dahi bu şüpheyeye dayanılarak uzun tutukluluk sürelerinin uygulanması mümkün değildir. AİHM standartlarında uzun tutukluluk ancak kişinin özgürlüğü karşısında ağır basan somut bir kamusal yararın varlığına dair olaya özgü belirtilerin bulunması halinde mümkün olabilir.⁷⁶ Bu doğrultuda AİHM'e göre ulusal makamlar masumiyet karinesine azami düzeyde hassasiyet göstermelidirler. Uzun süreli tutukluluk için ise ancak kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakacak nitelikteki kamu yararını haklı kılan gerçek bir ihtiyacın varlığı söz konusu olmalıdır. Bu ihtiyaç ve gerekçeler de ulusal makamların gerekçeli kararlarında somut ve net bir biçimde gösterilmelidir.⁷⁷ Dolayısıyla makul şüphe şartı, tutukluluk için aranması gereken bir koşul olmasına rağmen ulusal makamlar tarafından kullanılan kamu gücünün keyfiliği ve yargı süreçlerinin yavaşlığı AİHM için uzun tutukluluk noktasında bir risk oluşturduğundan, uzun tutukluluk için makul şüphe şartı tek başına yeterli görülmemiştir.⁷⁸ Bu nedenle, bir kişinin tutukluluk halinin devamı için davanın işleme sürecindeki hassasiyete dair emareler dikkate alınarak, bunlar yargılama makamı tarafından açık ve yakın bir biçimde izlenmelidir.⁷⁹

Anayasa Mahkemesi ise tutukluluk şartı için CMK 100.maddedeki somut delillere dayanan kuvvetli şüphe kriterini aramaktadır. Ancak AYM ve AİHM, tutukluluk için gereken şüphe kavramının terminolojisinde farklı tercihlerde bulunsalar da kavramların içeriğine tekabül eden anlayışta ortaklaşmaktadırlar. Buna göre AYM de AİHM gibi, bir kararında; isnat edilen suçun ancak somut ve hukuka uygun önemli delillerle desteklenmesi gerektiğine ve dosyaya konu olayın kendisine özgü şartları bulunduğundan delillerin gücünün de buna bağlı belirlenmesi gerektiğine

⁷⁵ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-4480%22%7D>, İpek ve diğerleri/Türkiye, Başvuru No:17019/2, T:17.02.2004. (E.T 27.08.2022)

⁷⁶ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-6867%22%7D>} Labita/İtalya, Başvuru No:26772/95, T:06.04.2000. (E.T 27.08.2022)

⁷⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22%3A%22%5C%22CASE%20OF%20GUSINSKIY%20v.%20RUSSIA%22%22%7D> Gusinsky/Rusya, Başvuru No: 70276/01, T:19.05.2004. (E.T 27.08.2022)

⁷⁸ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-6867%22%7D>} Labita/İtalya, Başvuru No:26772/95, T:06.04.2000. (E.T 27.08.2022)

⁷⁹ CENGİZ, DEMİRAĞ ve diğerleri, s.5.

hükmetmiştir.⁸⁰ Elbette tutuklama kararında ölçülülük ilkesine uygun hareket etme gerekliliği de AYM ve AİHM tarafından belirlenen tutuklama kriterlerinin bir sonucudur.⁸¹ AYM, tutuklama için hükmettiği kuvvetli şüphe kriterini bir başka kararında yine AİHM'in makul şüpheyi tanımladığı biçime çok paralel olarak; "isnat edilen suçun objektif bir gözlemciyi ikna etmeye yeterli olay, olgu veya bilgilerin varlığı gerekmektedir."⁸² diyerek tanımlamıştır. Dolayısıyla AYM'nin kuvvetli şüphe kavramını, AİHM'in makul şüphe kavramıyla oldukça paralel yorumladığını görmekteyiz. Ancak tutuklama tedbiri için CMK'da öngörülen somut delillere dayalı kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı standardının, kişi özgürlüğü ve güvenliği açısından sözleşmenin 5(1)(c) bendindeki makul şüphe standardından teorik düzlemde daha ileri düzeyde bir koruma sağladığı açıktır.

V. CEZA MUHALEMESİ İLE BAĞLANTILI BİRTAKIM HAK VE İLKELERİN ŞÜPHE İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ

A. Hukuk Devleti İlkesi

Hukuk devleti ilkesi, tümevarımsal bir ilke olup, sair tüm ilkelerin ve hakların aktif, etkin ve bağımsız bir biçimde kullanılmasından elde edilecek olan somut bir sonuçtur. Çünkü ceza hukukunun tüm prensipleri ve ilkeleri ancak bir hukuk devletinde uygulama alanı bulabilir. Bu noktada hukuk devleti ilkesi, diğer ilkelerin kaynağı ve aynı zamanda da kalkanıdır.⁸³

Hukuk devleti kavramı, insanların temel haklarına saygılı, bu hakları önceleyen ve koruyan, adil bir hukuk sistemi kuran ve bunu sistemleştirerek sürdürmeyi kendine görev edinerek, istisnasız tüm eylem ve işlemleri yargı denetimine tabi devlettir. Hukuk devleti ilkesi ise devletin tüm organlarının üzerinde hukukun denetiminin ve gücünün mutlak hakimiyeti olması, yasa koyucu ve siyasal iktidarın da her şartta ve surette Anayasa ve hukukun temel evrensel prensipleri ve kurallarını kendini bağladığı

⁸⁰ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/849>, Mehmet Haberal/Türkiye, Başvuru No: 2012/849, T: 4.12.2013. (E.T 27.08.2022)

⁸¹ ALTINKÖK, s.316.

⁸² <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141112-18.pdf>, Rahil Dink ve diğerleri/Türkiye, Başvuru No: 2012/1108, T:17.07.2014 (E.T 27.08.2022)

⁸³ ÖZBEK Veli, DOĞAN Koray, BACAKSIZ Pınar, TEPE İlker, Ceza Muhakemesi Hukuku, 10. Baskı, Ankara, 2017, s.53.

düzendir.⁸⁴ Dolayısıyla burada evrensel prensip ve ilkelerden de bahsetmek durumunda olduğumuz için yalnız yasalara ve Anayasaya değil, aynı zamanda da evrensel hukuk kurallarına da uyumlu bir devlet olmak bu ilkenin en önemli şartlarındandır. Anayasa Mahkemesi de bir kararında buna atıf yapmış olup; hukuk devleti kavramının içerisinde; insan hakları, adalet, eşitlik, Anayasa'ya, hukukun üstün kurallarına ve evrensel hukuk kurallarına saygı ile yargı denetimine tabi olma gibi birçok unsur bulunduğundan bahsetmiştir⁸⁵. Dolayısıyla kişilerin devlete güven duymaları, maddi ve manevi varlıklarını korkusuzca geliştirebilmeleri, temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmeleri ancak hukuk güvenliği ve üstünlüğünün sağlandığı bir hukuk düzeninde gerçekleşebilir. İnsanların can ve mal güvenliğini, temel hak ve özgürlüklerini teminat altına alan temel ilke de hukuk devleti ilkesidir. Bu doğrultuda bir ülkenin hangi düzeyde hukuk devleti ilkesini benimsediğinin en önemli göstergelerinden birini ise o ülkenin ceza muhakemesi hukukunun uygulama alanları oluşmaktadır. Çünkü ceza muhakemesi, suçla mücadelede insan haklarının ve özgürlüklerinin özüne müdahale edilmesi veya etkisiz hale getirilmesine yönelik risk bulunduran bir hukuk dalıdır.⁸⁶ Bu müdahaleler ise ancak hukuk devleti vasfına sahip devletlerde hak ihlallerine yol açmadan yapılabilmektedir. Bu nedenle devletler de kendisini hukukla sınırlandırmalı ve gücünü hukuktan almalıdır. Çünkü günümüzde devletin olmadığı bir hukuk sisteminden bahsedilemez. Günümüzde devlet, suçluların tespiti, tutuklanması, yargılanması ve mahkumiyetinde birincil derecede sorumluluk sahibidir. Bu süreçlerde şüpheli veya sanık her zaman kendisinden daha güçlü olan devletle karşı karşıya kalır. Bu nedenle ceza adaletini sağlamak için devletin zorlayıcı ve üstün gücüne karşı şüpheli veya sanığın korunması gerekmektedir. Hukuk devletlerinde de ceza hukuku sistemiyle birlikte devletin gizli bilgilere ulaşma, zor kullanma, koruma tedbirlerini uygulama ve ceza verme gücü ile sanığın sahip olduğu haklar dengelenmiş olacaktır.⁸⁷

Hukuk devleti ilkesi ile şüphenin ilişkisi ise yukarıda açıkladığımız gibi temel hak ve özgürlükler yönündendir. Nitekim temel hak ve özgürlükler, anayasanın ve

⁸⁴ ÖZBEK ve diğerleri, s.55.

⁸⁵ [https:// www.anayasa.gov.tr](https://www.anayasa.gov.tr). Anayasa Mahkemesi, 2014/34 E., 2014/79 K., T:09.04.2014. (E.T 02.07.2022)

⁸⁶ APAYDIN Cengiz, Ceza Muhakemesi Hukukunun Temel İlkeleri, Terazi Hukuk Dergisi, 2020, s.1212-1213.

⁸⁷ ÇAYAN Gökhan, Masumiyet Karinesi Doktrini, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Cilt: 1, Sayı:42, Nisan 2020, s.66.

kanunların öngördüğü ölçüde özellikle de koruma tedbirlerinde belirli şüphe oranlarıyla kısıtlanabilmektedir. Bununla beraber masumiyet karinesi, adil yargılanma hakkına bağlı bir yargılama düzeni, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, sanığın suçsuzluğunu ispat etme mecburiyetinde olmaması ve özellikle de şüphe yenilmeden sanık hakkında mahkumiyet kararına varılamaz olması da şüphenin hukuk devleti ilkesi ile bağını ortaya koymaktadır.

B. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi

Ceza hukukunun temel, evrensel prensiplerinden olan bu ilke sadece kovuşturma aşamasına özgü olup, kovuşturma aşamasında şüphenin yenilmesinin zıt sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kovuşturma aşamasında esas olan hukuka uygun delillerle sanık hakkındaki şüphenin tamamıyla yenilip maddi gerçeğe ulaşma hedefinin gerçekleşmesidir. Ancak süreç, bu hedefin gerçekleşmemesiyle sonuçlanırsa yani; uygulamada yaşanabilecek aksaklıklar, delil toplamada oluşabilecek sorunlar, dosyada ispata yönelik kesin kanıtlara ulaşılamaması, eldeki delillerin birtakımının yasak delil olmasından dolayı kalan delillerle şüphenin bertaraf edilememesi gibi istenmeyen durumlarla karşılaşırsa, ceza muhakemesi sisteminin nasıl bir yol izleyeceği ve nasıl bir tercihte bulunacağı önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktaya gelindiğinde eldeki delillerle, belirli seviyede şüpheyi üzerinde bulunduran sanık hakkında, mahkumiyet mi yoksa beraat kararı mı verileceği sorusunun cevabını, ceza muhakemesi sistemi, zorunlu olarak beraat kararı verilmesi gerektiğinden yana kullanmıştır. Dolayısıyla bu ilke, bir ispat ilkesi olmaktan ziyade bir hüküm verme kuralı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁸

Ceza muhakemesinin bu cevabına, hukuk tarihi ve felsefesi yönünden baktığımızda; bunun nedenini, toplumun, bir suçlunun cezasız kalmasının, bir masumun mahkum olmasına tercih etmesi olarak tanımlayabiliriz.⁸⁹ Bu tercihin temelinde; bir masumun cezalandırılmasının, bir suçlunun beraat ettirilmesinden daha fazla adalet olgusunu zedeleyeceği ve bu yönden toplumsal düzene ve kamu vicdanına daha fazla zarar vereceği anlayışı yatmaktadır.⁹⁰ Ayrıca masum insanlara ceza veren

⁸⁸ ÇAYAN, s.79.

⁸⁹ ÜNVER, HAKERİ, s.66.

⁹⁰ YÜCE Turhan, İn Dubio Pro Reo Kaidesi, Adalet Dergisi, Sayı:12, 1962, s.1210.

bir hukuk sistemine, toplumların güveni kalmaz ve bu güvensizlik adalet olgusunun temelinden sarsılmasına neden olur. Zira bir masumun hatalı bir biçimde mahkum edilmesi, ona zulmetmek anlamına gelecektir. Bu zulüm sadece o birey nezdinde değil tüm toplum nezdinde dolaylı olarak psikolojik ve manevi zararlar oluşturacaktır. Toplumda adalete olan güven sarsılacak ve hukuk sistemi, zulmü kanıksayabilecektir. Bu da adalete olan güvenin yıkılmasına neden olur. Adalete olan güvenin yıkıldığı yerde ise toplumsal bunalım ve kargaşa baş gösterir. Bu bunalım ve kargaşa riskinin önüne geçilmediği takdirde, hukuk sistemi içinden çıkılmaz karanlık bir yola girmiş olur. Bu sebeplerle bir masumu yanlış yere mahkum etmenin vebali toplumsal ve sistemsal olarak çok ağırdır.⁹¹ Bunların oluşmasına engelleyecek temel ilkelerden biri de şüpheden sanık yararlanır ilkesidir. Şüpheden sanık yararlanır ilkesi hukuk sistemini tüm bu rizikolardan koruduğu gibi yanlış verilen bir hükmün infaz edilmesinin telafisi giderilemeyecek hak kayıplarına yol açılmasından da kişiyi korumaktadır. Çünkü yanlış verilen ve kesinleşen mahkumiyet hükmünün geri dönüşü olamayacağı için mahkumiyet hükmü verilmesi, bu ilke gereği ancak sanığın suçlu olduğu konusunda şüpheden tamamıyla arınmış bir sonucun olmasına bağlıdır. Yani sanık hakkında suçu işlediğine dair kuşkudan uzak bir kesinlik var olmalıdır. Bu hususu Yargıtay Ceza Genel Kurulu da ceza yargılamasında mahkumiyetin; büyük veya küçük bir olasılığa bağlı kalınarak değil her türlü kuşkunun, yerini kesinliğe bırakması halinde verilebileceğini, adli hataların ve oluşabilecek kişisel ve toplumsal mağduriyetlerin ancak bu yolla giderilebileceğini hüküm altına almıştır.⁹² Buna paralel olarak bir diğer Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararında ise masumiyet karanesiyle de illiyet bağı bulunan bu ilkenin ceza hukukunun temel evrensel prensiplerinden biri olduğu ve bu ilkeyle doğru orantılı olarak, suç isnadına konu olan fiilin, sanık tarafından işlendiği her yönüyle yüzde yüz belliğe ulaşmadığı takdirde beraat kararı verilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır.⁹³

Dolayısıyla bu ilke, sanığın suçluluğu tamamen sabit oluncaya kadar masumiyet karanesinden yararlanarak, sanığın masum olarak addedilmesini de anlatmaktadır. Bu anlayış günümüze kadar gelmiş olup uluslararası mevzuatlarda

⁹¹ ÇAYAN, 81.

⁹² www.kazanci.com.tr, Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2012/36 E. 2013/457 K., T: 12.07.2013 (E.T 21.08.2022).

⁹³ www.kazanci.com.tr, Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2017/723 E. 2018/562 K., T: 22.11.2018 (E.T 02.07.2022).

suçsuzluk karinesine paralel olarak normlaştırılmıştır. AİHS m 6/2 de “ Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır” denmektedir. Yerel mevzuatımızda ise şüpheden sanık yararlanır ilkesini Anayasa’nın 38. maddesi güvence altına almaktadır. Anayasa madde 38/2’de “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılmaz” ibaresiyle bu anlayış, uluslararası hukuk kurallarına paralel olarak hukuk sistemimizde kendine yer bulmuştur. Anayasaya paralel düzlemde CMK 223/1-e’de de “ Yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması” ibaresi sanık hakkındaki şüphenin hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde tamamen yenilmesini izah etmektedir. Zira ihtimale dayanan düşüncelerden aleyhe sonuç çıkarmak, hukuk sistemlerinin kabul edebileceği sağlıklı bir bakış açısı olamaz.⁹⁴ Bu nedenle yüksek de olsa ihtimale dayanarak sanığın mahkumiyetine karar vermek, ceza muhakemesinin en önemli amacı olan maddi gerçeğe ulaşmadan hüküm kurmak anlamına gelecektir. Bu bakımdan bu ilkenin özünü, ceza yargılamasında sanık hakkında mahkumiyete hükmedilebilmesi açısından değerlendirmeye alınması gereken herhangi bir hususa dair şüphenin, mutlaka sanık yararına değerlendirilmesi gerekliliği oluşturmaktadır. Dolayısıyla daima sanık yararına değerlendirilen bu ilke aynı zamanda sanığı, dosyanın sürüncemede kalmasının olumsuz sonuçlarından da korumaktadır. Çünkü bu ilke olmasaydı sanık, oldukça uzun ve ne zaman sona ereceği belirsiz olan bir dosyayla bağlantılı, özgürlüklerinden mahrum kalma ve hürriyeti bağlayıcı ceza alma riskini psikolojik olarak yaşamak zorunda kalabilirdi. Bu ilkeyle birlikte yıllarca süren yargılamada aydınlatılamamış ve şüpheyi kesinliğe ulaştıracak delillere ulaşılamamış olan dosya üzerinden verilecek kararda bu ilke devreye girer ve sanık böylelikle beraat eder.

Bu yönleriyle değerlendirdiğimizde şüpheden sanık yararlanır ilkesi kovuşturma aşamasında kendisine genişçe yer bulur. Fakat ilke sadece hüküm aşamasına ve beraat kararına özgü değildir. Örneğin; duruşma aşamasında delillerin değerlendirilmesiyle birlikte yapılan tüm çalışmaya rağmen, hırsızlık suçunun işlendiği ispat edilmiş fakat bu suçun gece işlendiği ispat edilememiş ise yani nitelikli halinin olduğu kanıtlanamamış ise burada da şüpheden sanık yararlanır ilkesi devreye girer ve suç gündüz işlenmiş olarak kabul edilir.⁹⁵ Bununla birlikte hafifletici nedenin olmadığına dair şüphenin giderilememesi durumunda da sanığın bu ilkeden

⁹⁴ EREM, Ceza Usul..., s.161.

⁹⁵ KUNTER ve diğerleri, s.583.

yararlanması gerektiği Yargıtay tarafından ilamlaştırılmıştır. Karara göre çalınmış olan bir eşyanın değeri noktasında bir şüphe varsa çalınmış olan malın değeri şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince düşük kabul edilir ve hafifletici neden sanık hakkında uygulama alanı bulur.⁹⁶ Bu doğrultuda sanık hakkında cezalandırma şartlarının oluşup oluşmadığına dair şüphenin var olması halinde de bunun da sanık lehine yorumlanması gerektiği ilke kapsamında kabul edilmelidir.⁹⁷ Dolayısıyla bu ilke, kendisine kesin hüküm haricinde de geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bir diğer Yargıtay kararına göre; bu ilkenin oldukça geniş bir uygulama alanı olduğu ve suçun işlenilip işlenilmediğinin yanı sıra işlenmiş ise gerçekleştirilme biçimi noktasında oluşan şüphede de uygulanabileceği, suç delillerinin belirlenmesinde de uygulanabileceği ve suç işlendiği şüpheden uzak bir kesinliğe dayanırsa da hafifletici nedene konu olgular hakkında oluşan şüphede de uygulanabileceği hüküm altına alınmıştır.⁹⁸ Yargıtay ilamlarından da görüleceği gibi şüpheden sanık yararlanır ilkesi daima sanık lehine olacak biçimde kovuşturma aşamasında geniş bir uygulama alanı bulmaktadır. Dolayısıyla şüpheden sanık yararlanır ilkesi, maddi soruna ilişkin birçok noktada geçerlidir. İlkenin maddi sorunun birçok noktasında geçerli olmasının nedeni; suça konu olay hakkındaki diğer belirsizliklerin giderilmesinin de şüphenin giderilmesiyle doğru orantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Şüphe tamamen giderildiğinde ortaya çıkan vicdani kanaat ise yerini hükme bırakarak sanık aleyhine uygulanmalıdır. Ancak ihtimallerin aynı ağırlıkta olması durumunda yorum şüphesinden bahsedilerek, maddi soruna ilişkin ortaya çıkan şüpheden sanık yararlanır ilkesinin hukuk kurallarının yorumunda da geniş çaplı olarak kullanılması gerektiği açıktır. Elbette bu uygulama alanı sadece kovuşturma aşaması için geçerli olmaktadır.⁹⁹ Tüm bu nedenlerle birlikte; ceza hukuku sistemi gereği yapılacak tüm araştırma ve çalışmalar sonucunda hala şüphe yenilememişse bu ilke hakkaniyetli bir biçimde kendisine yer bulur. Fakat hem bu ilkenin aktif olmadığı soruşturma aşamasında delil toplama yönünden oluşan eksiklikler hem de kovuşturma aşamasında delillerin değerlendirilmesi yönünden oluşabilecek eksiklikler giderilmeden bu ilkeye sığınmak, ceza muhakemesi sisteminin sükutunun görevlerini gereği gibi ifa etmediği anlamına gelir. Bu noktada

⁹⁶ www.kazanci.com.tr, Yargıtay 6.Ceza Dairesi 1996/3326 E., 1996/4141 K., T: 18.12.1997 (E.T 21.08.2022).

⁹⁷ FEYZİOĞLU, s.194.

⁹⁸ www.kazanci.com.tr, Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2012/6-1309 E., 2013/258 K., T: 21.05.2013 (E.T 18.08.2022).

⁹⁹ FEYZİOĞLU, s.195.

sanık, fiilin ispat edilememesinden kaynaklı olarak masumiyet karinesi gereği suçsuzluğunu koruyacak olsa da şüphenin yenilmesi için soruşturma ve kovuşturma aşamasında yapılması gereken araştırmalar yapılmadan şüpheden sanık yararlanır ilkesine sığınmak da doğru değildir.¹⁰⁰

Tez konumuzla birebir bağlantılı olan bu ilke, ceza muhakemesi sisteminin esas amacı olan şüphenin yenilerek maddi gerçeğin ortaya çıkmasının mümkün olmadığı durumlarda var olan bir ilkedir. Maddi gerçeğe ulaşılarak ortaya çıkan vicdani kanaatte, mutlak surette “şüphe” olgusunun yenilmesi gerektiğini teminat altına alan temel bir ilkedir. Bu nedenle bu ilke, kovuşturma aşamasında şüphe olgusuyla tamamen iç içe kalarak, hüküm anına kadar devam etmektedir. Ancak soruşturma aşamasında şüphe oranlarına göre alınacak yaptırımsal kararlar ve koruma tedbirleri olduğu için soruşturma aşamasındaki şüpheden, şüpheli sanığın aksine yararlanamaz. Bu ilke sadece kovuşturma aşamasında geçerli olup uygulama alanı mahkumiyet hükmü başta olmak üzere isnat edilen suçun nitelikli halleri ve ağırlaştırıcı sebepleri bakımından da gündeme gelmektedir.

C. Soruşturmayı Başlatma ve Araştırma Mecburiyeti İlkesi

Ceza muhakemesi sistemimizde CMK 160. maddesinde kendine yer bulan bu ilke, adli makamların, suç şüphesi üzerine soruşturma işlemlerini başlatma yükümlülüğünü anlatmaktadır. Bu ilke, soruşturmanın mecburiliği(kanuniliği) ilkesi olarak da nitelendirilmektedir. Bu ilke, sadece bir yetkiyi değil aynı zamanda bir yükümlülüğü ve zorunluluğu da ifade etmektedir.¹⁰¹ Bu nedenle kamu vicdanı ve toplum düzeninin devamlılığı gereği ,basit şüpheyne neden olacak bir ihbar söz konusu ise ilgili makamlar hemen gerekli araştırma ve çalışmayı yapmakla yükümlüdür. CMK 160. maddesinde bu kriter “bir suçun işlendiği izlenimi” tabirine yer verilerek izah edilmiştir. Buna göre Cumhuriyet savcısı tarafından suçun işlendiği izlenimini veren bir hal öğrenilir öğrenilmez, işin gerçeğinin araştırılmasına hemen başlanacaktır. Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almak ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür. Fakat bu

¹⁰⁰ FEYZİOĞLU, s.197.

¹⁰¹ CENTEL Nur, ZAFER Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2018, s.112.

ilkenin iki farklı istisnası söz konusudur. İlki “şikayete tabi suçlar”dır. Şikayete tabi suçun soruşturulması ve kovuşturulması, suçtan zarar görenin şikayetine bağlıdır. Talep, izin, müracaat gibi muhakeme şartları söz konusu olduğunda da bu şartlar gerçekleşmeden soruşturmaya başlanamayacak veya başlanmış ise belirli bir aşamadan sonra devam edilemeyecektir.¹⁰²

Diğeri ise hukuk sistemimize 01.02.2018 tarihinde giren, 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile düzenlemesi yapılmış olan ve CMK 158. maddesine, 7078 sayılı Kanun’un 140. maddesiyle 6. fıkra olarak eklenerek getirilmiş bulunan Cumhuriyet savcılarına “Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığına Karar (SYOK)” verme yetkisidir. Buna göre ihbar ve şikayet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikayetin soyut ve genel nitelikte olması yani basit şüphenin oluşmaması durumunda SYOK verilecektir.¹⁰³

Bu ilkenin şüphe ile ilişkisini inceleyecek olursak; bu ilkeyi, şüphenin en alt basamağı olan, başlangıç şüphesi olarak da literatürde yer alan basit şüphe kavramıyla illiyet bağı bulunan bir ilke olarak nitelendirebiliriz. Nitekim ihbar anında, ihbara konu beyan ve belge, soruşturmayı başlatmaya neden olacak düzeyde bir şüphe barındırıyorsa, yani basit şüpheyne ulaşılmışsa, yetkili mercilerin kanuni yükümlülüklerini yerine getirmeleri ve soruşturma işlemlerine hemen başlamaları gerekmektedir.

D. Özel Hayatın Gizliliği İlkesi

İnsanların kamusal alanları, özel alanları ve gizli alanları vardır.¹⁰⁴ Gizli alan, bireylerin hayatında oldukça dar ve dokunulmaz bir yeri temsil etmeleri nedeniyle hukuka tabi olan alanları temel olarak kamusal alan ve özel alan olarak ayırabiliriz. “Kamusal alan” ve “özel alan”, Batı Avrupa toplumlarının sosyal ve siyasal koşullarında oluşmuş ve yine bu bağlamda anlam kazanmış birbiriyle ilişkili iki farklı olguyu ifade etmektedir. Bu iki olgunun karşılıklı olarak birbirini inşa edici ve

¹⁰² CENTEL,ZAFER, s.113.

¹⁰³ YILMAZ Zehra, Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s.33.

¹⁰⁴ APAYADIN, s.16.

besleyici özelliği, birini anlamak için diğerini dikkate almayı gerekli kılmaktadır. Son yüzyıl dikkate alındığında; “kamu düzeni”, “güvenlik”, “ortak yarar” gibi gerekçeler nedeniyle her geçen gün kamusal alan daha genişlerken, özel hayat alanı ise sürekli daralmıştır.¹⁰⁵ Bu da insanların özgürlüklerini zedelerken güvenlikçi anlayışların etkin ve egemen olduğu devletlerin ve hukuk sistemlerinin türemesine neden olmuştur. Dolayısıyla kamusal alanın ve özel alanın birbiriyle ideolojik olarak farklılık içeren tarafları olsa da birçok noktada birleştiğini gözlemleyebiliyoruz. Bu noktada kamusal alan, özel alanı kapsamaktadır.

Demokratik düzenlerde, kamusal alan ile özel alanın ayrıştığı noktalarda özel alanların hukuki olarak korunduğunu gözlemleyebiliriz. Çünkü demokratik devletler, toplumu oluşturan kişilerin maddi ve manevi olarak kendilerini geliştirebileceği ve ifade edebileceği özgür alanları onlara sağlamıştır.¹⁰⁶ Çünkü bir insanın kendi alanında herkesten bağımsız olarak kalması, onu aynı zamanda ruhsal ve zihinsel olarak da geliştirecek ve toplum nezdinde suçtan uzaklaşmış daha iyi bir birey haline getirecektir. Elbette ki bu yaklaşım öğretide de kendine yer bulmuştur. AİHS 8. madde ve Anayasamızın 20. maddesin de özel hayatın gizliliğini güvence altına alınmıştır. Buna göre herkes özel hayatına saygı gösterilmesi hakkına sahip olup, herkesin özel hayatına dair dokunulmazlığı korunmaktadır. Bu dokunulmazlık aynı zamanda fiziki ve manevi dokunulmazlığı da ifade etmektedir. Bu, insanların temel hak ve özgürlüklerini de güvence altına alan bir anlayıştır. Bu nedenledir ki: “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.” (AY 13)

Bir de kamusal alan ve özel alandan ayrışan, hukuk tatbikten soyutlanmış olan hayatın gizli alanı vardır. Hayatın gizli alanı kişinin en derininde yer alır. Kamusal alan veya özel alan, bir aile içinde olabilirken, hayatın gizli alanı ise sadece bireyi ilgilendirir ve ondan başkasının bu alana girmesi asla kabul edilemez. Bu nedenle de dokunulmaz bir alandır. Bu alana girilmesi kişi için psikolojik bir yıkım oluşturur ve

¹⁰⁵ ALACAHAN Osman, VATANDAŞ Saniye, Kamusal-Özel Alan Ayrışmasının İnşa Süreci ve Sosyal Medya, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, 2021, s.1.

¹⁰⁶ ÖZBEK ve diğerleri, s.67.

bu alanına müdahale edilen bireyler, suça meyilli, kriminal bireylere dönüşebilir. Bu yüzden bu alanlar her türlü devlet müdahalesinden korunmaya matuf alanlardır.¹⁰⁷

İlkenin ceza muhakemesindeki şüphe ile ilişkisi ise kişinin temel hak ve hürriyetlerinin kısıtlandığı koruma tedbirlerinde önemli ölçüde karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda izah ettiğimiz gibi ancak kanunla sınırlandırılabilir olan bu hakların, kanundaki ölçütünde şüphe oranları kullanılmıştır. Bu şüphe oranları ise ölçülülük kriteri esas alınarak ve kişinin korunması gereken menfaat ve hakları göz önünde bulundurularak uygulanacaktır. Arama, iletişimin tespiti gibi kişinin özel hayatının gizliliğinin ihlalini oluşturacak koruma tedbirleri ancak kanunda öngörülen şüphe oranları gerçekleşirse mümkün olabilecektir. Aksi adil yargılanma hakkının ihlalini oluşturacağı gibi mevcut şüphe oranlarına ulaşılmadan elde edilen deliller de yasak delil kapsamında olacak ve bu deliller, kovuşturma aşamasında şüphenin yenilmesi için kullanılamayacaktır.

E. Ölçülülük İlkesi

Bu ilke esasen özgürlük-güvenlik çatışmasının merkezinde duran en temel anlayışı oluşturmaktadır. Esas olan bireylerin koşulsuz özgürlüğü olsa da toplumun şartları, düzen, ve devamlılığı gereği güvenlikçi ve tedbirsiz yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir.¹⁰⁸ Koruma tedbirlerinde gündeme gelen bu ilke gereği, kısıtlayıcı ve güvenlikçi faaliyetler ancak anayasada öngörülen koşullarda ölçülülük esasına uygun olarak uygulanmalıdır. Aksi durumda çağdaş demokrasiden uzaklaşmak durumunda kalınır ki bu hem toplumu hem de hukuk sistemini geriye götürür.

Bu nedenle, Anayasa Mahkemesinin bir kararında ifade edildiği üzere; “hak ve elde edilecek menfaat arasındaki ölçülülüğe uygun bir biçimde istisnai olarak kısıtlanacak hakkın özüne dokunmaksızın, demokratik ve güvenli toplum düzeninin devamlılığı için zorunlu ve zaruri olduğu durumda ancak ve ancak yasayla sınırlandırılabilir.”¹⁰⁹ Devam eden Anayasa mahkemesi kararına göre ise ölçülülük; temel hakların ve özgürlüklerin sınırlandırılması amaçları ile onları sınırlamakta

¹⁰⁷ APAYDIN, s.17.

¹⁰⁸ CENTEL, ZAFER, s.119.

¹⁰⁹ [https:// www.anayasa.gov.tr](https://www.anayasa.gov.tr). Anayasa Mahkemesi, 2009/42 E., 2011/26 K., T:26.01.2011. (ET 20.11.2021)

kullanılacak olan araçlar arasındaki ilişkiyi yansıtır. Ölçülülük denetimi, belirlenen amaca ulaşmak için tercih edilen araçların denetlenmesidir.¹¹⁰

Ceza muhakemesi boyutuna daha da yakından bakacak olursak; ceza kanunları ile güvence altına alınmış olan kişinin özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, vücut dokunulmazlığı, cinsel dokunulmazlığı gibi haklara dair yapılan sınırlamalar da Anayasa'nın ölçülülük kriteri ile ele alınmalıdır. Bu doğrultuda uygulanacak olan koruma tedbirlerinin zaruri olup olmadığı doğru analiz edilmelidir. Yargıtay da bir gerekçeli kararlarında “Yasa koyucunun, cezalandırma yetkisinin kullanılırken suç ve ceza arasında adil bir denge oluşturulması, öngörülen yaptırımın cezalandırmada ulaşmak istenen amacı ortaya çıkarmasına elverişli olması ve de insanlık haysiyetine aykırı ve zalimane olmaması gibi hususların göz önünde bulundurulması”¹¹¹ gerektiğini ilamlıştırmıştır. Bu nedenlerle, sosyal bir hukuk devletinin, aşırılığa neden olacak uygulamalarının olmaması, eylemlerinde ve alacağı kararlarda orantılı davranması gerekir.

Bu ilkenin şüphe ile olan ilişkisi şüphe oranlarına göre belirlenen koruma tedbirlerinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de tutukluluk gibi telafisi giderilemeyecek hak kaybına yol açabilecek koruma tedbiri başta olmak üzere diğer tüm koruma tedbirleri için kanunda belirlenen şüphe oranlarına uyulmalıdır. Ölçülülük ilkesiyle şüphe oranı arasındaki doğru orantılı çizgi temel alınarak aşırılık yasağına düşülmemelidir. Nitekim kanunda istenilen şüphe oranı yakalanamadan uygulanan koruma tedbirleri, ölçülülük ilkesine dolayısıyla da kanuna aykırılık teşkil edecektir.

F. Kamu Davası Açma Mecburiyeti İlkesi

Bu ilke mevzuatımızda, CMK 170/2’de kendisine yer bulmuştur. Buna göre; soruşturma evresinin sonunda elde edilen delillerin, şüpheli hakkında, suçu işlediğine dair yeterli şüphe oluşturduğu durumda, Cumhuriyet savcısının iddianame düzenleyerek kamu davası açmasını ifade eden ilkeye, kamu davası açma mecburiyeti ilkesi denir.¹¹² Diğer bir deyişle kamu davası açma mecburiyeti, soruşturmayı

¹¹⁰ ÜNVER, HAKERİ, s.14.

¹¹¹ www.kazanci.com, Yargıtay 19. Ceza Dairesi, 2016/15510 E., 2017/5325 K, T. 05.06.2017 (E.T 02.07.2022)

¹¹² ÖZTÜRK, ERDEM s.183.

başlatma ve araştırma mecburiyeti ilkesi gereğince başlatılan soruşturma sonucunda, fiile ve faile ilişkin şüphelerin ciddi olduğunun tespit edilmesi ve dava şartlarının gerçekleşmiş olması durumunda yetkili makamlar tarafından kamu davası açılmasını ifade eder.¹¹³ Dolayısıyla bu ilke sadece bir yetkiyi değil aynı zamanda da bir yükümlülüğü ifade etmektedir.¹¹⁴ Bu nedenle, elimde yeterli delil var diyen savcı, ben dava açmıyorum diyemez.¹¹⁵ Nitekim kamu davası açma mecburiyeti, toplum düzeninin korunması ve kamu güvenliğinin sağlanması için zaruri bir kamusal görevdir. Bu ilkenin temel fonksiyonu da suç işlediği şüphesi altındaki kişinin, gerekli cezayı almasını sağlamaktır. Bu ilke, bunun neticesinde de toplumdaki kişilere eşit davranılması, toplumda huzurun sağlanması ve keyfilikten uzak bir ceza adaletinin uygulamada yerine getirilmesinin garantisini oluşturmaktadır.¹¹⁶

Bu yönleriyle kamu davasının açılması esas kural olsa da bu ilkenin de kendi içerisinde istisnaları vardır. CMK'da da kamu davası açma mecburiyetiyle birlikte maslahata (maksada) uygunluk ilkesinin de istisnai olarak yer aldığı görülmektedir. Maslahata uygunluk ilkesi temel ve esas ilke olan kamu davasının mecburiliği ilkesinin sınırlı bir istisnasıdır.¹¹⁷ Örneğin, CMK'nın 171/1. maddesi gereğince cezanın ortadan kaldırılmasını gerektiren şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsi cezasızlık sebebinin varlığı halinde Cumhuriyet savcısı kamu davası açmayabilecektir. TCK'da da çeşitli hükümlerde (TCK 22/6, 283/3, 284/4 gibi) şahsi cezasızlık sebebi düzenlenmiştir.¹¹⁸ Benzer şekilde CMK'nın 171/2. maddesindeki hüküm ile ilke, belli ağırlıktaki suçlar için yumuşatılmıştır. Bu hüküm uyarınca belli şartların varlığı halinde, iddia edilen suçu belirli bir failin işlediğine dair yeterli şüphenin varlığına rağmen, Cumhuriyet savcısı kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verebilecektir.¹¹⁹ Dolayısıyla kamu davası açma mecburiyeti ilkesi, suç işlediği yönünde şüphe oluşan herkes hakkında dava açılması gerektiği anlamına gelmez. Cumhuriyet savcısının delillerin tamamını derleyip, mahkumiyet olasılığının beraat olasılığından yüksek olduğunu

¹¹³ ÖZTÜRK, TEZCAN ve diğerleri, s.150.

¹¹⁴ ÖZBEK ve diğerleri s.75.

¹¹⁵ ÜNVER, HAKERİ. S.31-32.

¹¹⁶ YURTCAN Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, Seçkin Yayınları, 14. Baskı, Ankara 2017, s.572.

¹¹⁷ ÜNVER, HAKERİ, s.35.

¹¹⁸ ÖZTÜRK, TEZCAN ve diğerleri, s.150-151.

¹¹⁹ ERYILMAZ Mesut Bedri, Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2012, s.93.

görmeden, yani yeterli şüpheyne ulaşmadan ve istisnai kanun yollarını değeriendirirnedan iddianame hazırlamamalıdır.

Bu ilkenin şüphe ile olan ilişkisine değinecek olursak; kamu davası açma mecburiyeti, iddianamenin tevdi ve mahkemece iddianamenin kabulüyle oluşacağından, iddianamenin ise ancak yeterli şüpheyne ulaşıldığında yazılması gerektiğinden, bu ilke yeterli şüphe için bir referans noktası niteliğindedir. Kamu davası açma mecburiyeti ancak şüphelinin isnat edilen suçı işleme olasılığının, işlememiş olma olasılığından daha yüksek olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Aksi durumda yeterli şüpheyne ulaşamadığından bahisle kovuşturmaye yer olmadığına dair karar verilmeli ve bu durumda kamu davası açma mecburiyeti söz konusu olmamalıdır.

G. Re'sen Araştırma İlkesi

Re'sen araştırma ilkesi, ceza muhakemesi sisteminin medeni usul hukukundan ayrılan temel noktasını ortaya çıkarmaktadır. Medeni usul hukukunda, tarafların getirdikleriyle birlikte şekli gerçekte yetinilen yargılama sisteminin aksine ceza muhakemesinde kamu vicdanı, toplum huzur ve güvenliğinin sağlanması ve devletin yükümlülüğü gibi nedenlerle yargılama makamına re'sen delil toplama hakkı sağlanmıştır. Bir başka nokta ise medeni usul hukuku usulünde dilekçeler teatisiyle son bulan delil sistemi, maddi gerçeğin ortaya çıkmasını amaç edinen ceza muhakemesi sisteminde geçerli değildir. Çünkü ceza muhakemesi sisteminde, mahkeme, dosyanın her aşamasında yeni delil toplama ve elde etme hakkına sahiptir.¹²⁰ Bu noktada, ceza muhakemesi sisteminde re'sen araştırma ilkesi, hakimin bizzat delil toplama hakkının olduğunu ve bu delillerin mahkeme huzuruna getirilip tartışılabilirliğinin teminat altına alındığı ilkeyi ifade eder.¹²¹ Esasen bu temel ilke mülga kanunda daha net bir biçimde yer almıştır. 1412 sayılı mülga Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu m.237/3'e göre; "Mahkeme vuku bulan talep üzerine veya kendiliğinden şahit ve ehlihibre celbini ve başkaca sübut sebeplerinin ihzar ve iradını emredebilir". denilmiştir. Anr cake'sen araştırma ilkesi, 5271 sayılı yeni Ceza

¹²⁰ APAYDIN, s.55.

¹²¹ CİN Onursal, Ceza Muhakemesi Hukuk Temel Bilgiler-Örnek Sınav Soruları ve Pratik Çalışmalar, Palet Yayınları,1. Baskı, Konya, 2012, s.24.

Muhakemesi Kanunu'nda açıkça belirtilmemiştir. Fakat CMK'da delillere yönelik düzenlemelerde, mahkemenin her bir delile re'sen ulaşp o delili tartışmasına imkan tanınmıştır. Örneğin, CMK'nın 63. maddesine göre mahkeme, çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren durumlarda re'sen bilirkişiye başvurabilecektir.

Bu ilkenin şüphe ile bağlantısına değinecek olursak; davayı aydınlatmak ve gerçekte olayın ne şekilde meydana geldiğini araştırmak, mahkeme için bir yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yükümlülük dolayısıyla yapılan muhakeme işlemlerine rağmen olay aydınlanmamış ve belirsizlik kalmış ise olayı aydınlatma yükümlülüğünde olan devlet (mahkemeler, savcılık, kolluk teşkilatı), bu belirsizliğin negatif sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktır. Bu belirsizliğin negatif sonuçları, yükümlülüğü bulunmayan ve masum sayılması gereken sanığa yüklenemeyecek ve şüpheden sanık yararlanır ilkesi devreye girecektir.¹²² Bu bağlamda, bu ilkenin şüpheden sanık yararlanır ilkesi ile de yakından ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla kovuşturma evresinde şüphenin yenilerek maddi gereceğe ulaşma faaliyetine hizmet eden bu ilke şüphe kavramı ile bu noktada ilişki kurmaktadır.

H. Adil Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkı; adil, bağımsız ve güvenilir bir yargılamanın asgari şartlarını ortaya koyar.¹²³ Bu hak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6.maddesinde güvence altına alınmıştır. Buna paralel olarak da bu hak, 2001 yılında yapılan değişiklikle Anayasamızın 36.maddesinde hak arama hürriyeti kapsamında kendine yer bulmuş ve bu doğrultuda da ceza muhakemesinin temel haklarından biri olarak karşımıza çıkmıştır.

Adil yargılanma hakkı, hukuka uygun ve sağlıklı bir ceza muhakemesinin işleyiş faaliyetini güvence altına alarak, en adil ve hakkaniyetli yargılamanın makul süre içerisinde yapılacağını güvence altına alan haktır.¹²⁴ Esasen bu hak da hukuk

¹²² DOĞAN Koray, Ceza Muhakemesinde Belirsizlik Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi, Seçkin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2018, s. 141.

¹²³ TURAN Hüseyin, Adil Yargılanma Hakkının İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesindeki Yeri ve Önemi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ankara, 2009, s.84-213.

¹²⁴ APAYDIN, s.9.

devleti ilkesi gibi bir çok alt başlığın bir araya gelmesiyle var olan bir haktır. Ceza muhakemesi sisteminde soruşturma aşamasından hüküm aşamasına kadar bu hak gözetilerek iş ve işlemler yapılmalıdır. Özellikle de sanık hakları noktasında belirlenmiş olan birçok güvencenin herhangi bir ihlali de bu hakka aykırı düşeceğinden, sanık ya da şüpheli de bu hakkın çatısı altında kendine koruma alanı bulmaktadır. Dolayısıyla adil yargılanma hakkı; etkin, bağımsız ve tarafsız yargıyla birlikte suç şüphesi altındaki kişi başta olmak üzere yargılamaya konu tüm sùjelerin haklarını kanunlar nezdinde teminat altına alan başlıca haktır.

Bu hakkın şùphe ile bağı, tutukluluk başta olmak üzere ölçölölük esasına göre alınması gereken koruma tedbirleri için öngörölün şùphe oranlarında karşımıza çıkmaktadır. Kanunda belirtilen şùphe oranlarına ulaşılmaaksızın alınan kararlar, adil yargılanma hakkına aykırı düşecek ve hak ihlaline sebebiyet verecektir. Bir diğler bağlantısı ise şùphenin yenilmeye çalışıldığđ kovuşturma aşamasının, şùpheyi ancak adil ve hukuka uygun bir yargılama sonucunda yenebilmesini güvence altına alan bir hak olmasından kaynaklanmaktadır. Adil yargılanma hakkının, şùphe ile bağlantısı güçlü olan iki temel alt unsuru vardır. Bunlardan birincisi masumiyet karinesi diğleri ise bağımsız ve tarafsız hakim ilkesidir.

Masumiyet karinesi, tüm uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmeleri tarafından, Kara Avrupası Hukuk Sistemiyle paralel bir biçimde, adil yargılanma hakkının bir alt unsuru olarak nitelendirilmektedir.¹²⁵ Masumiyet karinesinin tanımını için ise öncelikle karinenin ne olduğunu nitelendirmek gerekir. Bu konuda öğretildeki ve içtihatındaki asgari mutabakat seviyesine göre karin; suç isnadı altındaki kişileri, hatalı mahkumiyetten koruma amacına hizmet eder ve suçlu olduğu mahkeme önünde hakkındaki şùphenin yenilerek maddi gerçek üzerinden ispatlanıncaya kadar kişinin masum sayılmasını sağlar.¹²⁶ Bu tanımlama Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tanımına paralel olarak oluşturulmuştur. Sözleşmenin 6/2'nci maddesinde masumiyet karinesine yer verilmiş ve masumiyet karinesi, "Bir suç ile itham edilen herkes,

¹²⁵ ÇAYAN, s.48-49.

¹²⁶ ÇAYAN, s.49.

suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır” denilerek tanımlanmıştır.¹²⁷

Bu doğrultuda bu karine, bireylerin lekelenmeme hakkını yargılama öncesinde ve yargılama esnasında koruyarak, kişinin toplum tarafından “suçlu” olarak damgalanmamasını ve herhangi bir durumda kamu otoritelerinin kişilere “suçlu” muamelesi yapmamasını teminat altına almaktadır.¹²⁸

Anayasa mahkemesi de masumiyet karinesine yönelik vermiş olduğu 2013 yılındaki bir kararda, bireyi hem toplumun algısından hem de devletin muamelesinden koruma altına almıştır.¹²⁹ Aynı karara göre masumiyet karinesi için kişinin suç işlediğine dair kesin bir mahkeme ilamı olmaksızın, kişinin suçlu olarak kabul edilmemesinin teminat altına alındığı, bu doğrultuda da asıl olanın kişinin masumiyeti olduğu, bu masumiyetini ortadan kaldıracak makamın da ispat külfetine haiz olan iddia makamı olduğu, kimsenin suçsuzluğunu ispat etmeye zorlanamayacağını ve hakkındaki hüküm kesinleşene kadar kamu otoriteleri, yargılama makamları ve toplum tarafından suçlu olarak nitelendirilemeyeceğini hüküm altına almıştır.¹³⁰ Mahkemenin ihlal başvurularında baz aldığı temel mevzuat olan Anayasa 38/4’te de“ Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.” denilmiştir. Bu noktada kanımızca “masum sayılır” ibaresinin kullanılması birey hak ve özgürlükleri noktasında daha doğru olsa da sanık veya şüpheli hakkında verilebilecek olan ağır koruma tedbirlerinin, masum sayılır denilen bir kişi hakkında verilmesinin hukuken açıklanamayacağı göz önünde tutularak, bu tanıma yer verilmiştir. Ayrıca sanığın ne masum ne de suçlu olduğu, suçluluğundan şüphe duyulan bir kimse olduğu için Anayasamız masum veya suçlu ifadelerini kullanmaktan kaçınmıştır.

Bu karinenin, hukuk sistemimizde yarattığı sonuçlara bakacak olursak, bunları; ispat külfetinin iddiacıya düşmesi, lekelenmeme hakkının güvence altına alınması,

¹²⁷ https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m.6/2, (E.T 22.08.2022)

¹²⁸ YILDIRIM, Akif, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı: 9, Haziran 2017, s. 493.

¹²⁹ <https://www.anayasa.gov.tr>, Anayasa Mahkemesi, Başvuru No: 2012/665 T: 13/06/2013 (E.T 22.08.2022).

¹³⁰ <https://www.anayasa.gov.tr>, Anayasa Mahkemesi, Başvuru No: 2012/665 T: 13/06/2013 (E.T 22.08.2022).

sanığın susma hakkının olması, tutuklulukta makul sürenin aşılması ve şüpheden sanığın yararlanması olarak sıralayabiliriz.¹³¹ Bunlardan ilkinin ispat külfeti oluşturmaktadır. Bu karine sayesinde kişi kendi suçsuzluğunu ispatlamak durumunda kalmaz ve ispat külfeti anayasa mahkemesi kararında da yer verdiğimiz gibi iddia makamı olan savcıda kalır. Buna paralel olarak da sanığa tanınan susma hakkının, sanık aleyhine kullanılamayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim susma hakkının sanık aleyhine kullanılması, ispat yükünün direkt olarak savunma makamına geçtiği anlamına gelecektir ki bu da masumiyet karinesinin ihlal edilmesi sonucunu ortaya çıkaracaktır.¹³²

Masumiyet karinesinin bir başka sonucu ise bireyin lekelenmeme hakkının kamuoyu, basın ve toplum nezdinde korunmasına dair sağladığı garantidir.¹³³ Bir mahkumiyet kararı olmaksızın kişinin suçlu olarak damgalanmasını engelleyen bu karine, aynı zamanda kamu görevlilerinin ve medya mensuplarının açıklamalarına dair özen gösterme yükümlülüğünü de beraberinde getirmektedir.¹³⁴ AİHM, Allenet de Ribemont/Fransa kararında buna paralel olarak; Fransa iç işleri bakanının ve polis müdürlerinin bir politikacının öldürülmesine dair soruşturma devam ederken şüpheliler hakkında medyaya yaptıkları suçlayıcı ve itham edici konuşmayı, ihlal olarak nitelendirmiştir.¹³⁵ Dolayısıyla bu hassasiyet adil yargılanma hakkının da bir sonucu olup kamu otoritelerine, bir duruşmanın sonucunu önceden belirlemek veya sonuca etkili olabilecek ve hakimi etki altına alabilecek yorumlardan kaçınma yükümlülüğünü getirmektedir.

Masumiyet karinesinin bir diğer sonucu ise şüphe durumunda sanık lehine yorum yapılması gerekliliğidir ki bu da ceza hukukunun temel evrensel prensiplerinden olan şüpheden sanık yararlanır ilkesi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁶ Hakkındaki şüphe yenilememiş sanık, kovuşturma aşaması boyunca masumiyet

¹³¹ ÜZÜLMEZ İlhan, Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:58, 2005, s.57.

¹³² US Eser, YÜCEL Özge, Kamu Görevlisi Disiplin Hukukunda Masumiyet Karinesi ve Şüpheden Sanık Yararlanır (In Dubio Pro Reo) İlkelerinin Uygulanması, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, Nisan 2020, s.1102-1103.

¹³³ DOĞAN, s.186-187.

¹³⁴ ŞAHİNKAYA Yalçın, Suçsuzluk Karinesi, Seçkin Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2008, s.88-89.

¹³⁵ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57914%22%7D> Allenet De Ribemont/Fransa, Başvuru No: 15175/89, T: 10.02.1995. (E.T 22.08.2022)

¹³⁶ US, YÜCEL, s.1104.

karinesinden yararlanacak ve isnat edilen suç, her türlü şüpheden uzak bir biçimde ispat edilemediği için beraat edecektir.

Bir başka sonuç ise kişi özgürlük ve güvenliği hakkını da zedeleyen uzun tutukluluk süreleridir.¹³⁷ Hakkındaki şüphe henüz tamamen yenilmemiş olan sanık hakkında uygulanacak uzun tutukluluk süreleri, tutuklamanın esas amacına, istisnai olma özelliğine ve ölçülülük kriterine aykırı düşmektedir. Sonucunda beraat etme ihtimali olan sanığı, kanundaki şartlar olgunlaşmadan ve masum olabileceği varsayımında bulunulmadan tutuklu yargılamak, açık bir hak ihlalidir. Masumiyet karinesi bu yönden de bireyi, özgürlüğünün ihlal edilme riskinden korumaktadır.

Masumiyet karinesinin; tüm bu sonuçlarının ne zaman ortaya çıkması gerektiği konusundaki soru, öğretideki geniş çaplı uygulama alanı cevabıyla kendisine yer bulmuştur. Bu karine entegre olduğu adil yargılanma hakkı gibi sadece kovuşturma aşamasında değil, soruşturma aşamasında da kendisine yer bulmaktadır. Masumiyet karinesi, kişi hakkında suç isnadı olduğu andan itibaren geçerli olan bir karinedir.¹³⁸ Bu karinenin, soruşturma aşamasından itibaren uygulanmasının temel amacı ise şüpheliyle ilk temasa geçen görevlilerin, şüphelinin suçsuz olabileceğini düşünerek hareket etmelerini ve bu doğrultuda şüphelinin hak ve özgürlüklerini teminat altına almalarını sağlamaktadır.¹³⁹ Bununla birlikte isnat edilen suçun ağırlığı ve niteliği de karine noktasında önem taşımamaktadır. Hem kasten öldürme, uyuşturucu imalatı gibi ağır suç isnatlarında hem de hakaret, basit yaralama gibi nispeten daha hafif suç isnatlarında masumiyet karinesi uygulama alanı bulacaktır.¹⁴⁰

Sonuç olarak masumiyet karinesi perspektifini ele alacak olursak; insan, insan olduğu için değerlidir.¹⁴¹ Toplumdaki bütün normlar ve ceza hukuku sistemleri de insanların can ve mal güvenliğini korumak ve insanı her anlamda yüceltmek için vardır. Bu nedenle ceza, sadece suçluluğu kesin olarak ispatlanmış kişilere verilmelidir. İspat aşamasında olanlar için ise masumiyet karinesi uygulanmalıdır. Çünkü sonucunda beraat kararı çıkan ancak kovuşturma aşamasında masumiyet

¹³⁷ ÜZÜLMEZ, s.49.

¹³⁸ ÜZÜLMEZ, s.48.

¹³⁹ DÖNMEZER Sulhi, Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s. 67.

¹⁴⁰ ÇAYAN, s.67.

¹⁴¹ DOĞAN, s.190.

karinesinden yararlanılmayan sistemlerde; toplumsal, psikolojik, ahlaki, hukuki, maddi ve manevi olumsuz sonuçlar ortaya çıkar. Bu risklerin engellenmesinde ise masumiyet karinesi önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu karineyle devlet hem masum olanı korur hem de şüphelinin ya da sanığın damgalanmamasını sağlar.¹⁴²

Tez konumuzla olan bağlantısını inceleyecek olursak, masumiyet karinesi de şüphe kavramı gibi suçun isnat edildiği ilk andan hüküm aşmasına kadar aktif bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu noktada şüphenin ve masumiyet karinesinin soruşturma ve kovuşturma aşamasının temel noktalarında karşımıza çıktığını gözlemleyebilmekteyiz. Kovuşturma aşamasında, şüphenin yenildiği ana kadar masumiyet karinesinden bahsederiz. Şüphe kaybolup yerini mahkumiyete bıraktığı an ise masumiyet karinesi de şüpheyle beraber kaybolur. Yani basit şüpheyle başlayan masumiyet karinesi şüphenin yerini belliğe bırakmasıyla birlikte son bulmaktadır. Bu nedenlerle masumiyet karinesi, ceza muhakemesi sisteminin başlangıç anından son anına kadar hakkındaki şüphe tamamen giderilemeyen bireyi koruma altına almaktadır.

Adil yargılanma hakkının şüpheyle bağlantılı bir diğer alt unsuru ise bağımsız ve tarafsız hakim ilkesidir. Bu ilkeye göre; hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hem de CMK gereği sanık, kanunlarca kurulmuş olan mahkeme tarafından aleni olarak yargılanma hakkına sahiptir. Ancak yargılanacağı mahkeme de; bağımsız, tarafsız ve olağan hakim ilkesine uygun biçimde düzenlenmiş bir mahkeme olmalıdır. Bu noktada hiç kimse yasayla kurulmuş bir mahkemenin haricindeki bir makamın karşısına çıkamaz.¹⁴³ Olağanüstü ve istisnai mahkemeler de bu noktada uygun ve kabul edilebilir değildir. Ancak ülkemizde bunun örnekleri ve türevleri karşımıza çıkmıştır. 1973 yılında Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmuş ancak Türkiye'nin 2004 yılında, Avrupa Birliği'ne katılma amacıyla yaptığı reformlar doğrultusunda Anayasa'nın 143. maddesinin kaldırılması ile Devlet Güvenlik Mahkemeleri kapatılmıştır. Sonrasında bu mahkemelerin görev alanı ve yetkiselliği noktasında, bu mahkemelerin devamı niteliğinde oluşturulan Özel Yetkili Mahkemeler kurulmuştur. Ancak hem yapısı hem de kanuni içeriği noktasında birçok hukuka aykırılığa neden olan bu mahkemeler de

¹⁴² ÇAYAN, s.71.

¹⁴³ DOĞAN, s.76.

"Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un 10.maddesiyle kaldırılmıştır.¹⁴⁴

Herkes, istisnai olmayan yasayla kurulmuş ve olağan bir hakim olduğu mahkemede yargılanma hakkına sahiptir. Bu noktada olağan hakim; davaya konu vakadan önce yasayla kurulmuş mahkemedeki bağımsız hakim anlamına gelmektedir. Yasal hakim ilkesi gereğince de mahkemeler, yetki ve görevleri önceden çizilmiş olarak objektif ve genel kurallara bağlı kalınarak oluşturulmalıdır. Bu doğrultuda da mahkemenin hüküm vereceği alan başlangıçta belirtilmiş olmalıdır ki bu alanda gerçekleşebilecek olası manipülasyon ve risklerin önüne geçilmesi mümkün olsun.¹⁴⁵

Bağımsız ve tarafsız mahkeme ise suçtan önce hukuk kurallarına bağlı kurulan özellikle de yürütme organına karşı hukuken ve fiilen tam bağımsız ve tarafsız kalabilmiş olan yargı organına denmektedir. Bu noktadaki bağımsızlık; kimseden talimat almamayı, tarafsızlık ise taraf olmamayı, her süjeye eşit mesafede kalabilmeyi ifade eder.¹⁴⁶ Yine mahkemenin bağımsızlığı, dava konusunun çözümüne etki edecek herhangi bir önyargı veya yanlısamanın bulundurulmamasını da gerektirir. Bu noktadaki tarafsızlık ise mahkeme üyelerinin tüm yargılama süjelerine yönelik lehe veya aleyhe bir duyguya ya da hisse sahip olmamasını, bağımsızlık ise; mahkemenin, herhangi bir güç unsurunun altında kalmaması ve herhangi bir çıkara sahip olmamasını ifade eder.¹⁴⁷

Mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığındaki en önemli ön şartı ise kanuni hakim güvencesi oluşturmaktadır. Hukuk devletinin alt başlıklarından biri olan hukuk güvenliğinin oluşmasının ön şartlarından biri de kanuni hakim güvencesidir. Bu güvencenin sağlanamadığı bir hukuk sistemi ihkak-ı haklara ve yargıya güvensizliğe yol açacaktır. Dolayısıyla bireyler herhangi bir ihtilafta bağımsız bir hakim nazarında hangi yargı mercii tarafından hangi kuralların uygulanarak yargılama yapılacağını öncesinde bilmeli ve bu güvenceye sahip olmalıdırlar. Bununla doğru orantılı olarak

¹⁴⁴ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/ozel-yetkili-mahkemeler-kaldirildi-120281.html> (E.T 26.04.2021).

¹⁴⁵ ÖZBEK ve diğerleri, s.79.

¹⁴⁶ TOSUN Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.429.

¹⁴⁷ CENTEL Nur, Ceza Muhakemesi Hukukunda Hakimin Tarafsızlığı, Kazancı Hukuk Yayınları, Sayı:150, 1996, s.28.

da kanuni hakim güvencesi, yargılama mercilerinin, suçun işlenmesinden veya ihtilafın meydana gelmesinden sonra özel olarak kurulmasına ya da hakim in atanmasına engel teşkil etmektedir.¹⁴⁸

Hiçbir bireyin doğal hakiminden yoksun bırakılmaması gerekliliği yargı bağımsızlığının bir kuralı olup, doğal hakim ilkesi de bu doğrultuda hukuk devleti ilkesinin önemli bir kriterini oluşturmaktadır. Nitekim hukuk devletinin zıttı olarak karşımıza çıkan polis devletinde, siyasi çıkar ve saikler nedeniyle bir davanın belli bir biçimde neticelenmesini sağlamamın en etkin yolu; genel yetki ve görev kurallarıyla bağlı olması şartı olan yasal yargı makamlarını devre dışı bırakacak olağanüstü yetkilerle donatılmış mahkemeler kurmaktır.¹⁴⁹ Hukuk sistemimiz geçmiş zamanlarda buna maruz kalsa da şu an bu biçimde istisnai mahkemeler, hukuk sistemimizde söz konusu değildir ki bu da bu ilkeye olumlu anlamda hizmet etmektedir. Fakat yasal yollarla kurulmuş olan mahkemeler de her türlü siyasi düşünce, felsefi inanç, mezhep, etnik köken ve din aidiyetlerinden arı kalmak ve yargılama yapacağı hukuk alanının mevzuatına hakim olmak durumundadır.

Bu hususlarda, tez konumuz olan şüphe kavramıyla birlikte bu ilkeyi değerlendirdiğimizde; hakimlerin yasalardan kaynaklanan bir değerlendirme marjları ve takdir hakları olduğunu gözlemlemekteyiz. Tam da bu noktada hakimler alacakları karara yönelik şüphe ile birebir ilişki içerisindedirler. Hukuk sistemimizde alınabilecek olan birçok ağır kararın kıstası, kanunen şüphe kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Ancak şüphe kavramı, özü ve niteliği itibarıyla soyut bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu soyut kavramın ağırlığı ve yoğunluğuna göre de koruma tedbirleri uygulanabilmekte, bir şüpheli hakkında iddianame hazırlanabilmekte ve o şüpheli, sanık olabilmektedir. Dolayısıyla bu soyut kavrama göre karar verecek olan yargıç, bağımsız ve tarafsız bir biçimde, şüphe oranına karar verecek ve bu doğrultuda dosyayla ilgili işlem yapabilecektir. Bu da ancak bağımsız mahkemelerde görev yapan, bağımsız hakimler tarafından gerçekleştirilebilir. Özellikle de bir insanın şerefini, onurunu, özgürlüğünü ilgilendiren bir muhakeme sistemi olan ceza muhakemesi sisteminde, şüphe oranlarına bağlı alınacak her karar, hakim tarafından hassasiyetle ve bilimsellikte gözetilmelidir.

¹⁴⁸ APAYDIN, s.11.

¹⁴⁹ CENTEL, ZAFER, s.157.

I. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğı Hakkı

Anayasa Mahkemesinin bir kararında ifade edildiğı üzere; “kişi özgürlüğü ve güvenliğı hakkı, devletin, bireylerin özgürlüğüne keyfi olarak müdahale etmemesini güvence altına alan temel bir haktır.”¹⁵⁰ Bugün demokratik toplum düzenindeki en önemli hak olarak ifade edilen kişi özgürlüğü ve güvenliğı, bilinen en eski insan hakları metinlerinde dahi kendisine yer bulabilmiş köklü bir haktır.¹⁵¹ Uluslararası insan hakları hukuku belgeleri yönünden İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (m.3 ve 9) ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (BM MSHS) (m. 9) bu hakkı düzenlemiştir. Bu hak, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin (İHAS) 5’inci maddesinde “Herkes kişi özgürlüğü ve güvenliğı hakkına sahiptir; bazı haller dışında ve kanunun öngördüğü bir usule uyulmadıkça, hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.” denilerek tanımlanmıştır. Bu hükme paralel olarak da Anayasa’nın 16.maddesi de temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla ve belirli şartlar gerçekleştiğinde sınırlandırılabileceğini hüküm altına almıştır. (AY m.16) Dolayısıyla bu hak, ceza hukukunun temel evrensel prensiplerinden birini oluşturan ve ceza muhakemesi sistemiyle sıkı sıkıya bağı bulunan bir haktır. Buradaki özgürlük ve güvenlik kavramları ise çatışan değil, aksine birbirinin sağlaması niteliğindeki kavramlardır. Bir kişinin özgürlük seviyesi artarsa o kişi her açıdan daha güvenli ve daha dokunulmaz bir hale gelecektir. Bu noktada bu iki kavram da özgürlüğe ve bağımlı olmamaya yöneliktir.

Elbette ki bu hak, her bir bireyi kapsayacaktır. Çünkü kişi özgürlüğünden “herkes” yararlanır. Her birey, kişi özgürlüğü ve güvenliğı hakkına sahiptir ve kanunlarla sınırlanmadığı müddetçe özgürlüklerinden yoksun bırakılamaz. Kişiler, haklarına yönelik bir müdahale söz konusu olduğunda, yine kanunda öngörülen hakların kendilerine uygulanabilir olanlarından yararlanırlar.¹⁵² Ancak elbette ki özellikle de hakkında ceza hukuku sistemine yönelik bir süreç başlatılan kişi için bu hak daha da fazla önem kazanmıştır. Çünkü ceza muhakemesinin işleyiş sürecini bir

¹⁵⁰ <https://www.anayasa.gov.tr>, Anayasa Mahkemesi, 2015/18570 E., 2015/18567 K., T: 25/02/2016 (E.T 02.07.2022).

¹⁵¹ Örneğin ilk anayasal belgelerden sayılan Magna Charta Libertatum (1215).

¹⁵² ŞİRİN Tolga, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Ek Kitapları Serisi-1, 1.Baskı, 2018, s.11.

gün herkesin yaşayabileceği unutulmamalıdır. Hukuku en içselleştirmiş birey dahi bir sonraki gün kendisini kollukta ifade verirken bulabilir. İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa metni uyarınca, bu hakkın güvencelerinden özellikle de ceza hukukunun cezalandırıcı yönüne maruz kalma ihtimali olan şüpheli ya da sanıklar yararlanmalıdır. Ancak bu hakkın kapsayıcı yönünü değerlendirdiğimizde, her gerçek kişi, koşulları olduğu sürece bu hakkın öznesidir¹⁵³ ve her birey ancak kanunda öngörülen biçimde hak ve özgürlüğünden yoksun bırakılabilir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ceza muhakemesindeki şüpheyile soruşturma aşamasında koruma tedbirleri, kovuşturma aşamasında ise mahkumiyet hükmü yönünden bağdaştırabiliriz. Nitekim hürriyeti kısıtlayıcı bir mahkumiyet hükmü için ancak somut delillerle ortaya çıkan, şüpheden arındırılmış bir maddi gerçeğe ihtiyaç vardır. Soruşturma aşamasında uygulanacak koruma tedbirleri için ise henüz hakkındaki şüphe yenilmemiş olan şüpheliye yönelik kısıtlayıcı ve özgürlüğünden mahrum bırakılacak koruma tedbirleri uygulanırken, şüphe oranlarına dikkat edilmeli ve uygulayıcılar nezdinde uygulanacak koruma tedbiri için kanunun belirlediği şüphe oranlarına ulaşılmadığı takdirde o koruma tedbirinin uygulanmasına karar verilmemelidir. Aksi ceza hukukunun temel ve evrensel haklarından olan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlali olarak karşımıza çıkacaktır.

¹⁵³ DOĞRU Osman, NALBANT Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar, Legal Yayınları, İstanbul, 2013, s. 366.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÜPHENİN CEZA MUHAKEMESİ EVRELERİNDEKİ ROLÜ

I. ŞÜPHE KAVRAMI VE ŞÜPHENİN DERCELENDİRİLMESİ

Şüphe, zihnin birçok düşünce arasında bir tercih yapmasında duraksamasıdır. Buna göre bir kanıyı destekleyen nedenler karşıt kanıyı destekleyen nedenlerle eşit değerde olunca veya bize eşit değerde görününce bu nedenler arasında seçim yapamaz, ortada kalırız; yani şüphe ederiz.¹⁵⁴ Kavramsal olarak ise şüphe; sözlüklerde gerçeğin ne olduğunu tam belirleyememe, “kuşku, kuruntu”¹⁵⁵ olarak ifade edilir; kuşku ise “bir olguya ilgili gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan kararsızlık” olarak tanımlanmaktadır.¹⁵⁶ Tez konumuzda yer vereceğimiz ceza muhakemesi hukukunda söz konusu olan şüphe ise soruşturmanın başında, yetkililerin delillere dayanan bir tahmininden ibaret iken, soruşturmanın devam eden aşamalarında ve kovuşturma aşamasında, şikayete konu iddiayı oluşturan delillerin yetkililerce eşit değerde nitelendirilmesinden ve bu nedenle ilgili mercilerin, savunma ve iddia lehinde veya aleyhinde net bir kanıya ulaşamamalarından ibarettir.¹⁵⁷ Net bir kanıya vardıkları andan itibaren ise şüphenin yerini kesinlik alacak ve yargılama sona erecektir.¹⁵⁸

Şüphe kavramı, ceza muhakemesi sisteminde ilk ve en yoğun olarak soruşturma evresinde karşımıza çıkmaktadır. Ceza muhakemesinde soruşturma, failin, kanunilik ilkesine göre suç teşkil eden bir eylemi yapıp yapmadığı hususundaki şüphe ile başlamaktadır. Bu şüphe, yeterli şüphe derecesine ulaştığında ise iddianame hazırlanarak kovuşturma aşamasına geçilecektir. Soruşturma aşamasının, araştırma ve soruşturmaya başlanıldığı başlangıç anından son anı olan iddianame hazırlanma anına kadar geçen süreçte, şüphe mutlaka bir şekilde gündeme gelecektir. Ancak şüphenin, soruşturma aşamasında karar alma anlarındaki derecelerinin, yoğunluklarının ve değerlendirilme zamanlarının değişkenlik göstereceği unutulmamalıdır.¹⁵⁹

¹⁵⁴ ÖZTÜRK, TEZCAN ve diğerleri, s.437.

¹⁵⁵ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T 27.08.2022)

¹⁵⁶ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T 27.08.2022)

¹⁵⁷ ÖZTÜRK, TEZCAN ve diğerleri, s.437.

¹⁵⁸ ŞAHİN, Türk Ceza Hukuku Yargılaması Hukukunda..., s.102.

¹⁵⁹ CENTEL, ZAFER, s.242.

Temel olarak ceza muhakemesinde, şüphe; “basit şüphe”(başlangıç şüphesi), makul şüphe, yeterli şüphe ve kuvvetli şüphe” olarak dörde ayrılmaktadır.¹⁶⁰ Bu şüphe türleri kendi aralarında yoğunlukları ve niteliklerine göre ayrılmış olup, özellikle de soruşturma aşamasındaki bazı kararların verilmesi için kıstas niteliği taşımakta ve terimsel olarak kanunlarımızda yer almaktadırlar. Fakat şüphe, soruşturma aşamasında henüz belliğe ulaşmadığından, soruşturma makamlarının delillere dayanan bir tahmininden ibarettir. Bu tahminler, delillerle doğru orantılı olarak yoğunlaşmaya başladıkça şüphenin dereceleri de artmaktadır. Şüphe derecelerinin tasviri için ise öğretide basamak teorisi benimsenmiştir.¹⁶¹

Basamak teorisi şüphe konusunda genel bir çerçeve ve fikir edinmek için önemli bir teoridir.¹⁶² Elbette basamaklar arasında uçurumlar yoktur. Bu basamaklar hassas çizgilerle birbirinden ayrılmakta ve muhakeme işlemlerinin organikliği içinde ete kemiğe bürünüp şekil değiştirmektedir. Şüpheyne, kuşkuya dair hususlar basamak teorisinin dahi gerisinde kalan “endikatör” seviyesiyle başlar.¹⁶³ Bu, şüphe sayılamayacak olan ancak hayatın olağan akışı ile de bire bir bağdaşmayan durumlarda söz konusu olabilmektedir. Bu hal, yetkiliye sadece bilgi toplama yetkisi verir.¹⁶⁴ Örneğin aynı aracın sürekli sınıra gidip gelmesinde, bu durum söz konusu olabilir. Bu noktada kolluk, o araca sahip olan kişi ve o araç hakkında olası suçu önleme amacıyla bilgi toplayabilir. Endikatör seviyesinin daha da keskinleşmiş halinde “makul sebep” kavramı vardır. Bu da somut olguları takip eden konuyla bağlantılı kolluğun bir şüphe oranına ulaşmasıyla açıklanabilir. Kendi içerisinde ise basit hal ve umma derecesine ulaşmış hal olarak ikiye ayrılır.¹⁶⁵ Makul sebebin basit halinde kolluğun kimlik sorma yetkisi gündeme gelmektedir. Umma halinde ise olağandışı bir görüntü sergilenen kişilerde veya durumlarda kolluk görevlilerinin üst araması olarak yaygınlaşmış olan önleme araması yapma hakkı vardır.¹⁶⁶ Makul sebepten sonra ise ceza muhakemesi sistemini ve basamak teorisini başlatan başlangıç şüphesi(basit şüphe, zehap) vardır. Bu şüphe, ceza muhakemesi sisteminin başlangıç anını oluşturur ve soruşturma

¹⁶⁰ BALCI Murat, Delillerin, Suçun İşlendiği Hususunda Yeterli Şüphe Sebebi Oluşturulması, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt:7, Sayı:72, 2012, s.12.

¹⁶¹ KUNTER ve diğerleri, s.312.

¹⁶² KUNTER ve diğerleri, s.312.

¹⁶³ KUNTER ve diğerleri, s.313.

¹⁶⁴ KUNTER ve diğerleri, s.313-314.

¹⁶⁵ CENTEL, ZAFER, s.244.

¹⁶⁶ CENTEL, ZAFER, s.245.

makamlarına araştırma yetkisi ve yükümlülüğü getirir. CMK 160/1 uyarınca; suç işlenildiği izlenimini veren hal olursa, basit şüphe oluşur. Onun bir üst basamağında ise makul şüphe aşaması vardır; bu şüphe türünde ise koruma tedbirleri faaliyeti başlar.¹⁶⁷ Makul şüphe oluştuğunda; kanunda belirtilen harici şartlar da karşılanırsa şüphelinin konutu, işyeri gibi yerleri için adli arama kararı verilir. Dolayısıyla makul şüphe, adli arama için geçerli olan şüphe türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim adli aramanın hüküm altına alındığı CMK 116'da makul şüphe kriterinden bahsedilmiştir. Bir sonraki basamakta ise yeterli şüphe vardır. Bu şüphe, iddianamenin düzenlenmesi marifetiyle kamu davası açılması için; şüphelinin mahkum olma olasılığının beraat etme olasılığından daha fazla olduğu durumlarda gereklidir. CMK 170/2 uyarınca bu şüphe oranı savcılığa iddianame düzenleme yetkisi tanımaktadır. Bir üst basamakta yer alan kuvvetli şüphe ise çekirdek hakların özüne müdahale niteliği taşıyan koruma tedbirlerinden; tutuklama başta olmak üzere oldukça kısıtlayıcı koruma tedbirleri için lazım olan şüphe türüdür.¹⁶⁸ CMK 128/1 “taşınmazlara hak ve alacaklara el koyma”, CMK 135/1 “iletişimin denetlenmesi”, (dinleme, kayda alma, sinyal bilgilerinin değerlendirilmesi) CMK 139/1 “gizli soruşturmacı görevlendirilmesi”, CMK 140/1 “teknik araçlarla izleme” CMK 133 “şirket yönetimi için kayyım tayini” kuvvetli şüphenin arandığı koruma tedbirlerine örnek olarak verilebilir.

Tüm bu basamaklar kesin ve keskin çizgilerle birbirlerinden ayrılmazlar. Ancak kriterlerin, kendi içerisinde belirlenmesinin ve tasnifinin yapılmasının, şüphenin somutlaştırılmasına katkı sunması açısından basamak teorisi ortaya konulmuştur.¹⁶⁹

¹⁶⁷ KUNTER ve diğerleri, s.314.

¹⁶⁸ KUNTER ve diğerleri, s.315.

¹⁶⁹ BODUR, s.26.

A. Basit Şüphe

Basit şüphe, ceza hukuku sisteminin başlangıç çarkını oluşturmaktadır.¹⁷⁰ Bu şüphe türü, bir suçun işlendiği izlenimini veren hal olduğunda gündeme gelmektedir.(CMK 160/2). Buna göre savcılığa veya kolluğa yapılan ihbar, soruşturulabilir bir nitelik arz ettiği kanısını veriyse basit şüphe oluşmuş demektir. Bu doğrultuda da araştırma mecburiyeti ilkesi gereğince soruşturma makamları ihbara konu vakayı araştırmakla yükümlüdürler. Bu sürecin başlangıç noktası, CMK 160/1’de “Bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez” ibaresiyle anlatılmıştır. Dolayısıyla başlangıç şüphesi, yoğunluğu ve derecesi gereği ceza muhakemesi faaliyetlerine başlamak için en az şüphe oranının arandığı ilk basamakta yer alan şüphe türüdür.¹⁷¹ Bununla bağlantılı olarak da bu şüphe türüne ulaşılması için gereken deliller nitelik olarak basit, düşük ve/veya sayıca azdır.¹⁷² Dolayısıyla basit şüphe için kesin bir belgeye, açık veya kesin bir delile ihtiyaç yoktur.¹⁷³ Aksi durumda ceza muhakemesi sistemi soruşturmayı başlatamaz hale gelecektir ki bu da soruşturma açma mecburiyeti ilkesine ve ceza muhakemesinin kamu adına dava açma yükümlülüğüne aykırılık oluşturacaktır. Ayrıca soruşturma aşamasına başlanılabilmesi için istenilen delillerin yoğunluğu arttırılmak istenildiği takdirde bu, soruşturma makamlarının etkin ve hızlı müdahale hakkını kısıtlayacak ve teşebbüs aşamasındaki eylemlerin olumsuz olarak sonuçlanmasına neden olacaktır. Bu da ceza muhakemesi sisteminin işlenilmiş olan suçları cezalandırma amacının yanında duran suç işlenmemesine neden olma amacına ters düşecektir. Tüm bu nedenlerle soruşturmaya başlanması için istenilen şüphenin yoğunluğu oldukça azdır. Fakat bu şüphe türünün en düşük seviyedeki şüphe türü olması herhangi bir delil veya kriter aranmaksızın bu şüpheyeye ulaşılabileceğini göstermez. Nitekim sadece soruşturmanın başlatılması için aranılan bu şüphe derecesi bile; delil, belge veya sair kanıtlarla oluşmaktadır. Bu nedenle basit şüphenin varlığı için delillerin en azından belirti(emare) niteliğinde olması gerekmektedir. Emare niteliğine ulaşılması için ise ihbara konu olan olayın ispatına yardımcı olacak vakıalar ve izler olması

¹⁷⁰ GÜLTEKİN, s.122.

¹⁷¹ GÜLTEKİN, s.123.

¹⁷² GÜLTEKİN, s.125.

¹⁷³ ERYILMAZ Mesut Bedri, Türk ve İngiliz Hukukunda ve Uygulamasında Durdurma ve Arama, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003, s.47.

gerekmektedir.¹⁷⁴ Fakat dedikodular, sanılar, ciddiyetsiz ihbarlar, test edilmemiş spekülasyonlar veya tahminlerde emare niteliğinde bir delilden söz edilemez.¹⁷⁵ Bu nedenle belli ve yaşanmış somut olayların, en azından emare niteliğinde olan delillerle belli bir suçun işlendiği yönünde bir şüphe ortaya koyması, basit şüphenin oluşması için şarttır. Dolayısıyla kaynağının belli bir kişi olmadığı ya da somut olguya dayanmayan istihbari bilginin, tek başına delil değeri yoktur. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun bir dosyasında da belirttiği üzere; somut olaylara dayanmayan, soyut iddia, bilgi ve tahminler, soruşturmanın başlatılması için yeterli görülemez.¹⁷⁶ Bu doğrultuda, basit şüphenin oluşmasının da temel şartı delildir.¹⁷⁷ Ancak bu, sadece tahmine dayanan veya en az emare boyutunda delil niteliği olmayan iddialar ve ihbarlar olamaz. Çünkü bunlarla basit şüphenin varlığı kabul edilemez ve buna dayanılarak bir soruşturma başlatılamaz. Aksi takdirde soruşturma makamlarının keyfi ve füzuli davranışlarına imkan sağlanmış olur.¹⁷⁸ Ancak somut ve maddi vakaya uygun olan delillerin, yoğunluğu düşük düzeyde de olsa, başlangıç seviyesinde olması soruşturmaya başlanması için gerekli ve yeterlidir. Yani basit şüphe; dayandığı delillerin rasyonel fakat basit, yetersiz ve sayıca az olduğu şüphedir.¹⁷⁹ Delillerle birlikte suçun işlendiği yönünde şüphe oluşturacak nitelikte yaşanmış olayların bulunması ve bu olayların olduğuna ilişkin suç haberinin ciddi olması halinde, başlangıç şüphesinin varlığı kabul edilmektedir. Bu bağlamda gerçeklikten uzak, olaylara dayanmayan, sadece varsayım veya tahmin niteliğindeki umma ve sanı, basit şüpheyi oluşturmamaktadır. Diğer bir deyişle basit şüphenin varlığı için, yaşanmış olayların; yetkilileri, bir suçun işlendiği şüphesine götürmesi gerekmektedir. Bunun için de suç haberinin ciddi olması gerektiği gibi, belli ve yaşanmış olayların, suç işlendiği yönünde bir şüphe ortaya koyması da gerekmektedir. Dolayısıyla bu şüphe türü için suç ihbarını yapan kişinin kimliği, durumu ve samimiyet oranı ile anlattığı olayın gerçeklik ihtimali sunduğu delillerle birleştirilerek değerlendirilmelidir.¹⁸⁰

¹⁷⁴ TURHAN Faruk, Ceza Muhakemesi Hukuku, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.176-177.

¹⁷⁵ YENİSEY, KUNTER, NUHOĞLU, s.702.

¹⁷⁶ [https:// www.legalbank.net](https://www.legalbank.net) Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2017/947 E., 2019/479 K., T:18.06.2019 (ET 12.12.2021)

¹⁷⁷ BALCI, s.11.

¹⁷⁸ BALCI, s.12.

¹⁷⁹ BALCI s.12 vd.

¹⁸⁰ BALCI, s.12-13.

Tüm bu nedenlerden dolayı kriminal tecrübeler ve belirli somut vakalara göre; basit şüphe, cezalandırılabilir hareketin yapılmış olduğunu mümkün olarak göstermelidir. Olaylara dayanmayan, tahmin niteliğindeki umma ya da kriminalistik hipotezler, bir basit şüphe değildir.¹⁸¹ Bu nedenlerle; bu şüphe türünde tahmin, emare, umma yeterli olmayıp delil de aranmaktadır. Delillerin ise en azından belirti (emare) niteliğinde olması gerekmektedir. Olaylara dayanmayan ve sadece basit bir tahminden ibaret bulunan ya da akla ve mantığa aykırı olan durumlarda, örneğin; gölgemi çaldılar şeklindeki bir ihbarda olduğu gibi, basit şüphenin varlığından bahsetmek mümkün değildir.¹⁸²

Tüm bu nedenlerle; basit şüphe, ceza hukuku sisteminin işleyişinde önemli bir yer tutmaktadır. Soruşturma makamlarınca ihbar veya başka bir suretle alınan bilgiler, titizlikle incelenmeli ve basit şüphe doğrultusunda alınacak kararın, kişilerin de ötesinde kamu vicdanına, adalet mekanizmasına ve hukuk sisteminin işleyişine olumlu veya olumsuz etkisinin olacağı unutulmamalıdır. Maalesef ki uygulamada; basit şüpheyi oluşturacak herhangi bir delil olmadan ve hayatın olağan akışına uygunluk kriteri veya ifadenin kendi içerisindeki tutarlılığı sorgulanmaksızın sadece bir beyanla soruşturmaların başladığına tanıklık edebiliyoruz. Bu da şüpheli nezdinde mağduriyete neden olmakla birlikte, yargılama mekanizmalarına ilave iş yükü getirerek adalet mekanizmasını da olumsuz etkilemektedir. Nitekim bu doğrultuda artan asılsız iddialara, basit şüpheyeye dahi ulaşamayan ihbarlara, genel ve soyut nitelikteki şikayetlere yönelik olarak; “Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar”la hukuk sistemimizde yeni bir yol açılmıştır.

B. Makul Şüphe

Soruşturma aşamasına geçildikten sonra belirsizlik içeren şüphe hali varsa, henüz bu süreçte isnat edilen suçun şüpheli tarafından gerçekleştirildiği sonucu kesin olmamakla birlikte, bu sonucun olumlu olabileceği konusunda bazı tespit ve işaretler bulunmaktadır.¹⁸³ Zaten kesinliğin olmaması bunu şüphe halinde tutmaktadır. Soruşturma aşamasında şüphenin makul seviyeye ulaşması demekse sonucun

¹⁸¹ ÖZBEK ve diğerleri, s. 63.

¹⁸² CENTEL , ZAFER s.77-78.

¹⁸³ ŞAHİN, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda..., s.113.

doğrulanacağına dair elde somut ve bilimsel delillerin var olması; ancak bu delillerin yeterli şüpheyi ulaştıracak kuvvette ve sayıda olmaması anlamını taşımaktadır. Zaten makul şüphe, koruma tedbirlerinden adli arama kararının ana unsuru olup, verilecek olan adli arama kararıyla iddianame düzenlenmesine ehil deliller toplanılmasını amaçlamaktadır. Bu perspektiften baktığımızda makul şüphe; yeni delil elde etmeyi sağlayacak ara bir şüphe türüdür. Bu misyonu da makul şüphe, basamak teorisine göre başlangıç şüphesinin bir üst basamağında yer almaktadır.¹⁸⁴ Makul deyimi akla yatkın olan, mantıklı olan¹⁸⁵ anlamını taşıdığı için makul şüphenin belirli gerçeklere ve isnat edilen suç eyleminin, şüpheli tarafından gerçekleştirildiğini gösteren delillere dayanması gerekmektedir. Makul şüphenin, kesin olarak belirli gerekçelere dayanması gerektiğinden, soruşturma makamlarının önceki tecrübelerine ve yaşanmışlıklarına dayalı, tahmin veya sanılar bu kapsamda değerlendirilmemektedir.¹⁸⁶ Dolayısıyla makul şüphede ihbar veya şikayeti destekleyen emarelerin olması gerekmektedir. Bu emarelerin somut nitelik kazandığı durumlarda basit şüphe aşılmış, makul şüpheyeye ulaşılmış demektir.

Yani makul şüphe, iddianamenin hazırlanması için aranan yeterli şüphe yoğunluğunun ve delil seviyesinin altında ancak basit şüphenin üzerinde CMK 116 gereği adli arama kararı için aranılan bir şüphe türüdür. Makul şüphe; Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliğinde 6. Maddesinde “hayatın akışına göre somut olaylar karşısında genellikle duyulan şüphe” olarak tanımlanmış olup, 5271 sayılı CMK’da somut olarak tanımlı yapılacak nitelikte geçmemektedir.¹⁸⁷ Makul şüphe üzerinden yönetmelikte bu tanımlama yapılmış olsa da; “makul” kavramı, somutlaştırılması ve kriterleştirilmesi zor bir kavram olup, hem iç hukukumuzda hem de farklı hukuki metinlerde, farklı tanımlamalara ve kriterlere bağlanmıştır. Ancak insan haklarına ve bazı temel haklara müdahale niteliği taşıyan bir koruma tedbirinin kullanımı için karşımıza çıkan makul şüphenin, ölçülülük ilkesiyle illiyet bağının bulunduğu göz önünde bulundurularak hassas bir kriterleştirmeye tabi tutulması gerektiği açıktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de sözleşmeyle doğru orantılı olarak bu konuyu ele almıştır. AIHS 5. maddesi olan “kişi, özgürlük ve güvenlik hakkı” ve 6.maddede yer

¹⁸⁴ ŞAHİN, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda..., s.113.

¹⁸⁵ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T 03.09.2022).

¹⁸⁶ ÖZBEK ve diğerleri, s.316.

¹⁸⁷ ŞAHİN, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda..., s.135.

alan “ Adil Yargılanma Hakkı” başlığında, makul şüphenin üzerinde durulmuştur.¹⁸⁸ AİHM’e göre, şüphenin makul olarak kabul edilebilmesi için, mevcut olgu ve bulguların kişinin suç işlemiş olabileceği konusunda “tarafsız bir gözlemciyi, kişinin suçu işlemiş bulunmasının mümkün bulunduğu hususunda ikna etmeye yetecek ölçü ve nitelikte bulunması” aranmaktadır.¹⁸⁹ AİHM makul şüphe kavramını, yerel mevzuatlarımızda alınacak olan kararlardan daha farklı kararları alınabilmesi için kullansa da sistemimize ışık tutabilecek bir tanımlama yapmıştır. AYM ise bir gerekçeli kararında makul şüphe hakkında ; “Bir suç işlendiği şüphesi vardır denebilmek için normal bir insanda o suçun, aranan kimse tarafından işlendiği kanısını uyandıracak yeterli maddi olguların varlığı gerekir”¹⁹⁰ demiştir. Makul şüphe hakkında tüm bu tanımlara, nitelendirmelere ve gerekçelendirmelere baktığımızda çok baskın bir kesişim kümesi vardır ki o da her şüphe türünde olduğu gibi makul şüpheye ulaşabilmek için de hissiyata değil somut unsurlara ihtiyaç olduğudur.

CMK 116. Maddesinde ise adli arama şartı olarak karşımıza çıkan makul şüphe kavramı, kanun değişikliğiyle getirilmiştir. Aramaya yönelik kuralları düzenleyen CMK’nın 116.maddesinde 2.12.2014 tarih ve 6572 sayılı Kanunla gelen değişiklikle, aramaya ilişkin şüphe kriteri açısından “somut delillere dayalı kuvvetli şüphe” ibaresi maddeden çıkartılıp, onun yerine konjonktürel nedenlerle “makul şüphe” kriteri getirilmiştir. Böylelikle 21.2.2014 tarihinden önceki mülga olan düzenlemeye geri dönmüştür.¹⁹¹ Değişikliğin nedeni için, somut delillere dayalı kuvvetli şüphe kavramının, “uygulamada ortaya çıkan güçlükler nedeniyle kurumun amacını ve işlerliğini zayıflatmakta” olduğu ileri sürülmüş ve bu sebeple makul şüphe terimine döndüğü söylenmiştir. Değişiklikten önceki metinde yer alan “somut delillere dayalı kuvvetli şüphe” ibaresi kişi hakları bakımından daha güvenceli bir konumda olsa da delilleri karartma riski, bu kararın suç oranının artmasına teşvik edebilecek olması ve potansiyel suçların önlenememesi riski göz önünde bulundurulduğunda bu değişiklik isabetli olmuştur. Bir önceki ibare kabul edilemez derecede yüksek bir eşikti. Çünkü organize ve profesyonel ekiplerce işlenmiş suçlarda, eski ibareye göre somut delillere

¹⁸⁸ GÜLTEKİN, s.130.

¹⁸⁹ CENGİZ Serkan, DEMİRAĞ Fahrettin, ERGÜL Teoman, McBRIDE Jeremy, TEZCAN Durmuş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2008, s.20.

¹⁹⁰ <https://www.anayasa.gov.tr> Anayasa Mahkemesi, 2014/195 E., 2015/116 K, T:23.12.2015 (E.T 02.07.2022).

¹⁹¹ ŞAHİN, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda..., s.136.

dayalı kuvvetli şüpheyne ulaşılmalıdır için arama kararı yapılmadan elde edilmiş olan delillerle, yeterli şüpheyne dahi ulaşamayabilir ve bu durum, adalet mekanizmasının suçluları bulma ve cezalandırma faaliyetini işlevsizleştireceği gibi kamu vicdanının da yaralanmasına neden olabilir.

Adli arama kararı için mülga kanundaki düzenlemeden daha düşük seviyede bir şüphe türüne geçilmiş olsa da bu şüphe türü için de dosyada somut deliller var olmalıdır. Her somut olayın kendine has şartlarına göre makul şüphenin olup olmadığı belirlenirken yapılacak bir hata, elde edilen delillerin “hukuka aykırı delil” statüsünde olmasına ve değerlendirilmemesine neden olabilir. Bu nedenle arama sonunda isnat edilen suça yönelik belirli bir delilin veya bir kişinin yakalanacağını öngörmeyi gerektiren somut olgular söz konusu olmalıdır.¹⁹² Dolayısıyla hakimin adli arama kararı verebilmesi için makul şüphenin oluşması gerekmektedir. Makul şüphenin oluşması için ise arama yapılacak olan yerde aranan nesnenin var olduğunu gösteren olguların tespiti gerekmektedir. Bu nedenle, bir defaya mahsus olsa da arama yapılırsa belki bulunabileceği gibi bir olasılığa dayalı arama kararı verilirse, bu arama kararı sonucunda elde edebilecek olan deliller, hukuka aykırılık taşıyacağı gibi yanlış arama kararı, kişi hak ve özgürlüklerinin zedelenmesine de yol açacaktır.

Bir diğer arama türü olan önleme araması ve üst araması için de “makullük” ve “makuliyet” kavramları ele alınmış olup, bunlar makul sebep terimi ile mevzuatta vücut bulmuştur. Makul sebep kendi içerisinde, basit hal ve umma derecesine ulaşmış hal olarak ikiye ayrılır.¹⁹³ Makul sebebin basit halini kolluğun kimlik sorma yetkisi oluşmaktadır. Bu hale örnek verecek olursak; terör suçlarının son dönemde yaygın olduğu bir ilçede, kamu güvenliği açısından tehlikeli olabilme riskine yönelik Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nun 4. Maddesinin a fıkrası gereği kolluğun ilçedeki kahvehaneye girip kimlik sorması ve genel bilgi toplama uygulamasının (GBT) yapılması bu olguya dahildir. Makul sebebin umma derecesine ulaşmasında ise basit halinden farklı olarak deliller en azından emare niteliği taşınmalıdır. Bu halde de kolluk görevlilerinin önleme araması yapma hakkı vardır. Örneğin; kişinin belinde olağan dışı bir kabartı olup zorlanarak yürümesi sonucunda ilgili kişiye yönelik arama yapılması bu gruba dahil olmaktadır. Dolayısıyla bu yetkinin de süreklilik arz edecek ve keyfiliğe

¹⁹² ŞAHİN, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda..., s.115.

¹⁹³ GÜLTEKİN, s.131.

neden olacak şekilde kullanılmaması gerekir. Bu nedenlerle yapılacak genel ve yüzeysel uygulamalarda; kolluğun, ilgisine, durdurma gerekçesini uygun bir üslupla izah etmesi yükümlülüğü bulunmaktadır.¹⁹⁴ Kolluğa tanınan bu yetkiye tabii ki tümüyle karşı çıkamayız çünkü bazı durumlarda kolluk görevlilerinin, şüphe hallerinin varlığını ve yerindeliğini takdir edip, olası suçları önlemesi gerekmektedir. Ancak bununla ilgili kriter çok soyut kalması halinde kabul edilemez. Nitekim AYM, PVSK’da önleme araması için “milli güvenlik” ve “kamu güvenliği” ibarelerini soyut ve yüzeysel bulduğundan, bu yönetmelik maddesi hakkında iptal kararı vermiştir.¹⁹⁵

C. Yeterli Şüphe

Yeterli şüphe, soruşturma aşamasının sonunda karşımıza çıkan, kovuşturma aşamasına geçilip geçilmeyeceğini belirleyen dolayısıyla da ceza muhakemesi sistemimizde de son derece önemli bir kıstası oluşturan şüphe türüdür. Basit şüphe, nasıl ki soruşturmanın başında karşımıza çıkıyorsa, yeterli şüphe de soruşturma aşamasının sonunda oluşan kanaat olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁶ CMK 170/2 “Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturunca; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler” der. Bu “kamu davası açma mecburiyeti” ilkesinin de bir gereğidir. Yeterli şüphe hususunda, kanaate ulaşmak için belirlenen temel kriter ise şudur; eğer ki şüphelinin mahkum olma ihtimali beraat etme ihtimalinden daha yüksekse yani şüphelinin söz konusu suçu işlemiş olma ihtimali, işlememiş olma ihtimalinden daha fazlaysa yeterli şüpheden söz edilir. Yeterli şüpheyi, esas alınan bu kriter nezdinde daha da somutlaştıracak olursak, yeterli şüphe için suç şüphesinin yüzde 51 oranını bulması gerekmektedir, diyebiliriz.¹⁹⁷ Yani yeterli şüphe belli ölçüde yoğunlaşabilmiş olan şüphe türüdür. Fakat bu, kesin bir belli oluş değil yeterli seviyeye ulaşmış bir şüphedir. Dolayısıyla savcının elindeki delillerin durumu çok kuvvetli olmadığında ya da tamamen kesinliğe ulaşma aşamasına gelmediğinde de dava açılabilmesinin önü kapatılamaz. Çünkü

¹⁹⁴ ŞAHİN, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda... , s.136.

¹⁹⁵ [https:// www.anayasa.gov.tr](https://www.anayasa.gov.tr) Anayasa Mahkemesi, 1973/41 E., 1974/13 K., T: 25.04.1974 (E.T 02.07.2022).

¹⁹⁶ BALCI, s.15.

¹⁹⁷ GÜLTEKİN, s.126.

şüpheden sanık yararlanır ilkesi kovuşturma aşamasına özgü olup, bu aşamada gündeme gelmemektedir.¹⁹⁸

Yeterli şüphe ile yeterli delil kavramları arasında bir illiyet bağı olsa da yeterli şüphe kavramı daha geniş bir anlama sahiptir. Delillerden, emarelerden veya olgulardan yola çıkarak, savcı, yeterli şüphe olup olmadığı sonucuna ulaşır. Yani bu şüphe kavramına ulaşıp ulaşılmadığını eldeki delillerle değerlendirecek olan makam, savcılık makamıdır. Eldeki de delillere göre yeterli şüpheye ulaşıyorsa(CMK 170/2), kamu davası açma yükümlülüğü gereği, savcı dava açmak zorunludur. Bu kanun maddesiyle , “suç şüphesi” ile “delil kavramı” arasındaki ilişki vurgulanmış, isnat edilen suçun işlendiği konusundaki şüphenin, mutlak surette somut delillere dayanması gerektiği hüküm altına alınmıştır.

Dolayısıyla bu şüphe türüne göre Cumhuriyet savcısı CMK 174’de de atıf yapıldığı üzere suçun sübutuna etki edeceği muhakkak olan delilleri toplamalı ve yine CMK 170/5 ve CMK 160/2’de yer aldığı üzere şüpheli hakkında sadece aleyhe olan değil, lehe olan tüm delilleri de toplanmalıdır. Aleyhe ve lehe olan tüm deliller birleştirildiğinde şüphe seviyesi %51’i geçiyorsa iddianame düzenlenecek, geçmiyorsa kovuşturmaya yer olmadığına dair karar (KYOK) verilecektir. CMK ile birlikte hukuk sistemimize dahil olan bir diğer yol ise “iddianamenin iadesi”dir. Buna göre mahkeme savcılık tarafından kendisine tevdi edilen iddianame hakkında iddianamedeki delillerle de paralel olarak bir nevi yerindelik denetimi yapıp, suçun sübutuna etki edecek deliller toplanmamış ve şüphe oranı yeterli şüpheye ulaşmamışsa, iddianameyi iade edecektir. Bu yönleriyle, yeterli şüphe kavramı, iddianamenin hazırlamasına vesile olduğu için soruşturma ve kovuşturma aşaması arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu da CMK ile kanunlarımıza giren yeterli şüphe kavramının, ceza muhakemesinin işleyişi açısından önemini ve değerinin göstermektedir.

¹⁹⁸ YENİDÜNYA Caner, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Kamu Davasının Açılması İddianamenin Unsurları ve İadesi, E-Akademi dergisi, Sayı:60, 2007, s.503.

D. Kuvvetli Şüphe

Basamak teorisini baz alacak olursak, en üst basamakta yer alan ve hüküm aşamasında tamamen yenilmesi gereken şüphenin haricinde en yoğun kanaatin olduğu şüphe türü, kuvvetli şüphedir.¹⁹⁹ Kanun koyucunun kullandığı “kuvvetli” ibaresinden de anlaşılacağı gibi, kuvvetli şüphe, ceza soruşturmasının başlangıcı için aranan basit şüpheyne ve iddianamenin hazırlanması için aranan yeterli şüpheyne göre, suçun işlendiği noktasında daha yoğun, acil ve zorlayıcı suç şüphesi derecesini tanımlamaktadır. Kuvvetli şüphe, şüphelinin isnat edilen suçunu işlediğine ilişkin yoğun ve somut şüphe olarak da tanımlanabilir. Elbette ki şüpheli hakkındaki şüpheyne kuvvetli şüphe derecesindeki yoğunluğa götürecek temel olgu da şüphelinin aleyhindeki somut delillerdir. Ancak niteliği ve/veya sayısı oldukça yüksek düzeyde olan hukuka uygun deliller var olursa, kuvvetli şüphe ortaya çıkar.²⁰⁰ Şüphenin kuvvetli olarak adlandırılabilmesi, eldeki delillerle düşünülen ve çıkarılmak istenen sonucun doğruluğuna yakın olduğu takdirde mümkündür.

Şüphe türleri önceki başlıklarda da dile getirdiğimiz gibi niteliği ile birlikte değerlendirme zamanları açısından da birbirlerinden ayrılır. Basit şüphe, soruşturmanın başında, yeterli şüphe, soruşturma sonunda aranırken, kuvvetli şüphe ise bu konuda daha özel bir yerde konumlandırılmış ve soruşturmanın her aşamasında koruma tedbirinin çeşidine göre ihtiyaç duyulan hallerde değerlendirilmeye tabi tutulabilir hale getirilmiştir. Dolayısıyla soruşturmanın her aşamasında kullanılabilme ihtimali olduğu ve sıkı koruma tedbirlerinin uygulanmasında öngörülen bir şüphe türü olduğu için elbette ki şüphenin yoğunluğun ve o yoğun şüpheyne ulaştıran delillerin niteliğinin ve/veya sayısının fazla olması gerekmektedir.²⁰¹ Kuvvetli şüphe, hakkında dava açıldığında yargılama sonucu elde edilen delillerin durumuna göre, sanığın mahkum olması kuvvetle muhtemel ise gündeme gelmektedir.²⁰² Zaten yapılacak yargılama sonundaki temel hedef de sanığın mahkum olmasıdır. Hiçbir zaman beraat talebiyle veya beklentisiyle dava açılmaz. Ancak gerekli durumlarda henüz soruşturma aşamasındayken de bazı koruma tedbirlerine başvurmak için kuvvetli mahkumiyet

¹⁹⁹ ÖZBEK ve diğerleri, s.275.

²⁰⁰ ŞAHİN, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda... , s.118.

²⁰¹ KUNTER ve diğerleri, s.315.

²⁰² ÖZBEK, ve diğerleri, s.278.

ihtimali değerlendirilmesi yapılır. Bu değerlendirme neticesinde, o an, dosyadaki hukuka uygun deliller göz önüne alındığında, sanığın mahkum olması kuvvetle muhtemel ise kuvvetli şüphe oluşmuş demektir.²⁰³ Yani kuvvetli şüpheye ulaşmak için şüphe teraziye vurulduğunda sonucun gerçek çıkma ihtimali gerçek çıkmama ihtimalinden epeyce yüksektir.²⁰⁴ Çekirdek hakların direkt olarak özüne müdahale niteliği taşıyan koruma tedbirlerinin ön şartı olan kuvvetli şüphede, kuşkuyu aşan boyutlarda somut delillerle desteklenen bir kanı ortaya çıkmalıdır.²⁰⁵ Henüz kesin bir yargı kararı olmadığı halde, temel hak ve özgürlükleri zedeleyici nitelikteki koruma tedbirlerinde, temel şart olarak kuvvetli şüphenin aranması, insan hakları noktasında önemli bir güvencedir.

Kuvvetli şüphe koruma tedbirlerinin en kısıtlayıcı ve ağırlı olan tutuklama için CMK 100’de aranılan şüphe türüdür. Uygulanacak kişi nezdinde hatalı karar verildiği takdirde, telafisi giderilemeyecek bir hak kaybı oluşacağından, tutuklamaya neden olan şüphenin, somut delillerle desteklenen, dış dünyada karşılığı olan yaşanmış bir olaya dayanması gerekmektedir. Mülga CMUK 104. maddesinde, tutuklama kararı verilmesi için aranılan ibare; “Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler” olarak tarif edilmekteydi. Buna karşılık, CMK’nın 100.maddesinde ise en başından itibaren “olgular” sözcüğü belirlenmişken²⁰⁶ 21.2.2014 tarihli kanuni değişiklik ile “olgular” ibaresi yerini “somut deliller”e bırakmıştır. Ayrıca 31541 sayılı “Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un 13. maddesi gereğince tutukluluk için aranılan şüphe türünü belirleyen CMK’nın 100.maddesinin 3.fıkrasına “hususunda” ibaresinden sonra gelmek üzere “somut delillere dayanan” ibaresi eklenmiştir.²⁰⁷ Bu değişiklikte birlikte tutukluluk için aranılacak olan şüphe seviyesinin kanuni olarak oldukça üst bir noktada olduğunun altı çizilmiştir. Çünkü hakkında tutuklama kararı alınan kişi, henüz yargılama bitip mahkum edilmeden, mahkum olmuş bir kişi gibi hürriyetinden yoksun bırakılmıştır.

²⁰³ GÖKCEN Ahmet, Ceza Muhakemesinde Basit Elkoyma ve Postada Elkoyma(Özellikle Telefonların Gizlice Denetlenmesi), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1994, s.70.

²⁰⁴ YURTCAN Erdener, Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler, Aristo Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul, 2014, s.42.

²⁰⁵ KÜÇÜKBAYRAK Adnan, Ceza Davalarının Hazırlanması ve Kişisel Davası, Adil Yayınevi, Ankara, 1999, s.42.

²⁰⁶ KARAGÜLMEZ Ali, “Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama Kararının Reddi Kararına İtirazın İncelenmesi Üzerine 5271 sayılı CMK’nın İncelenmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:55, 2005, s.121.

²⁰⁷ www.resmigazete.gov.tr, Resmi Gazete, 14 Temmuz 2021, Sayı: 31541 (E.T 30.06.2022).

Bu nedenle bu değişiklikle birlikte yeterince yoğun olmayan yüzeysel bir şüpheyle kişilerin hürriyetinin sınırlandırılmasının önüne geçilmek istenmiştir.²⁰⁸ Yeni durumda tutuklamanın insan hakları ve kişi güvenliği açısından daha güvenli hale gelmiş olduğu ve bu durumun kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını teminat altına alan AİHS 5. maddesine daha uygun düştüğü açıktır.²⁰⁹ Ancak yapılan bu değişiklikle birlikte bu ibarenin eklenmesi sonucunda tutuklama için aranacağı söylenen “somut delil” kriterinden hareketle, dört duvar arasında işlenen, cinsel istismar ve cinsel saldırı suçlarından dolayı tutuklama tedbirinin tatbik edilemeyeceğı, çünkü bu suçlarda somut delilin bulunmadığı veya çok zor elde edildiğı itirazları da gündeme gelmiştir.²¹⁰ Çünkü eklenen ibareyle birlikte, suçun vasfı ve mahiyeti baz alındığında bu türden suçlara yönelik somut delile ve tamamen objektif bir kanıta ulaşmak zor olabilmekte ve şüphelinin bu doğrultuda tutuklanmaması da mağdur nezdinde kamu vicdanını yaralama riskini ortaya çıkarabilmektedir. Fakat bu eleştiriler somut bir temele dayanmaktan biraz uzaktır. Çünkü bu ibarenin eklenmesiyle çok köklü bir değişikliğe de gidilmemiştir. 31541 sayılı kanun değişikliğiyle CMK’ya eklenen bu terminolojik ifadeyi, mülga kanunla ya da CMK’daki bir önceki tabirle kıyaslayacak olursak, değişikliğin yanında bir yenileme ve detaylandırma olarak da tabir edebiliriz. Zaten kuvvetli suç şüphesi oluşması için ceza muhakemesi sitemimizde somut delillere ihtiyaç vardır. Dolayısıyla “somut deliller” ibaresinin eklenmesi daha açıklayıcı ve doğru olsa da bir noktada da malumun ilamı olmuştur. Elbette ki bu tabir en ağır koruma tedbiri olan tutukluğu tanımladığı için kanunun lafzında da dikkatli ve tedbirli davranılması oldukça doğrudur. Çünkü tutukluluk kararı, ülkemizde birçok suç türünde suistimal edilerek kullanılmaktadır. “Esas olan tutuksuz yargılamadır, tutuklu yargılama istisnadır” söylemine de paralel olarak, bu koruma tedbirinin istisnai olarak kullanılması gerekirken, oldukça yoğun bir kullanımı olduğunu ve bu kararlara yönelik tutukluluğa itirazların da ekseriyetle reddedildiğini uygulamada gözlemlemekteyiz. Özellikle de bireysel olarak işlenen suçlarda tutukluluk, telafisi giderilemeyecek hak kayıplarına yol açtığı için tutukluluğa yapılacak itirazlar kabul edilse dahi o süreye kadar ilgili kişinin tutuklu bırakılmasının sonucunda AYM’ye yapılan bireysel başvurularda (anayasal şikayet), birçok dosya için bunun hak ihlali olduğu karara

²⁰⁸ ÜNVER, HAKERİ s. 368,; KARAGÜLMEZ, s.121.

²⁰⁹ ŞAHİN, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda..., s.122.

²¹⁰ ŞEN Ersan, Somut Delil Üzerinden Tutuklama Tedbirini Tartışırken, 7 Temmuz 2021, <https://sen.av.tr/tr/makale/somut-delil-uzerinden-tutuklama-tedbirini-tartisirken> (E.T 30.06.2022)

bağlanmaktadır. Dolayısıyla uygulamada bu konuda yaşanan aksaklıklar, kanun koyucunun iradesine karşı çıkmakta ve hukuk devleti ilkesine zarar vermektedir.²¹¹

Kuvvetli şüphe, “somut delillere dayanan kuvvetli şüphe” başlığıyla tutukluluk haricinde de kanunda birçok ağır koruma tedbirinde esas alınan kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Somut delillere dayanan kuvvetli şüphe, tabirsel olarak yapılan değişiklikten sonra kanunda yer almıştır. Somut delillere dayanan kuvvetli şüphe ibaresi CMK’nın ilk yürürlüğe girdiği zamanlarda yer almayıp, 6526 sayılı kanunla yapılan değişiklikten sonra getirilmiştir. Bu değişiklikten önce ise koruma tedbirlerine başvurmak için sadece “kuvvetli suç şüphesi” bulunması şartı aranmakta idi. Ancak 21.2.2014’te yapılan değişiklikten itibaren koruma tedbirleri için kriterler ve şartlar biraz daha yoğunlaştırılmış ve bu doğrultuda “somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması” şartı getirilmiştir. Oldukça yoğunlaşmış bir şüpheye tekabül eden bu kriter, ceza kanunu nezdinde insan haklarının özüne inebilecek nitelikteki koruma tedbirleri için getirilmiştir. Bu kriter kuvvetli şüphe kavramının anlamını biraz daha belirginleştirmek ve detaylandırmak için getirilmiştir. Kuvvetli şüphenin, tutuklama haricinde hangi kanun maddelerinde geçtiğini ve hangi koruma tedbirlerinin uygulandığını inceleyecek olursak; CMK 74/1 “gözlem altına alma”, CMK 128/1 “taşınmazlara hak ve alacaklara el koyma”, CMK 134/1 “Bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerde arama, kopyalama ve elkoyma”, CMK 135/1 “iletişimin denetlenmesi, (dinleme, kayda alma, sinyal bilgilerinin değerlendirilmesi), CMK 139/1 “gizli soruşturmacı görevlendirilmesi” ve CMK 140/1 “teknik araçlarla izleme”yi bu şüphe türü için aranan koruma tedbiri olarak sıralayabiliriz. Sadece CMK 133/1 de yer alan “şirket yönetimi için kayyım tayini” başlıklı madde de “somut delil” ibaresi yer almayıp, “kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı” ibaresi kullanılmaktadır. Ancak, şirket yönetimi, karar defterlerine işlenerek süregelen yönetim kurulu toplantıları ve faaliyetler çalışmaları belgeler ile yapılması zorunluluğu gereği bu türden bir koruma tedbirinin uygulanması yolunda somut delil ve belge bulunabilmesi çok daha kolaydır. Kanımızca kanun koyucu bunu da gözetenek somut delil ibaresini eklememiş olsa da yazılı hukuk kurallarının bütünselliği ve paralelliği düşünüldüğünde CMK 133/1 için de kuvvetli şüphe aranan diğer koruma tedbirlerinde olduğu gibi somut delil ibaresinin eklenmesi yerinde

²¹¹ AKPEK Ayça, Tutuklamada Kuvvetli Suç Şüphesi, Seçkin Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2020, s.27.

olacaktır. Fakat bu maddedeki eksikliğe rağmen koruma tedbirlerinde, ölçülülük ilkesini baz aldığımızda yukarıda saydığımız koruma tedbirleri için aranılan şüphenin, basamağın en üstünde yer alan kuvvetli şüphe olması isabetli olmuştur.

Tüm bu nedenlerle; kuvvetli şüphenin, yapılan değişikliklerle birlikte kanunun amir hükümleri gereğince somut delillere dayalı olması zorunlu hale getirilmiştir. Kanun koyucu tarafından kuvvetli şüphenin, somut deliller ibaresiyle desteklenmesi, insan haklarının daha baskın bir biçimde güvenceye alınması açısından olumlu bir ilerlemedir. Kanunumuza eklenmiş olan bu ibarenin lafzından da anlayacağımız gibi kuvvetli şüphe kavramı hem niteliksel hem de sayısal olarak yoğunlaşmış delillerin varlığı halinde ortaya çıkar. Bu deliller ise sanığın kuvvetle muhtemel mahkum edileceği yönünde bir şüphe yaratmak durumundadır. Nitekim somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebebi, ceza hukuku tekniği bakımından, yukarıda yer verdiğimiz gibi en ağır koruma tedbirlerinin ön şartı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu tedbirler uygulandığı takdirde ciddi hak ihlallerine gebe olduğundan “son çare prensibi”(ultima ratio) baz alınmalı ve bu evrensel ilke ışığında bu konuda kararlar alınmalıdır.²¹²

II. SORUŞTURMA AŞAMASINDA ŞÜPHE DERECELERİNE GÖRE ALINACAK KARARLAR

A. Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar

Hukuk sistemimizde esas olan; bir suç isnadını, ihbar veya başka bir biçimde alan soruşturma makamının önüne gelen vakayı soruşturmaya başlamasıdır. Yargıtay 18. Ceza Dairesinin bir dosyasında da belirtildiği üzere; “Bir fiilin işlendiği haberinin alınması üzerine, suçu takibe yetkili makamlar tarafından derhal soruşturma aşamasına başlanmasını ifade eden ilkeye “araştırma mecburiyeti ilkesi” denmektedir.”²¹³ Ancak suistimal edilmeye açık, hukuki dayanaktan yoksun ve soyut iddialardan dolayı başlatılan soruşturmalar hem hukuk sistemine hem de kişi haklarına zarar vermektedir. Dolayısıyla amacına ulaşılmadan yapılan soruşturmaların maddi,

²¹² ŞEN Ersan, Türk Hukukunda Telefonla Dinleme-Gizli Soruşturmacı-X Muhbir, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ocak 2012, s.221.

²¹³ <https://khyk.kazancihukuk.com/> Yargıtay 18. Ceza Dairesi 2018/7404 E., 2019/1446 K., T: 16.01.2019 (ET 24.12.2021)

zamansal ve sistemsel açıklarını kapatabilmek adına 2018 yılında “Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar”(SYOK), ceza hukuku sistemimize entegre edilmiştir. Daha önceden 15.8.2017 tarihli 694 sayılı KHK’nın 145. maddesiyle getirilen düzenleme, 01.02.2018 tarihli 7078 sayılı Kanun’un 140. maddesiyle aynen alınarak 5271 sayılı CMK’nın 158. maddesine 5. fıkrasından sonra gelmek üzere (6). fıkra eklenmek suretiyle ceza muhakemesi sistemimize dahil olmuştur. Bu doğrultuda CMK'nın 158. maddesine eklenen (6). fıkra hükmüne göre “İhbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir.” denmektedir. Burada SYOK için esas alınan kriter; ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olmasıdır. Örneğin; “Oturduğum mahalleden birileri beni geç vakitlerde ankesörlü telefonlarla arayarak ölümle ve kızımı kaçırmakla tehdit ediyorlar” şeklinde bir müracaat, ilk bakışta tamamen soyut ve genel nitelikli bir müracaat şeklindedir ya da aynı şekilde, “bir bakanlıkta usulsüzlükler yapıldığı ve bir kısım devlet paralarının zimmete geçirildiği” gibi bir iddia faili belli olmayan soyut ve genel iddialardır.²¹⁴ Dolayısıyla bu gibi durumlarda şikâyet edilen kişiye şüpheli sıfatı verilemez ve soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karar, varsa ihbarda bulunana veya şikâyetçiye bildirilir. Bu karara karşı ise CMK 173 gereği sulh ceza hakimliğine itiraz yolu açık olmakla birlikte, itirazın kabulü halinde savcılık tekrardan soruşturma işlemlerini başlatır, reddi halinde ise şikâyet edilen kişiye yönelik olarak soruşturma başlamamış olur. Aynı zamanda kanunilik ilkesi gereği kanunda olmayan bir suç isnat edildiğinde, geçmişte KYOK yani takipsizlik kararı verilirken, bu düzenlemeden sonra çok daha hızlı bir biçimde SYOK verilebilmektedir. Bu örneklerden de görüldüğü gibi SYOK için hazırlanmış olan madde metni, sadece ihbar ve şikâyet konusu fiillerini esas almaktadır. Bu doğrultuda ihbar ve şikâyetin içeriğine göre SYOK verilebilecek haller temel olarak ikiye ayrılmaktadır.

Birincisi; ihbar ve şikâyet konu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırmaya gerek kalmaksızın açıkça anlaşılmasıdır. Örneğin soruşturma makamlarına intikal eden olayda ceza normunun varlığı konusunda ihbar edence yanılgıya düşülmüş olabilir. Bu noktada ceza muhakemesi hukukunda, “kanunilik” kavramı gündeme

²¹⁴ KIZILARSLAN Hakan, Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararları (SYOK) ve Bu Kararların Ceza Muhakemesi Sistematiği Açısından İrdelenmesi , Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2019, s.83.

gelmektedir. Ceza muhakemesi hukukunda kanunilik; yapıldığı iddia edilen fiilin, kanundaki tanıma uygun olmasını ifade etmektedir.²¹⁵ Kanunilik kavramının var olabilmesi için, isnat edilen suç fiilinin, ihbar anının öncesinde bir kanunda tanımlanmış olması ve isnat edilen suç fiilinin bu tanıma uygun olup, suçun maddi unsurlarını karşılaması gerekmektedir.²¹⁶ Öğretide tipiklik olarak da adlandırılan kanunilik ilkesinin var olmaması halinde ise mefruz suç yani hukuki ve/veya fiili yanılmaya dayanan, sözde suç gündeme gelecektir.²¹⁷ Bu durumda ihbar eden, ihbar ettiği kişinin suç işlediğini zannetmekteyse de aslında olayda, kanunda tanımlanan bir suç yoktur. Dolayısıyla müşteki ya da ihbarcı tarafından, olayda hukuki ve/veya fiili yanılmaya dayalı bir biçimde, kanunilik ilkesine ters düşen, kanunda olmayan bir ihbar veya şikayet olması halinde, savcı doğrudan SYOK verir ve soruşturma hiç başlamamış olur.

İkincisi ise ihbar edilen suçun kanunilik ilkesine uygun bir biçimde kanunda maddi unsurlarıyla var olması fakat ihbar ve şikayetin soyut ve genel nitelikte olması durumudur. Buradaki soyut kavramı delillerle somutlaştırılamamış anlamını taşımaktayken, genel nitelikte olması kavramı da isnat edilen suçta veya ihbar edilen kişiye özgü olmayan anlamını taşımaktadır.²¹⁸ Bu iki kavramın da net karşılıklarının olmadığı ve sübjektif niteliğe sahip oldukları açıktır. Fakat savcı, kanun metninde belirtilen kriterlerin ne şekilde anlaşılması gerektiğini, keyfiliğe ve öznelliğe yol açmadan değerlendirecek ve SYOK verilip verilmemesi gerektiğini takdir edecektir. Bu takdir hakkının da hukuk sistemine özellikle de zaman ve iş yükü yönünden oldukça olumlu yansımalarının olduğu açıktır.

Bu yönleriyle SYOK mekanizması son derece isabetli bir mevzuat değişikliği olup, bu değişiklikle birlikte asılsız, soyut ve maddi dayanaktan yoksun ihbar ve şikayetlerin önüne geçilerek vatandaşların şeref ve itibarının zedelenmemesi sağlanmış olundu. Nasıl ki kovuşturma aşamasında masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkesi önemli haklarsa lekelenmeme hakkı da bir o kadar önemli ve değerlidir. Çünkü hakkında soruşturma başlatılıp, suç şüphesi altında kalan kişinin

²¹⁵ DEMİRBAŞ Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınları, 12.Baskı, 2017, s.201.

²¹⁶ KIZILARSLAN, s.81.

²¹⁷ DEMİRBAŞ, s.201.

²¹⁸ KIZILARSLAN, s.82.

çevresel, zihinsel ve psikolojik olarak buhran yaşayacağı bir gerçektir. Ancak bu düzenleme, kişilerin hak arama özgürlüğüne müdahale niteliği taşınamalı ve hızlı karar vermek adına hatalı ve keyfi SYOK verilmemelidir.²¹⁹

Bu nedenlerle; uygulama kapsamında savcılık tarafından kişilerin ‘lekelenmeme hakkı’ gözetilerek soyut ve genel nitelikte olan veya konusunun suç oluşturmadığı açıkça anlaşılan ihbar ve şikayetlerle ilgili SYOK getirildi. Böylece asılsız şikayete konu olan kişilerin iradesi dışında oluşmuş suç ve soruşturma kayıtları üzerinden yeni mağduriyetler doğmamış oldu. Bahsettiğimizi gibi bu düzenlemeyi doğru bulsak da bu düzenlemeyle lekelenmeme hakkı ile hak arama hürriyeti arasında bir denge kurulabilmesi gerekmekte olup, uygulayıcılar nezdinde gerekli kriterler incelenerek dikkatlice bu karar verilmelidir. Aksi takdirde vakayla bağlantı yaşanan mağduriyet sona ermeyecek aksine daha da artarak adalet olgusunun zedelenmesine yol açacaktır.

B. Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar

Mecburilik ilkesinin bir yansıması da burada karşımıza çıkmaktadır. Buna göre soruşturma evresinin sonunda, sonuç çıkarma görevi bulunan Cumhuriyet savcısının ivedilikle sonuç çıkarmaya yönelik değerlendirme yapması icap eder.²²⁰ Yargıtay 18. Ceza Dairesi de “Soruşturma aşamasının neticesinde fiilin takibini gerektirecek hususlarda fiilin ve failin belli olması, yeterli emareler teşkil edecek vakaların bulunması, başka bir ifade ile şüphelinin ciddi olduğunun tespit edilmesi ve dava şartlarının gerçekleşmiş olması durumunda, yetkili makam tarafından “kamu davası açma mecburiyeti ilkesi” gereği kamu davası açılmaktadır” diyerek bunu ilamlıştırmıştır.²²¹

İddianamenin hazırlanması için yeterli şüphe şartı arandığından bahsetmiştik. Cumhuriyet savcısının, yeterli şüpheye ulaşabilmesi için elbette ki hukuk evreninde somut olan yeterli sayıda delillere ve/veya yeterli ağırlığı olan delillere ulaşabilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yeterli şüpheye ulaşan savcı, iddianame hazırlayacaktır.

²¹⁹ CENTEL, ZAFER, s.432.

²²⁰ YILMAZ, s.70.

²²¹ <https://khyk.kazancihukuk.com/> Yargıtay 18. Ceza Dairesi 2018/7790 E., 2019/1445 K., T:16.01.2019 (E.T 10.01.2022).

Ceza muhakemesi sisteminin işleyişi doğrultusunda esas olan kural da budur; ancak yapılan değerlendirme sonucunda suç isnadını gerekçelendirebilecek maddi ve hukuki nedenler bulunmadığı takdirde, Cumhuriyet savcısı kamu davası açmamak yani KYOK(Takipsizlik Kararı) vermek zorundadır.²²² Bu karara karşı elbette ki sulh ceza hakimliğine yapılacak itirazla, itiraz kanun yolu açıktır.

KYOK birçok farklı yönden verilebilecektir. Bunlardan birincisi ve temel olanı yeterli şüphe elde edilememesi durumudur. Yeterli şüphe elde edilememesi durumunda Cumhuriyet savcısının bir takdir hakkı olmaksızın kanunen KYOK verme mükellefiyeti vardır. CMK'nin 172/1. maddesine göre “Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresinin sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hallerinde kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verecektir.” denmektedir. Yeterli şüphenin oluşup oluşmadığı noktasındaki tespit, dosyadaki delillerin mahiyeti ile belirlenen suç şüphesinin kuvvetinin, şüphelinin suçu işlemiş olma ihtimalinin, işlememiş olma ihtimalinden daha fazla olması durumundan ibarettir.²²³ Dolayısıyla savcının üzerinde durması ve somutlaştırması gereken temel unsur, yeterli şüphenin varlığının tespitidir. Fakat delillerle doğru orantılı olarak oluşacak yeterli şüphenin varlığının tespitindeki en önemli nokta, etkin soruşturma yapılmasıdır. Soruşturma evresinin sonunda, savcının, yeterli şüpheyne ulaşılmaması nedeniyle KYOK verebilmesi için imkan dahilindeki tüm hukuka uygun delillerin toplanması, tüm araştırmaların ve incelemelerin eksiksiz bir biçimde yapılarak etkin bir soruşturma yürütülmesi gerekmektedir.²²⁴

Bir diğer husus, mükerrer şikayettir. Yani aynı fiilden dolayı kamu davası açılmamasıdır. CMK 172. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca savcı KYOK verdikten sonra, aynı eylem nedeniyle dava açılabilmesi için yeterli şüphe oluşturacak yeni delillerin getirilmesi ve buna ilişkin sulh ceza hakimliği kararı verilmesi gerekmektedir. Yeni delillerden maksat ise sonradan elde edilmiş olması yani KYOK

²²² CENTEL, ZAFER, s.434.; TOROSLU, FEYZİOĞLU, s.278-279.

²²³ ÖZTÜRK Bahri, Ceza Muhakemesi Hukuku (Ana Hatlarıyla), Seçkin Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara, 2020, s.268.

²²⁴ YILMAZCAN Ahmet, Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar ve Denetimi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021, s.6.

verilirken dosyada bulunmaması ya da bulunmasına rağmen savcı tarafından hiçbir biçimde dikkate alınmamasıdır. Bu şekilde bireylerin karardan dönülebilir tedirginliği ve endişesi bitirilmiş olup, yasal bir güvence oluşturulmuş ve özgürlükler bakımından oluşabilecek tehdit engellenerek, keyfiyetin önüne geçilmiştir.²²⁵ Çünkü ceza muhakemesi hukukunda kesin hükmün olumlu ve olumsuz etkisi bulunmaktadır. Olumlu etkisi, kesin hükmün, herkes için bağlayıcı olmasıdır. Olumsuz etkisi ise kesin hükmün konusunu teşkil eden fiil nedeniyle kişinin yeniden yargılanamayacağını ifade eder. Yani kişinin isnat edilen suç fiiline yönelik yargılama yapılmış ve hakkındaki hüküm kesinleşmişse ikinci bir kovuşturmanın yapılması olanaksızdır. Kesin hükmün olumsuz etkisinin bir yansıması da KYOK kararı için karşımıza çıkmaktadır. Buna göre; olumsuz etki, önleyici nitelikte olduğundan önleme etkisi olarak adlandırılır ve şüpheli hakkında verilmiş olan KYOK kararı üzerine aynı delillerle mükerrer soruşturma yapılmasının önüne geçerek, kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı sağlar.²²⁶

Bir diğer husus ise kovuşturma olanağının bulunmaması ve dava şartlarının gerçekleşmemesi halidir.²²⁷ Kovuşturma olanağının bulunmaması ve dava şartlarının noksanlığı hallerinden kasıt; şüphelinin ölümü, af, zamanaşımı, şikayet süresinin dolması, önödemenin yerine getirilmiş olması veya uzlaşma gibi dava şartlarının gerçekleşmemesi halleridir.²²⁸ Bu halde de şüpheli hakkında kamu davası açılmayacaktır.

Bunların yanı sıra Cumhuriyet savcısına KYOK için takdir hakkının tanınmış olduğu iki farklı durum söz konusudur. Bunlar; cezayı kaldıran şahsi sebep olarak “etkin pişmanlık” hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların varlığı ve “şahsi cezasızlık sebepleri”dir.²²⁹ CMK 171 gereği bu durumlar için de kanun koyucu tarafından savcıya takdir hakkı tanınmış ve bu unsurlar söz konusu olduğunda savcının KYOK verme hakkı olduğu hüküm altına alınmıştır.²³⁰

²²⁵ ÖZTÜRK, s.401.

²²⁶ YURTCAN, Ceza Yargılaması..., s.5.

²²⁷ ERTEM Burcu, Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.146.

²²⁸ ÖZTÜRK, TEZCAN ve diğerleri, s.434

²²⁹ ŞAHİN Cumhur, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2005, s.524-525.

²³⁰ YILMAZ, s.74.

C. İddianamenin Kabulü

Basit şüphenin olduğu bir şikayetin akabinde Cumhuriyet savcısının sevk ve idaresinde bir soruşturma yapılır. CMK'nın 170/2. maddesi uyarınca da soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı iddianame düzenleyecektir.²³¹ İddianameyi düzenleyen savcı, iddianameyi, yetkili ve görevli mahkemeye tevdi edecek ve mahkeme gerekli hukuki denetimi yaptıktan sonra, iddianamede herhangi bir noksanlık yoksa iddianameyi kabul edecek ve kovuşturma aşamasına geçilmiş olacaktır.

Kamu davasını açma görevi yasa doğrultusunda Cumhuriyet savcısına verilmiştir. Etkin bir soruşturma yapılması sonucunda ulaşılabilen bütün deliller toplanarak, bu delillerin kamu davası açmaya yeterli olup olmadığı Cumhuriyet savcısı tarafından takdir edilecektir. Ceza muhakemesinde esas olan delillerin kovuşturma aşamasında mahkeme huzurunda değerlendirilmesi olsa da bu, savcının delilleri değerlendirme yetkisini ortadan kaldırmamaktadır.²³² Cumhuriyet savcısı, soruşturma konusu eylemin ceza sorumluluğunu gerektirip gerektirmediğini de takdir edebildiği için eylemin hukuki nitelendirmesini de yapabilecektir. Ancak bu nitelendirme, CMK 170. maddede belirtilen maddi ve içeriksel şartlara sahip olarak yapılacaktır. İddianamenin gönderildiği mahkeme de bu noktada içeriksel şartları inceleyerek teknik bir denetim yapmaktadır. Çünkü kanunen yeterli şüpheyne ulaşıp ulaşılamadığı noktasındaki takdir hakkı savcıya aittir. Bu nedenle mahkeme, dosyanın esasına tam manasıyla girmeden gerekli denetimi yapar ve kanunen iddianamenin kabulüne aykırılık taşıyacak bir unsura rastlamazsa, iddianameyi kabul ederek yargılama aşamasına geçilmesini sağlar.

CMK'da savcının, iddianameyi mahkemeye sunması, kamu davasının açılmasına, bu suretle soruşturma evresinden kovuşturma evresine geçişin sağlanmasına ve şüphelinin artık sanık sıfatına sahip olmasına neden olmaktadır. Fakat tüm bunlar için öncelikli olarak CMK 175 gereği mahkemenin iddianameyi kabul etmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda; iddianamenin kabulü, kamu davasının

²³¹ ŞAHİN, GÖKTÜRK s.99.

²³² YILMAZ, s.72.

açılması bakımından kurucu bir şart niteliğindedir.²³³ Kurucu şart niteliğindeki iddianamenin kabulü kurumu, CMK madde 175’te düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre iddianamenin kabulü ile kamu davası açılır ve kovuşturma aşamasına geçiş yapılır. İddianame iki farklı şekilde kabul edilebilir. Birinci durumda hakim, iddianameyi okur ve CMK madde 174’e bakarak eksiklik görmezse veya CMK madde 174/4 dahilinde daha önceden iade ettiği iddianamede başta belirtilen eksiklikler tamamlanmışsa iddianameyi kabul eder. İkinci durumda ise CMK madde 174/3 gereği hakim on beş gün içinde iddianameyi kabul etme kararı vermezse iddianame kabul edilmiş sayılır ve kovuşturma başlar. Dolayısıyla kabul kararı CMK 170’deki şartlar esasa alınarak verilecektir. Bu şartları sağlayan iddianame, usule uygun olup, gönderildiği mahkeme tarafından da denetiminden geçip, kabul edilerek kovuşturma sürecine başlanılacaktır.²³⁴ CMK 170. madde de yer alan unsurları karşılamayan iddianameler için ise CMK ile mevzuatımıza dahil olan iddianamenin iadesi kurumu gündeme gelecektir.

D. İddianamenin İadesi

Hukuka uygunluk nedenlerinin ve dava şartlarının olduğuna kanaat getiren Cumhuriyet savcısı, soruşturma aşamasını etkin bir şekilde tamamladıktan sonra elindeki vakayla bağlantılı somut deliller, onu kanaatsel yönden yeterli şüpheyi ulaştırıyorsa “kamu davası açma” mecburiyeti ilkesi gereği iddianame hazırlar²³⁵. İddianameyi hazırlayan genel soruşturma savcılığı, hazırladığı iddianameyi, yetkili ve görevli olan, dosyanın görüleceği mahkemeye tevdi eder. Dosyayı alan mahkeme heyeti veya hakimini bu noktada iki seçenek bekler. Birincisi iddianameyi kabul edip kovuşturma aşamasına geçmek ki esas olan ve olması gereken budur. Çünkü hukuk sisteminin doğru çalışması adına ceza hukuku sistemindeki tüm kurumların görevini gereği gibi ifa etmesi beklenir. İkincisi ise bu başlık altında değerlendireceğimiz çeşitli nedenlerden dolayı “iddianamenin iadesi” kararı vermek olacaktır.

Bu kurum, mülga kanun olan CMUK’ta tanınmakta olmayıp, CMK’da, çeşitli nedenlerin gerçekleşmesi halinde mahkeme tarafından alınabilecek bir karar olarak

²³³ FEYZİOĞLU, s.31.

²³⁴ TANRIKULU Sezgin, Adil Yargılanma Hakkı ve İddianamenin Kabulü – İadesi – Tebliği, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 64, 2006, s.84.

²³⁵ CENTEL, ZAFER, s.423.

mevzuatımızda yer almıştır. Bu nedenler ise CMK'nın 174. "iddianamenin iadesi" başlıklı maddesinde yer almaktadır. Bu maddeye göre, kamu davası açma görevine aykırı bir biçimde, suçun sübutuna etki edecek mevcut bir delil toplanmadan, önödemeye, uzlaştırmaya ve seri muhakeme usulüne entegre olmasına rağmen bu süreçler işletilmemiş olan, soruşturulması ve kovuşturulması izne veya talebe tabi olmasına rağmen, izin ve talep yolları es geçilerek düzenlenen iddianameler savcılığa iade edilir. Bu kanun maddesi, ceza hukuku sistemimiz için reform niteliğinde bir değişiklik olmuştur. Mülga 1412 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun uygulandığı dönemde, uygulamada Cumhuriyet savcıları muhakeme şartlarını gözden geçirmekte, buna karşılık delillerin şüpheli hakkında mahkumiyeti sağlamaya yeterli olup olmayacağı konusunda değerlendirme yapmamaktaydılar.²³⁶ Bu noktada, yeni kanunla birlikte delil değerlendirmesini savcılık yapmakta, mahkeme ise değerlendirme sonucu ortaya çıkan iddianamenin, teknik ve somut değerlendirme ve denetimini yapmaktadır. İddianame hakkında yapılacak olan bu değerlendirme sonucu da "iddianamenin iadesi" kurumu gündeme gelebilmektedir.

Uygulamada, iddianamenin iadesi ile ilgili mahkemece yapılan denetimler neticesindeki temel eksiklik, isnat edilen suçun sübutuna mutlak surette etki edeceği muhakkak olan deliller toplanmadan iddianamenin düzenlenmiş olmasıdır. Hatta bu durum, uygulamada mahkemece de bazen es geçilerek otomatik kabul kararları verilmekte ve savunma kanadında ihsas-ı rey taleplerinin oluşmasına neden olmaktadır.

Ceza muhakemesi hukukunun etkinliğini sağlamanın en önemli yolu, hızlı ve etkili bir süreç yönetimidir. Bu nedenle, yargılamayı geciktiren sebeplerin ortadan kaldırılması gerekir. İddianamenin iadesi kurumu da bu amaca hizmet etmekte ve uzun yargılama süreleri başta olmak üzere bazı sorunları engellemektedir. Nitekim iddianamenin iadesi; dosyanın, etkin soruşturma yapılmaksızın mahkeme önüne getirilmesi ve mahkemenin soruşturmayı bizzat kendisinin yapmak zorunda kalmasını engellemektedir. Bunun yanı sıra bu kurum, her türlü dosyanın, eleme fonksiyonu gözetilmeksizin mahkemeye gelmesi ve mahkemelerin iş yükünün olağanüstü düzeye ulaşmasına ve bünyesindeki sair dosyaların sürelerinin uzamasına da mani olmaktadır.

²³⁶ CENTEL, ZAFER, s.425.

Bu yönleriyle iddianamenin iadesi kurumu, hukuk sistemimizin en önemli sorunlarından olan uzun sürelerle çare olmaktadır.²³⁷ Fakat şunu da eklemek gerekir ki; nasıl ki etkin bir soruşturma yapılmadan düzenlenen iddianame yargılamanın uzamasına neden olacaksa, aynı şekilde yanlış ve gereksiz iade kararları da yargılamanın uzamasına hatta bazen de kilitlenmesine neden olacaktır. Dolayısıyla bu iki duruma da sebep olmadan, uygulamadaki alışkanlıkları doğru temeller üzerine kurarak bu kurum etkin bir biçimde uygulanmalıdır.

Tüm bu nedenlerle; bu kurum mahkemelerin iş yükünün azalmasına ve usul ekonomisine katkı sunduğu gibi birey haklarını da önceleyen bir anlayışa vesile olmuştur. Nitekim “iddianamenin iadesi” kurumundan önce, yetersiz ve eksik iddianamelere rağmen yargılanan sanık, yargılama sonunda beraat etmiş olsa da bu, ilgili kişinin gereksiz ve haksız bir biçimde “sanık” sıfatını üzerinde taşıyıp yıllar süren bir yargılamanın süjesi olmasına neden olmaktadır, bu durum da ona mesleki, maddi, psikolojik pek çok açıdan zarar verebilmekteydi.

III. KOVUŞTURMA AŞAMASINDA ŞÜPHENİN ROLÜ

Ceza muhakemesinde kovuşturma evresi, savcılık tarafından ikmal edilen iddianamedeki fiil ve fail hakkında yargılama yapılma sürecidir.²³⁸ Bu süreç; savcılık tarafından düzenlenen iddianamenin, mahkeme tarafından kabul edilip, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi kapsamaktadır.(CMK 175/1, 2/1-f) Bu aşamanın temel süjesi ise sanıktır. Bu evrede, hakkında yeterli şüpheyne ulaşıp, iddianamenin kabulüyle yargılaması yapılacak olan sanığın üzerindeki tüm şüphe ortadan kaldırılmaya çalışılır. Dolayısıyla sanık, kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişiyi ifade etmektedir. (CMK 2/1-b) Suç şüphesi altındaki kişi olan sanık hakkında ise deliller ortaya konulup, tartışıldıktan sonra şüphenin yenilerek maddi gerçeğe ulaşılması amaçlanır.²³⁹

²³⁷ AYDIN Murat, İddianamenin Unsurları ve İadesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, 2006, s. 398.

²³⁸ OKUR Ece, Türk Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Evresi, https://www.academia.edu/49347280/T%C3%9CRK_CEZA_MUHAKEMES%C4%B0NDE_KOVU%C5%9ETURMA_EVRES%C4%B0, (E.T 01.07.2022).

²³⁹ YARGICI Seçil, Türk Ceza Muhakemesinde Kamu Davasının Hazırlanması, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020, s.3.

Elbette ki, şüphenin yenilmesinin amaç edinildiği kovuşturma evresinin yürütülmesini sağlayan ve şüphenin sıfıra inmesine olanak sağlayan yer de duruşmadır. Duruşma, duruşma hazırlığı devresinde belirlenen günde, madde ve yer yönünden yetkili mahkemede, mahkeme başkanı veya hakimin iddianamenin kabulü kararını okuyarak duruşmayı açtığını belirtmesiyle başlanılan, hukuka uygun delillerin ortaya koyulup, çelişmeli muhakeme sistemi gereği tartışılmasıyla beraber son sözün sanığa verilerek hükmün açıklandığı ceza muhakemesi sisteminin en önemli evresidir.²⁴⁰

Bu noktada; kovuşturma evresinin temel misyonunun, şüpheyi ortadan kaldırmak olduğunu söyleyebiliriz. Bu başarıldıktan sonra maddi gerçek ortaya çıkmış ve hakim vicdani kanaatine ulaşmış demektir. Bu nedenle tez konumuz olan şüphe ile kovuşturma evresinin yürütülme süreci arasında organik bir bağ olup, bu bağ, şüphenin yenildiği hüküm aşamasına kadar devam etmektedir. Şüphenin yenilmesini sağlayan temel olgu ise delillerdir. Soruşturma evresindeki koruma tedbirleri kararları için aranılan şüphe oranlarında dahi somut delile ihtiyaç duyan ceza muhakemesi sistemi, hüküm için ise kuşkuyla yer bırakmayacak nitelikte ve yoğunlukta delil aramaktadır. Bu arayışın sonuçsuz kalması halinde ise sadece kovuşturma aşamasına özgü olan, ceza hukukunun temel evrensel prensibi şüpheden sanık yararlanır ilkesi (in dubio pro reo) devreye girecek ve sanık beraat edecektir. Bundan sebeptir ki; kovuşturma evresinin temel misyonuna hizmet eden ve şüphenin yenilmesini sağlayan temel olgu, hukuka uygun olması kaidesiyle “deliller”dir.

A. Deliller

Delil, Arapça kökenli bir kelime olup “yol gösteren, kılavuz, belge şahit” anlamına gelmektedir.²⁴¹ TDK’da ise delil sözcüğünü karşılamak için üç farklı anlam yazılmıştır. Bunlar, “insanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, kanıt, emare” olarak sıralanmıştır.²⁴² Delilin tanımıyla ilgili mevzuattaki tek somut düzenleme ise “1983

²⁴⁰ TÜRKEL Adem, Ceza Yargılamasının Kovuşturma Aşamasında Adil Yargılanma Hakkı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2010, s.32.

²⁴¹ DEVELİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, 20. Baskı, Ankara, 2003, s.172.

²⁴² <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T 10.11.2021)

tarıhli Polisin Adli Görevlerinin Yerine Getirilmesinde Delillerin Toplanması, Muhafazası ve İlgili Yerlere Gönderilmesi Hakkında Ynetmelik²⁴³’te yer almaktadır. Bu yönetmelikte 3. maddede kendine yer bulan delil şöyle tanımlanmıştır: “Meydana gelen bir suçun aydınlatılması ve suç sanıklarının tespitine yarayan her türlü ispat vasıtasıdır.” Bu tanımlama ceza muhakemesi sisteminin özüne ve ulaşmak istediği amaca da uygun olduğundan, ceza hukuku literatüründe karşılık bulabilmektedir.

Ceza muhakemesindeki temel amaç; somut vakayla ilgili, maddi gerçeğe hiçbir şekilde kuşkuya mahal vermeyecek nitelikte ulaşmaktır. Bizi maddi gerçeğe ulaştıran ve şüphenin yenilmesini sağlayan en temel olgu ise “deliller”dir.²⁴⁴ çünkü maddi gerçek, ancak akla uygun, rasyonel, bilimsel ve gerçekçi deliller vasıtasıyla ortaya çıkar.²⁴⁵ Geçmişe geri dönebilmek olanaksız olduğuna göre ceza hukukunu ve dolayısıyla ceza muhakemesini ilgilendiren olayın nasıl ortaya çıktığının açığa çıkabilmesinin tek yolu, vakanın ardında bıraktığı izlerden yani konuyla bağlantılı her türlü bilgi, belge ve tanıklardan azami düzeyde yararlanmaktan geçmektedir. Delil de bu noktada yargılamaya konu vakanın temsilini ve canlandırmasını sağlayıp, maddi gerçeğe hizmet eden en önemli araçtır. Bundan hareketle delilin niteliğine ve işlevine baktığımız zaman delilin, geçmişe yaşanmış olayın ispatı yolundaki en önemli araç olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişe yaşanmış olan olay bir yapboz resmi gibi düşünülürse, deliller de o yapboz resmini oluştıran parçalar olarak düşünülebilirler. Bu doğrultuda ceza muhakemesi faaliyeti, yapboz parçaları, yani delillerini bir araya getirerek, resmi yeniden oluştırma faaliyeti olarak tanımlanabilir.²⁴⁶ Yargıç, deliller vasıtasıyla, cezai uyışmazlığa konu olan vakayla ilişkili olarak, haklı ve hukuka uygun gerekçelere dayanan delillerle şüpheyi yenmişe, vicdani kanaatine ulaşmış ve ceza hukuku sisteminin yargılama sonucu için hedeflediği maddi gerçeği, şüpheyi yenerek bulmuş demektir.²⁴⁷

Vicdani kanaat sisteminin hukuk sistemimize geldiği andan itibaren kovuştırma aşamasındaki delil kavramı daha da fazla önem kazanmıştır. Çünkü delil ile vicdani kanaat arasında “nce delil, sonra vicdani kanaat” şeklinde kronolojik bir

²⁴³ www.resmigazete.gov.tr Resmi Gazete, 17 şubat 1983, Sayı: 17962. (E.T 10.11.2021)

²⁴⁴ CENTEL, ZAFER, s.441.

²⁴⁵ şAHİN, Ceza Muhakemesi..., s.221.

²⁴⁶ CENTEL, ZAFER, s.211.

²⁴⁷ KARAKEHYA, Ceza Muhakemesinde Maddi..., s.127.

sıra mevcuttur.²⁴⁸ Çünkü vicdani kanaat ancak duruşmada ortaya konulmuş ve tartışılmış delillere dayanabilir.²⁴⁹ Yani bu sistemde hakim vicdani kanaatini, her türlü delile dayandırabilecektir. Dolayısıyla bu sistemle birlikte isnat edilen suç, önceden kanunda belirtilen delillerle ispat etme yükümlülüğü olan kanuni delil sistemi terk edilmiş,²⁵⁰ yerine her suçun her delille ispat edilebildiği vicdani delil sistemi hukuk sistemimize entegre edilmiştir.²⁵¹ Böylelikle hukuka uygun olmak şartıyla ve gerekçeli kararı da açıklanmak kaydıyla, hakim delil serbestisiyle onu vicdani kanaatine götüren tüm hukuka uygun delilleri kullanabilir. Elbette ki delillerin kendi içerisinde yoğunlukları ve içeriklerine göre ayrılması gerekir ki somut vaka için hangi delilin hükme esas alınması gerektiği daha doğru anlaşılabilir. Bu sınıflandırmanın yapılması bakımından “delil çeşitleri”, mahkemede yargılama süreçlerinin huzuruna getirilerek ele alınması bakımından “delillerin tartışılması”, vicdani delil sistemi gereği hukuka uygun her delilin değerlendirilmesine olanak tanınması bakımından “delil serbestisi” ve sadece hukuka uygun delillerin hükme esas alınabilmesi bakımından ise “delil yasakları” söz konusu olmaktadır.

1. Delil Çeşitleri

Delillerle ilgili tezimizde yer verdiğimiz tüm tanımlamalara ve değerlendirilmelere baktığımız zaman, delillerin yekpare bir şekilde ele alınamayacağı, tasniflendirilmesi ve kategorize edilmesi gerektiği açıktır. Aksi takdirde delil kavramının sınırları net bir biçimde çizilemeyecek ve bu da adil olmayan bir yargılamaya sebebiyet verip, uygulamada ciddi sorunlara yol açacaktır. Bu nedenlerle delil kavramı da kendi içerisinde sınıflara ve bölümlere ayrılmalıdır. Bu sınıflandırmaya mevzuatlarda yer verilmese de konuyla ilgili akademik çalışmalar yapılmış olup, öğretilerdeki bu çalışmalar uygulamaya da ışık tutmuş ve uygulama aşamasında önemli kolaylıklara vesile olmuştur.

²⁴⁸ KOYUNCU Ali, Ceza Adaleti Usul Hukuku İlişkisi ve Vicdani Kanaat, Ankara Barosu Dergisi, 2011, s.366.

²⁴⁹ GEDİK Doğan, Ceza Muhakemesinde Hakimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği, DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, 2019, s.942.

²⁵⁰ KÖSE Metin, Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2017, s.9-11. YILDIZ, s.20.

²⁵¹ AYDIN Devrim, Ceza Muhakemesinde Deliller, Yetkin Yayınları1,1.Baskı, Ankara, 2014, s.32.

Bu doğrultuda deliller hukuk literatüründe ve öğretide kendi içlerinde kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategorizasyon 3 temel ana başlık halinde ortaya çıkmaktadır: “Kaynakları bakımından deliller”; kişi ve nesne kaynaklı olarak, “İspat güçleri bakımından deliller”; doğrudan ve dolaylı deliller olarak ve son olarak “İçerik bakımından deliler” ise beyan deliller ve maddi deliller olarak ikiye ayrılmaktadır.²⁵² Bununla birlikte, delilleri içerik bakımından üçe ayırmak ve belge delillerine de ayrı bir kategoride yer vermek de yaygın bir yaklaşımdır. Nitekim belge delilleri de öğretide tam anlamıyla bir uzlaşma olmasa da kendi içerisinde somut vakayı direkt olarak aktaran yazılı niteliğe sahip, ses ve görüntü ile şekil tespit eden belgeler olarak üçe ayrılmaktadır.²⁵³

Tüm bu tasniflendirmelerin yanında günün şartları ve gerçekleriyle doğru orantılı olarak hukuk dünyasında var olmuş bir delil türü daha vardır. Ceza muhakemesi sisteminin, günün gerekliliklerine ve şartlarına karşılık veren, dinamik bir sistem olması gerektiği açıktır. Bu doğrultuda da ceza muhakemesi sistemimize “elektronik delil” kavramı dahil olmuştur.²⁵⁴ Teknolojinin gelişmesi hayatımızın her alanını etkilemekle birlikte soruşturma ve kovuşturma aşamasındaki delil türlerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Hatta bu konudaki gelişmeler suçluyu bulma ve delil ile suçlu arasında bazı vakalarda rahatça illiyet bağı kurabilmeyi sağlamaktadır. Yaşadığımız dönemde teknolojinin gelişmesi ve bilişim sistemlerinin yaygınlaşmasıyla zaruri olarak oluşan ancak bu kategorizasyonun dışında kalan elektronik delil kavramı da vardır. Ancak elektronik delil, kullanıcı odaklı ve değiştirilmeye matuf olduğundan²⁵⁵, yargılama sistemimizdeki vicdani kanaat sistemi gereği hakimın kanaatinde hangi yerde olacağı konusu oldukça önemli olup bu türden bir delilin şüphenin tamamen yenilmesine hangi oranda etki edeceği doğru analiz edilmelidir.

²⁵² ŞAFAK Ali, BIÇAK Vahit, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, Roma Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2005, s.290.

²⁵³ KARABULUT Ferhat, KARAPAZARLIOĞLU Ersin, TOSUN Hamza, Ceza Muhakemesinde Delil Kavramı ve Kovuşturma Sürecinde Hakimlerin Delil Algısı, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2015, s.398.

²⁵⁴ ÖZCAK Gürkan, Ceza Muhakemesinde Elektronik Delillerin Tespiti ve Toplanması, 2. Uluslararası Bilişim Kurultayı Bildiriler Kitabı, İzmir, 2011, s. 110- 125.

²⁵⁵ GÖKSU Mustafa, Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2010, s.37.

Tüm bu nedenlerle delil, kendi içerisinde yoğun ve detaylı bir tasniflendirmeye sahip olsa da bu konuda mevzuatımızda bir normatif düzenleme bulunmamaktadır. Ancak değişen ve gelişen hayat şartları gereği de delil türlerinin ve niteliklerinin sayısı artmakta, bu da hakimdeki vicdani kanaat etkisinin oranını etkilemektedir. Birçok ülkede artık vicdani kanaat sistemi değil delil alanındaki teknolojik gelişmeler nedeniyle somut delil sistemi karşımıza çıkmakta hatta yapay zekalarla uyumsuzluklar hakkında karar verilebilmektedir. Henüz böyle köklü ve sistemsal bir değişikliğe ceza muhakemesi sistemimiz hazır olmasa da delillerin ortaya çıkmasına neden olan teknolojiden kesintisiz yararlanılmalı ve işbirliği sistemi gereği yargılamanın savunma tarafı dahil tüm süjelerine bu türden delillere ulaşabilme imkanı verilmelidir. Çünkü bir ceza davasında öne sürülen delillerin, muhakemenin bütün taraflarınca bilinmesi ve kovuşturma aşaması devam ederken mahkeme önünde tartışılabilmesi gerekir. Aksi halde tarafların bilmediği bir delile itiraz etmeleri ve etkin savunma yapmaları mümkün olamaz.²⁵⁶ Bu da; AİHS 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının ihlaline ve buna bağlı olarak silahların eşitliği ilkesine aykırılık oluşturur. Dolayısıyla çelişmeli muhakeme sistemi gereği mahkeme huzurunda, tüm yargılama süjelerince “delillerin tartışılması” gerekmektedir.

2. Delillerin Tartışılması

Ceza muhakemesi hukuku sistemimiz , maddi gerçeğe ulaşma fikrini, kolektif bir faaliyet göstererek sonuçlandırır. Bu faaliyet doğrultusunda, iddia makamı tezini ortaya koyar, savunma makamı buna karşılık anti tez üretir, yargılama makamı ise tarafların bu çekişmesi neticesinde bir sentez elde eder ve vicdani kanaatine ulaşmış olur.²⁵⁷ CMK 217. maddesi gereğince de vicdani kanaat ancak duruşmada ortaya konulmuş ve tartışılmış delillere dayanabilir. Bu doğrultuda deliller mahkeme huzurunda ortaya konulduktan sonra delillerin tartışılması aşamasına geçilir. Delillerin tartışılması sürecinin, duruşma aşamasında oldukça önemli bir rolü vardır.²⁵⁸ Çünkü CMK 217/1 gereği; duruşmada ortaya konulmamış ve duruşmada tartışılmamış deliller, hükme esas alınamaz. Duruşmada ortaya konulan deliller ise yargılama

²⁵⁶ BAYRAKTAR Bülent, Muhakemelerde Delillerin Önemi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 25, 2011, s.38.

²⁵⁷ KARAKEHYA, s.99-100.

²⁵⁸ KÖSE Metin, Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 1.Baskı, Ekim 2017, s.121.

makamı huzurunda önce tek tek sonra bir bütün olarak taraflarca tartışılır. Delillerin tek tek tartışılması; doğrudan soru sorulması, yüzleştirme yapılması ve tarafların delile karşı diyeceklerinin sorulması yöntemlerini kapsamaktadır. Her bir delilin tek tek ortaya konulup, tartışılmasından sonra ise delillerin bütünü üzerinden bir tartışmaya geçilir.²⁵⁹ Bu tartışma ise hukuk sistemimizin benimsediği işbirliği sistemi gereği kolektif bir faaliyet neticesinde olgunlaşmaktadır.

Kolektif faaliyet, delillerin müşterekliğini beraberinde getirmektedir. Delillerin müşterekliği de delillerin taraflarca paylaşılması, bilinmesi ve tartışılmasını ifade etmektedir. Delillerin içeriğini yalnızca hakimin öğrenmesi yetmez. Delillerin kovuşturma aşamasında mahkemenin huzuruna getirilmesi ve yargılamanın tüm süreçlerinin, bu konuda bilgi sahibi olduktan sonra delilleri duruşmalarda tartışarak yargılamaya direkt olarak etki edebilmeleri gerekir. Çünkü deliller ancak duruşmada ortaya konulup, taraflara tartışma olanağı sunulduğunda kolektif nitelik kazanırlar.²⁶⁰

Delillerin ortaya konulması (ikame edilmesi) ise soruşturma ve kovuşturma hazırlığı aşamasında toplanmış olan delillerin, duruşmada ortaya konulması ve tartışılmaya açılmasını ifade etmektedir.²⁶¹ Kovuşturma aşamasında yapılan en mühim yargısal faaliyetlerden bir tanesi de delillerin mahkeme huzurunda tartışılması için delillerin ortaya konulmasıdır. Zira duruşmaya getirilip tartışılmayan hiç bir delil hükme esas alınamayacaktır.²⁶² Nitekim CMK 217/1 “ Hakim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir” diyerek bu kuralın sınırlarını çizmiştir. Bu nedenle soruşturma aşamasında elde edilen delillerin kovuşturma aşamasında da mahkemenin huzuruna getirilerek duruşmada yeniden ele alınıp tartışılması zorunludur.²⁶³ Ancak kovuşturma aşamasına geçildiğinde yalnızca soruşturma aşamasında elde edilen deliller ileri sürülüp tartışılmaz. Hakimin yargılama süreçlerinin talebi doğrultusunda ya da re’sen araştırma yükümlülüğü gereği kendiliğinden yargılamaya dahil ettiği deliller de duruşmada herkese açık bir biçimde

²⁵⁹ KUNTER, YENİSEY, NUHOĞLU, s.136.

²⁶⁰ ÜNVER, HAKERİ. 53 vd, KUNTER ve diğerleri, s. 623 vd.

²⁶¹ ÖZBEK ve diğerleri, s.653.

²⁶² ŞAHİN, GÖKTÜRK, s.135.

²⁶³ YURTCAN, Ceza Yargılaması..., s.436.

tartışılıp değerlendirilecektir.²⁶⁴ Bu, kovuşturma aşamasının sağlıklı ilerlemesinin temel şartıdır.

Duruşmada, kanı yargısını oluşturma gereken hakimler, delillerin tartışıldığı duruşma süreci esnasında tanıklar, belgeler, bilirkişiler, elektronik deliller vb. gibi bütün kanıt kaynaklarıyla yüz yüze gelmeli, tutanak, fezleke vb. gibi belgelerle araya hiçbir yabancı araç girmeden, doğrudan doğruya ilişki kurmalıdırlar. Bunun daha da sağlıklı bir biçimde yapılabilmesinin temel koşulunu bahsettiğimiz gibi savunma makamı da dahil olmak üzere tüm yargılama süreçlerinin kısıtlanmaksızın sürece katılması oluşturacaktır. Çünkü yargılama süreçleri birbirinden ayrıştırılamaz biçimde bir bütün oluşturur ve her biri bir diğerinin zorunlu koşulunu oluşturur. Duruşma da bu anlayış nezdinde yürütülecektir. Bu ilkelerin sonucunda ise keyfi değil bilimsel ve somut vicdani kanı oluşacaktır ki bu da bir nevi, “bireysel ahlak ölçer”dir.²⁶⁵

Dolayısıyla yargılama aşamasında değerlendirmesi yapılacak olan tüm delillerin, duruşmada ortaya konulmasından sonra mahkemece tek tek ve bütün halinde tartışılması gerekmektedir.²⁶⁶ Tabii ki kovuşturma aşamasındaki bu tartışma faaliyeti bahsettiğimiz gibi yargılamanın tüm aktörlerinin bir araya gelmesiyle ve kendi içlerinde tartışmalarıyla oluşmaktadır. Bu hukuki tartışmaya ise “çelişmeli muhakeme sistemi” denmektedir.²⁶⁷ Bu sistemin özü; özellikle de tez ve antitez olarak nitelendirilen iddia ve savunma süreçlerinin fikirlerinin ve öne sürdükleri savların yargılama esnasında birbiriyle çarpışması ve bu tartışmanın maddi gerçeğin ortaya çıkmasına vesile olmasıdır. Özellikle de uygulamada kısmen savunma hakkının kısıtlanması ve savunma makamının delillere ulaşımının engellenmesi, maddi gerçeğe ulaşma amacını zedelemektedir. Bununla birlikte AİHS 6. maddesine göre de savunma hakkının kısıtlanması adil yargılanma hakkının ihlaline neden olmaktadır. Dolayısıyla tüm süreçler işbirliği sistemi gereği maddi gerçeğe hizmet etme yükümlüğündeyken savunmanın kısıtlanması ceza muhakemesinin temel amacına da aykırılık oluşturacaktır. Bu nedenle farklı taraflarda ve farklı iddialarda olan yargılama

²⁶⁴ GEDİK, s.942.

²⁶⁵ SELÇUK Sami, Temyiz Denetiminin Sınırları ve Bu Sınırlara Uymamanın Kaçınılamaz Sancılı Sonuçları/Açmazları/Tehlikeleri, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt:19, Sayı:2, İstanbul, 2013, s.493.

²⁶⁶ YILMAZ, s.178.

²⁶⁷ CANPOLAT, s.488.

süjelerinin birbiriyle çelişmesi ve kolektif olarak maddi gerçeğe hizmet etmesi mevcut sistemin en doğru şekilde çalışmasının anahtarıdır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu da bir kararında bu hususu i tihatlaştırmış ve etkin bir savunmanın, maddi gerçeğin pürüzsüz bir biçimde ortaya çıkmasının temel şartı olduğuna atıf yapmıştır.²⁶⁸

Tüm yargılama süjelerinin kovuşturma aşamasındaki etkinliğini ve haklarını güvence altına alan pozitif norm ise CMK 216. Maddesinde kendine yer bulmuştur. Delillerin tartışılması başlıklı CMK 216 gereği yargılamanın tüm süjelerine duruşmada bizatihi beyanda bulunma ve delilleri tartışma hakkı tanınmıştır. Bu doğrultuda tüm yargılama süjelerinin maddi gerçeğe hizmet etme y k ml l  u ve delilleri tartışabilme hakkı, kanun tarafından güvence altına alınmıştır.

3. Delil Serbestisi

Ceza muhakemesi hukuku sistemimizde, vicdani ispat sistemi geçerlidir. Bu sistemin iki ana unsuru vardır. Birincisi, ceza muhakemesinde kural olarak her şeyin delil olabilmesi yani kanuni ispat sisteminin benimsenmemiş olmasıdır. İkincisi ise hakimın vicdani kanaatini, duruşmada ortaya konulmuş ve tartışılmış hukuka uygun delillerle serbestçe oluşturabilmesidir.²⁶⁹ Bu iki unsurun bir araya gelmesi, delil serbestisi kuralını oluşturur. Bu kural, CMK 271’de de isnat edilen suçun hukuka uygun her türlü delille ispat edilebileceği kuralıyla kanunen güvence altına alınmıştır.

Ceza muhakemesi sitemimizde vicdani kanaat sisteminin karşılığı olarak hakimın “delilleri serbestçe değerlendirmesi” yöntemi yani “delil serbestisi” ilkesi benimsenmiştir.²⁷⁰ Nitekim bu ilke CMK 217/1’de de kendine yer bulmuştur ve “...Bu deliller hakimın vicdani kanaatiyle serbestçe takdir edilir” denmiştir. Kanun koyucu bu noktada hakimın kişisel kanaatinin gücü ile delillerin serbestçe değerlendirilmesine vurgu yapmıştır. Dolasıyla mezkur madde gereğince de hakim, mahkemeye getirilmiş ve duruşmada tartışılmış hukuka uygun delillerin ispat gücü ile bir vakanın hangi koşullar altında maddi gerçeğe ulaşılaca ına ilişkin delil değerlendirmesi yapmakta serbesttir.²⁷¹ Yani vakayı anlatan delillerin, eski sistemdeki

²⁶⁸[https:// www.legalbank.com](https://www.legalbank.com)., Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2017/16 E., 2017/420 K., T: 17.10.2017.

²⁶⁹ YILDIZ, s.254.

²⁷⁰ DOĞAN, s.237.

²⁷¹ YILDIZ, s.143.

gibi nelerden ibaret olacağı öncesinden kanunda sayılamaz ve sınırlandırılmaz. Kanuna uygun olan deliller arasında ispat değeri ve düzeyi bakımından bir hiyerarşik ilişki olamayacağı gibi hakimin hükmünü hangi delillere endeksleyeceği de emredilemez, hakim bu konuda serbesttir.²⁷² Ancak buradaki serbestlik kavramı keyfilik anlamına gelmemektedir. Bu kavramın vurguladığı esas husus şudur; hakim ispata ilişkin değerlendirme yaparken kanun koyucu da dahil kimseden emir almadan ve herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan özgür iradesiyle değerlendirmesini yapar.²⁷³ Yani aynı zamanda da yargının bağımsız ve tarafsız olduğunu simgeleyen bu ilkede anlatılmak istenen temel olgu, hakimin delilleri değerlendirirken belli bir kural ile bağlı olmaması ve vicdani kanaatinde serbest ve özgür olması gerekliliğidir.²⁷⁴ Buna da vicdani delil sistemi denmektedir.

Vicdani delil sisteminde, geçmişteki kanuni delil sistemine göre ispat gücü önceden kanun koyucu tarafından belirlenmez. Bu nedenle vicdani delil sisteminin esasında delillerin somut olayın ispatı bakımından değerini hakimin belirleyecek olması yatar. Hukuka uygun yollarla elde edilen ve duruşmada ortaya konularak tartışılmış olan delili, hakim, vicdanında değerlendirmeye alacak ve delilin olayı yansıtıp yansıtmadığına karar verecektir. Hakim, duruşmada ortaya konulup tartışılmış olan delillerden bazılarını daha üstün değer vermek, bazılarını ise hiç değer vermemek imkanına da sahiptir. Nitekim bazı delil türlerinin sayısı fazla olmasına rağmen etkisi az, bazılarının ise sayısı az olmasına rağmen etkisi fazla olabilir. Bu nedenle, hangi delilin hükme esas alınacağına bu yöndeki takdiri de hakime aittir. Nitekim bir olayın veya olgunun belirli sayıda delillerle ispat edilmesine dair bir kural olmadığından, herhangi bir konu sayıca az ama yoğunluğu fazla olan delillerle de ispat edilmiş sayılabilir.²⁷⁵

Vicdani delil sisteminin dolayısıyla da ceza hukuku sisteminin etkin ve hatasız uygulanmasında delil serbestisinin çok önemli bir yeri vardır.²⁷⁶ Vicdani delil sisteminin doğru ve hatasız uygulanabilmesi için dosyaya konu olan olayın doğru

²⁷² YILDIZ, s. 139-140, DOĞAN s.239.

²⁷³ ŞENOL Cem, Teori ve Uygulamada Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması ve Değerlendirilmesi Yasağı, XII Levha Yayınları, İstanbul, 2015, s.33.

²⁷⁴ ŞENOL, s.30.

²⁷⁵ CENTEL, ZAFER, s. 704.

²⁷⁶ KÖSE, s.143.

saptanmış olması gerekmektedir. Çünkü hatalı yapılmış delil değerlendirmesine göre ulaşılan olgular da şüpheli hale gelir. Bu da ceza muhakemesi sisteminde kovuşturma evresinin sağlıklı işlemesi bakımından sağlam bir temel oluşturamaz.²⁷⁷ Dolayısıyla vicdani delil sisteminin uygulanmasının ön şartı; delillerin duruşmada sağlıklı bir biçimde ortaya konularak serbestçe değerlendirilebilmesi ve tartışılabilmesidir. Vicdani delil sisteminde hakim, delilleri hukuk mantığını baz alarak ve akıl yürüterek vicdanına göre değerlendirir. Gerekçeli kararında ise hangi delile neden dayandığını bildirmek zorundadır.

Delillerin, delil serbestisine göre değerlendirilmesinde birbirini tamamlayan iki farklı yönetime başvurulur. Ceza muhakemesi hukukunun temel amacı olan maddi gerçeğe ulaşılabilmesi için bu iki yöntemin birbirini tamamlar ve denetler bir şekilde iç içe ve eksiksiz uygulanması gerekir. İlk olarak delil, gerçeğe uygunluk bakımından değerlendirilmelidir. Delillerin gerçeğe uygunluk değerlendirilmesinin ardından ikinci olarak ise delillerin bütün olarak değerlendirilmesi yapılır.²⁷⁸ Delillerin delil serbestisine bağlı kalınarak değerlendirilmesiyle birlikte akıl yürütme yöntemiyle kalan boşluklar doldurulur ve böylelikle sanık hakkındaki şüphe tamamen yenilebilirse vicdani kanaate ulaşılmış ve maddi gerçek ortaya çıkmış olur.²⁷⁹

Tüm bu nedenlerle hakim, duruşmada önüne gelmiş olan hukuka uygun delilleri delil serbestisine tabi olarak takdir eder. Fakat bunu yaparken belirli ilkeler doğrultusunda bu süreci yönetip esasa dair kararına daha sağlıklı ulaşmak zorundadır. Çünkü kanun tarafından hakime, delillerin değerlendirilmesi noktasında ciddi bir alan tanınmıştır. Bu nedenle hakim, delillerle birebir bağlantı kurmalıdır ve maddi delillerde olduğu gibi, sanık, tanık ve diğer kişileri de vasıtasız olarak doğrudan görmeli, duymalı, bizzat incelemeli ve vicdani kanaatine ancak bu biçimde varmalıdır. Bunlar yapıldıktan sonra ise bir istisna hariç hakim, dilediği delili kararında gerekçelendirmek şartıyla hükme esas almakta özgürdür. O istisnayı ise “delil yasakları” oluşturacaktır. Anayasamız ve ceza muhakemesi kanunumuz gereği, hukuka uygun olmayan deliller, hükme esas alınamaz.

²⁷⁷ KESKİN Serap, Temyiz Nedeni Olarak Hukuka Aykırılık, Alfa Yayınları, 1.Baskı, Ocak 1997, s. 72-73.

²⁷⁸ FEYZİOĞLU, s.141.

²⁷⁹ FEYZİOĞLU, s.149.

4. Delil Yasakları

Delilsiz bir ceza yargılaması sonucunda, sanık hakkında bir kanaate ulaşabilmek olanaksızdır. Mahkemenin sanık hakkındaki olağan şüphesini kanaate çevirmeye elverişli olan delillerin hukuka uygun biçimde elde edilmesi ve değerlendirilmesi zorunludur.²⁸⁰ Yasak delil, ister delillerin elde edilişi esnasında (delil elde etme yasağı) isterse de delillerin ortaya konulması esnasında (delil değerlendirme yasağı) olsun, hukuka uygun delillerin aksine maddi gerçeğe ulaşmada kullanılmaya elverişli değildir. Bu nedenle, bir ceza davasında kural olarak; hukuka uygun olması şartıyla akla, bilime, mantığa uygun her olgu delil olabilir.²⁸¹ Delillerin, hukuka uygun olması şartı hem Anayasada hem de ceza kanunlarımızda kendine yer bulmuştur. Anayasa 38/6 gereği; “Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.” CMK 217/2’ye göre ise “Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir.” denmektedir. Buna paralel olarak da CMK 206’da hukuka uygun olmayan delillerin ortaya konulamayacağı mevzuatlaştırılmıştır. Bu noktada yasak delilin, net bir biçimde reddedileceği mevzuatlarımızca teminat altına alınmıştır. Fakat ceza muhakemesi hukuku sistemimizdeki temel sorun; bir delile hukuka aykırılık vasfının hangi durumlarda verileceği, hangi durumlarda ise elde edilen delilin hukuka uygun sayılacağı noktasında oluşmaktadır. Mevzuatımıza göre hukuka aykırılık kavramını bir bütün olarak hukuk düzeninin emrettiği veya yasakladığı davranışlara aykırılık biçiminde ele almak zorundayız. Yani hukuk sistemimiz, nispi değerlendirme yasağını değil mutlak değerlendirme yasağını tercih etmiştir. Bu doğrultuda Anayasaya, uluslararası sözleşmelere, kanunlara ve diğer düzenleyici işlemlere aykırı hareket edilmesi durumunda, delil, kesin olarak hukuka aykırı hale gelecek ve bu delillere dayanılarak ulaşılan deliller de öğretide adlandırıldığı gibi zehirli ağacın zehirli meyvesi konumunda olacak ve hukuka aykırı hale geleceklerdir²⁸². Nitekim kanunun lafzı bu konuyu net bir biçimde açıklamaktadır. Buna göre deliller sadece hukuka uygun olduğunda, değerlendirmeye alınır. Mevzuatımızda, “yasaya aykırı” değil, “hukuka

²⁸⁰ GÖDEKLİ Mehmet, Türk Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğe Ulaşmanın Ön Koşulu Olarak Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirme Yasağı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Cilt:15, Sayı:4, 2016, s.1913.

²⁸¹ ŞENOL, s.33.

²⁸² GÖDEKLİ, s.1913-1914.

aykırı” tabiri kullanılmıştır ki bu son derece isabetli ve bilinçli bir tercihtir. Buna göre yasak delil kavramı, sadece mevzuatların değil genel hukuk kurallarının da kapsamı içerisinde değerlendirilecektir. Mevzuattaki bu hükümler elbette onları harfiyen uygulamak durumunda olan uygulayıcılar nezdinde de sonuç vermektedir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu da bunu hükme bağlamış ve bir kararında şöyle demiştir: “Gerek pozitif hukuk metinlerine gerekse kişilerin temel hak ve hürriyetlerine ilişkin evrensel hukuk ilkelerine aykırılık bulunup bulunmadığı gözetilmeli ve aykırılığın varlığı halinde hukuka aykırılığın mevcudiyeti kabul edilmelidir.”²⁸³ Bu noktada uygulamada da hukuka aykırılık olduğu an, maddi gerçeğin ortaya çıkması amacı bir kenara bırakılmıştır. Böylelikle maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına yönelik faaliyetlerde, toplumun ve kişilerin zarar görme ihtimaline yönelik olarak, ceza muhakemesi sistemi delil yasakları ile toplumu, kişileri ve adalet duygusunu korumayı esasa almıştır.²⁸⁴ Ne pahasına olursa olsun maddi gerçek²⁸⁵ anlayışı oluşmadan, hukuka uygun delillerle ceza hukukunun temel amacı olan maddi gerçeği ortaya çıkarma fikri benimsenmiştir. Zira modern hukuk anlayışına ve teamüllerine göre, insan onurunun ve insan haklarının teminat altına alınması ile maddi gerçeğe ulaşma amacı çatıştığında, insan onuru, maddi gerçeğin elde edilmesinden çok daha önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁸⁶ Çünkü ceza muhakemesi, suç işleyen insanı yeniden sosyalleştirmek ve toplumsal sorumluluğa sahip bir birey durumuna getirmeyi de kendisine misyon edinmiştir. Bunu yaparken de elbette ki tüm aşamalarda insan onurunu korumalı ve muhafaza etmelidir. Bu, aynı zamanda kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkının bir karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan onuru kavramı, bu noktada insanın hangi durumda ve hangi şartlar altında olursa olsun sadece insan olmasının ona kazandırdığı değerin tanınmasını ve sayılmasını anlatır.²⁸⁷ Aksi durumda ise hiçbir bireyin hukuki güvencesi olmaz ve insan hakları kavramı, hukukun özüne ve amacına uygun olarak ciddi oranda zedelenir. Bu doğrultuda mevzuatımız yasak delil kavramını mutlak biçimde reddedip, şekli ve esasa dair hukuka aykırılığa neden olacak tüm delilleri tolerans göstermeksizin saf dışı bırakmış ve elde kalan hukuka uygun diğer delillerle yargılamanın yapılması gerektiğini hükme bağlamıştır. Eldeki hukuka

²⁸³ [https:// www.kazancı.com.tr](https://www.kazancı.com.tr), YCGK 2005/7-144 E., K:2005/150 K., T:29.11.2005. (E.T 18.02.2022)

²⁸⁴ GÖKTÜRK, ŞAHİN, s.74.

²⁸⁵ ÜNVER, HAKERİ, s.58.

²⁸⁶ GEZER Özge, Hukuka Aykırı Delillerin Türk Ceza Muhakemesi Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, s.193.

²⁸⁷ YARSUVAT, s. 377.

uygun deliller ise sanık hakkındaki şüphenin tamamen giderilmesine neden olmuyorsa, bu noktada da “şüpheden sanık yararlanır ilkesi” (in dubio pro reo) devreye girmektedir.

B. Vicdani Kanaat

Vicdani kanaat; maddi uyuşmazlığı çözmeye yetkili makamın, duruşmada yapılan muhakeme faaliyeti sonucunda ortaya konan delillerin ışığında; aklını rehber yaparak ve hukukun çizdiği sınırlar içinde kalarak, maddi olayın oluş biçimine dair ulaştığı, kendi açısından şüpheyi yer vermeyen bir kanaat olup, maddi olayın ispat edilmesinin yetkili makam açısından bir ölçütüdür.²⁸⁸ Güncel ceza muhakemesi sistemimizde de hakimlerin karar vermelerini sağlayan temel faktör olarak “vicdani kanaat” kavramı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte vicdani kanaat kavramı mevzuatımızda da kendisine genişçe yer bulmuştur. “Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler” (AY 138/1). “Hakim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir.” “Bu deliller hakimın vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir.”(CMK 217/1).

Hakimin vicdani kanaatinin sübjektif ve objektif olmak üzere iki farklı yönü bulunmaktadır. Sübjektif yönü, hakimın olayın ne şekilde gerçekleştiğine dair ikna olduğu alandır. Objektif yönü ise, hakimın kanaatinin objektif olarak denetlenebilir vakıalara dayanması yani hakimın şahsen ikna olmasının yanında somut delillerin de objektif olarak bu kanaati doğrulaması gereken alandır.²⁸⁹ Çünkü vicdani kanaat ancak delillere dayalı oluşabilir. Yani burada önemli olan, hakimi, vicdani kanaatine ulaştıran delillerin, akıl, fizik ve mantık kurallarına uygun bir gerçekliğe sahip olmasıdır.

Vicdani kanaat kavramına paralel olarak bu kavramın oluşmasına neden olan husus ise vicdani delil/ispat sistemidir. Vicdani delil sistemine, uygulamada yaşanan tecrübelerle birlikte uzun bir tarihsel gelişim sürecinden sonra ulaşılmıştır.²⁹⁰ Bu

²⁸⁸ DOĞAN, s.331.

²⁸⁹ DOĞAN, s.332.

²⁹⁰ YILDIZ, s.125, KÖSE, s. 17 vd; AYDIN, s. 28 vd.

gelişim süreci tamamlanmadan önce geçerli olan sisteka ise mnuni ispat/delil sistemidir.²⁹¹ Oldukça rijit bir yapıya sahip olan bu sistem, her olayın kendi içerisinde farklı bir dinamiği ve detaylandırılması olduğunu göz ardı eden bir sistemdir. Aynı zamanda teknolojinin hayatımıza girmesiyle soruşturma tekniğinin gelişmesinden sonra bu sistemin işlevselliğini yitirdiğini söylemek mümkün olacaktır. Çünkü kanuni ispat siteminde; hakim, kanuni ispat kurallarıyla bağlı olduğu gibi kanun koyucu da delilleri ve ispat güçleri ile hangi hususun hangi delille ispat edileceğini bizatihi kendi belirlemiş ve böylelikle uygulamada vakaya özgü detaylar es geçilerek kanunun lafzına göre hareket edilmek zorunda kalınmıştır.²⁹² Bu sisteme göre, belirli meseleler ancak öncesinden belirlenmiş delillerle ispat edilebiliyordu. Hakim de bu delillerle sıkı sıkıya bağlıydı. Örneğin zina ancak ikrar veya belirli sayıda tanıkla ispat edilebilirdi. Bu suç isnadına yönelik olarak yeterli düzeyde ve sayıda tanık beyanı varsa, hakim bunlara dayanarak karar vermek ve sanığı mahkum etmek zorundaydı.²⁹³ Ancak zamanla gelişen teknolojiyle birlikte veri toplama kapasitesinin ve tecrübesinin artmasından kaynaklı olarak soruşturma aşamasında elde edilebilecek delillerin türlerinin ve niteliğinin artması, vakaların temel olarak birbirinden ayrılması ve her olayın kendi içerisinde özgünleşmesi bu sistemin geçerliliğini tartışılır hale getirmiş ve zamanla sistemin birçok olumsuz sonucu adalet mekanizmasını zedelemiştir.

Kanuni ispat sisteminin olumsuz sonuçlarını gidermek amacıyla ortaya çıkan bir sistem olan vicdani delil sisteminde ise belirli olayların belirli delillerle ispatlanması yerine, her olayın her delille ispat edilebilmesi kabul edilmiştir.²⁹⁴ Eğer var ise suçluluğun hangi tür ve hangi sayıda delille ispatlanacağı kanuni bir düzenlemeye bağlanmamış, bu husus hakimin takdirine ve vicdani kanaatine terk edilmiştir.²⁹⁵ Ancak buradan anlaşılması gereken olgu, hakimlerin vicdani kanaatinin sınırsız ve sorgulanamaz olup, sanık hakkındaki hükmün hakimin iki dudağı arasında olduğu değildir. Anayasa 143/1’de “ Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.” denilerek, hakimin hüküm için esas aldığı delilleri, hangi gerekçeyle kullandığını açıklama zorunluluğu olduğuna işaret edilmiştir. Bu nedenlerle bir hakimin vicdani kanaati asla keyfi kurallarla oluşamaz. Hakim, hükmünü ancak

²⁹¹ DOĞAN, s.333.

²⁹² KÖSE, s.9-11., YILDIZ, s.20.

²⁹³ AYDIN, s.32.

²⁹⁴ KÖSE, s.12.

²⁹⁵ KARAKEHYA, s.203., ÜNVER, HAKERİ, s.595.

kovuşturma aşamasında mahkemenin huzurunda tartışılarak gerekçeli karara esas alınabilen ve şüphenin yenilmesine vesile olan hukuka uygun delillerle oluşabilir. Dolayısıyla hakim, vicdani kanaatinin oluşmasına vesile olan delilleri, gerekçeli kararında neden ve ne için kullandığını açık bir biçimde gerekçelendirmek yükümlülüğündedir. Fakat uygulamada gerekçeli kararlarda; “suçun vasfı ve mahiyetine göre beraat” ya da “suçun vasfı ve mahiyetine göre mahkumiyet” denilerek neredeyse aynı tabirlerle zıt kararlar alınabiliyor ve kanunun amir hükmüne de aykırı olarak hukuki gerekçelerden yoksun kalmış gerekçeli kararlar yazılabiliyor.

Tüm bu nedenlerle hakim, ceza muhakemesi hukukuna hakim olan ilkeleri gözeterek, vicdani kanaatini oluşturmakta serbesttir. Ancak hükmün gerekçelendirilmesi amir hükmü gereği de hakim, vicdani kanaatini, somut delillerin ışığında adil yapılacak olan bir yargılamanın sonunda şüpheyi yenerek delillerle oluşturmak durumundadır. Bu da yargılama merciinin maddi gerçeğe ulaşılmasına hizmet etmekteki temel yükümlölüklerindendir.

SONUÇ

Tarihsel süreç içerisinde toplumların; can ve mal güvenliğini koruyabilmesine ve bunu ihlal edenlere yönelik cezalandırma faaliyeti oluşturulması gerekliliğine yönelik ihtiyaçtan dolayı ceza muhakemesi sistemleri oluşmuştur. Zaman içerisinde evrilen bu amaç, modern sistemlerde insan haklarına saygılı bir biçimde maddi gerçeğe ulaşarak adaleti sağlamak başta olmak üzere suç işlediği sabit olan faili cezalandırmak, kamu düzeninin bozulmasını önlemek ve bozulan kamu düzenini yeniden kurmak gibi misyonlarla amacını yeniden tanımlamıştır. Bu amaçların esas olanını ise maddi gerçeğe ulaşma fikri oluşturmaktadır. Maddi gerçeğe ulaşma amacı ise yargılamada sanık hakkındaki şüphenin tamamen yenilmesinden geçmektedir. Ancak elbette ki bu yol, belirli hukuki ilkeler ve prensipler ışığında oluşmaktadır. Dolayısıyla ne pahasına olursa olsun maddi gerçeğe ulaşma fikri, modern ceza hukuku sistemlerinde terk edilmiş, sanık hakkındaki şüphenin yenilmesi amacına insan haklarını önceleyen kanunlar ve ceza hukukunun temel evrensel prensipleri içerisinde ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak şüphenin tamamen yenildiği kovuşturma aşamasına gelmeden önce, şüpheli hakkında kamu vicdanını tatmin etmek, kamu düzenini tesis etmek ve sebep olduğu suç unsurlarına ulaşabilmek adına da şüphe oranlarıyla paralel belirli kısıtlayıcı kararlar alınabilmektedir. Buna, ceza hukuku sisteminde, koruma tedbirleri denir.

Buna göre hakkında basit şüpheyile birlikte soruşturma başlatılan şüpheli, kovuşturma aşamasına kadar geçen evrede belirli şüphe oranları gerçekleşirse koruma tedbirlerine maruz bırakılabilir. Koruma tedbirleri bireylerin temel haklarına müdahale niteliği taşıdığı için ancak kanunda hükmedilen sebepler ve şartlar var olduğunda uygulanabilir. Buna dair alınacak kararların referans noktasını ise şüphe seviyeleri oluşturmaktadır. Makul şüpheyeye yönelik adli arama kararları verilebilmekte, makul sebep haline dönüştüğünde önleme araması kararı verilebilmekte, kuvvetli şüpheyeye yönelik ise tutukluluk başta olmak üzere oldukça sıkı koruma tedbirleri uygulanabilmektedir. Soruşturma aşamasının en önemli kararlarının alınmasına vesile olan şüphe kavramı, bu kararların alınmasına yol açan ilk aşama olan ve ceza muhakemesi sisteminin başlangıcını oluşturan soruşturma aşamasının başlamasında da belirleyici faktör olarak yer almaktadır. Buna göre ihbara konu suç hakkında, basit

şüpheyne ulaşılırmışsa soruşturma aşaması başlayacak, bu şüphe seviyesine ulaşılammış ise soruşturmaya yer olmadığına dair karar verilecektir.

Soruşturma aşamasında gerekli soruşturma işlemlerinin tamamlanmasından sonra ise ceza muhakemesinin en önemli evresi olan kovuşturma aşamasına geçişi sağlayan referans noktası da şüphe oranıyla oluşturulmuştur. Buna göre soruşturma aşamasında toplanan delillerle birlikte savcı tarafından yapılan değerlendirmede, yeterli şüpheyne ulaşılıyorsa yani savcı tarafından şüphelinin mahkumiyet ihtimalinin beraat ihtimalinden daha yüksek olduğuna kanaat getiriliyorsa, şüpheli hakkında iddianame hazırlanacaktır. Aksi durumda yani savcı tarafından yeterli şüpheyne ulaşılammaması halinde ise şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilecektir. Kovuşturma aşamasına geçildikten sonra ceza muhakemesinin temel misyonu olan maddi gerçeğe ulaşma amacı daha da ön plana çıkacak ve yargılamanın tüm sac ayakları işbirliği sistemi gereği bu amaca hizmet edecektir. Elbette ki bu amaca hizmet edilen kovuşturma aşamasında özellikle de savunma hakkı kısıtlanmadan, ceza hukukunun temel evrensel prensiplerine riayet edilerek duruşmalar yapılacak ve çelişmeli muhakeme sistemi gereği farklı noktalarda olan yargılamaya konu sùjeler, delilleri mahkeme huzurunda tartışarak maddi gerçeğe ulaşmaya çalışacaklardır. Bu tartışmalardan sonra ise esas olan maddi gerçeğin ortaya çıkarılıp, hakimnin vicdani kanaatine ulaşmasıdır. Hakimi, şüphenin yenilmesiyle vicdani kanaate götüren de delillerdir. Bu doğrultuda öğretide benimsendiği gibi önce delil sonra vicdani kanaat anlayışı benimsenmelidir. Dolayısıyla hakim vicdani kanaatinin oluşması için ilk olarak delillerin mahkeme huzuruna getirilerek tartışılmasını gözlemlemek zorundadır. Hakim vicdani kanaatine ulaşma yolunda mahkeme huzuruna getirilen bu delilleri ise değerlendirmekte serbesttir. Ancak Anayasa gereği hangi delili ne için hükme esas aldığını gerekçeli kararında belirtmek yükümlülüğündedir. Bunun yanı sıra, hükme esas alınan ve gerekçeli kararda belirtilen deliller hukuka uygun olmak zorundadır. Mevzuatlarımız, Anayasa başta olmak üzere hem elde edilişi hem de değerlendirilişi bakımından yasak delilleri istisnasız olarak, mutlak surette reddetmiştir. Yasak delil kapsamına girmeyen, mahkeme huzuruna getirilmiş hukuka uygun deliller, sanık hakkındaki şüphenin tamamen yenilmesini sağlamıyorsa; ceza hukukunun temel evrensel prensibi olan şüpheden sanık yararlanır(in dubio pro reo) ilkesi devreye girecek ve sanığın beraatine hükmlunacaktır. Çünkü ceza yargılamasında mahkumiyet, büyük veya küçük bir

olasılığa değil, her türlü kuşkudan uzak bir kesinliğe dayanmalıdır. Aksi ceza muhakemesinin çalışma prensiplerine ve ilkelerine aykırılık teşkil edecektir. Ancak eldeki deliller doğrultusunda sanık hakkındaki şüphe usulüne uygun olarak yapılmış duruşmalar neticesinde sonlandırılabilirse, maddi gerçeğe ulaşılmış, hakim vicdani kanaati oluşmuş bu doğrultuda hem adalet mekanizması çalışmış hem de kamu vicdanı tatmin edilecek aşamaya gelinmiş demektir. Basit şüpheyile başlayıp, şüphenin yenilmesiyle son bulan tüm bu aşamaların doğru çalışmasının ve şüphe oranlarının mevzuattaki karşılıklarının uygulamada eksiksiz ve hatasız uygulanmasının anahtarını ise yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

ALACAHAN Osman, VATANDAŞ Saniye, Kamusal-Özel Alan Ayırışmasının İnşa Süreci ve Sosyal Medya, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, 2021.

ALTINKÖK Serhat, Bireysel Başvuru Açısından Suç Şüpheli Olan Kişinin Yakalanması ve Tutulması/Gözetimine Alınması, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:64, Sayı:2, 2015.

APAYDIN Cengiz, Ceza Muhakemesinin Temel İlkeleri, Terazi Hukuk Dergisi, Sayı:166, 2020.

AKPEK Ayça, Tutuklamada Kuvvetli Suç Şüphesi, Seçkin Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2020.

ARTUK Emin, Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Notları, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 1982.

AYDIN Devrim, Ceza Muhakemesinde Deliller, Yetkin Yayınları1,1.Baskı, Ankara, 2014.

AYDIN Murat, İddianamenin Unsurları ve İadesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, 2006.

BALCI Murat, Delillerin, Suçun İşlendiği Hususunda Yeterli Şüphe Sebebi Oluşturulması, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt:7, Sayı:72, 2012.

BAYRAKTAR Bülent, Muhakemelerde Delillerin Önemi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 25, 2011.

BODUR Harun, Şüphe Makul Şüphe ve Arama Hukuku, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 1, 2006.

CANPOLAT Can, Ceza Muhakemesinin Amacı, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020.

CENGİZ Serkan, DEMİRAĞ Fahrettin, ERGÜL Teoman, McBRIDE Jeremy, TEZCAN Durmuş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2008.

CENTEL Nur, Ceza Muhakemesi Hukukunda Hakimin Tarafsızlığı, Kazancı Hukuk Yayınları, Sayı:150, 1996.

CENTEL Nur, ZAFER Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2018.

CİHAN Erol, Ceza Muhakemesi Hukukunun Gayesi, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:2, Ekim 2020.

CİN Onursal, Ceza Muhakemesi Hukuk Temel Bilgiler-Örnek Sınav Soruları ve Pratik Çalışmalar, Palet Yayınları, 1. Baskı, Konya, 2012.

ÇAYAN Gökhan, Masumiyet Karinesi Doktrini, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Cilt:1, Sayı:42, Nisan 2020.

DEĞİRMENCİ Olgun, Yargılama Makamı İçin Şüphe, Müdafî İçin Savunma Nedeni: Adli Bilişimde Özet Değer(Hash Value) Kavramı ve Özet Değer Çakışmasının Ceza Muhakemesine Etkileri, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt:13, Sayı:137, 2018.

DEMİRBAŞ Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınları, 12.Baskı, 2017.

DEVELİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, 20.Baskı, Ankara, 2003.

DOĞAN Koray, Ceza Muhakemesinde Belirsizlik Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi, Seçkin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2018.

DOĞRU Osman, NALBANT Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar, Legal Yayınları, İstanbul, 2013.

DÖNMEZER Sulhi, Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler, Beta Yayınları, İstanbul, 1998.

ERCAN İsmail, Ceza Muhakemesi Hukuku, Themis Yayınları, 11. Baskı, 1. Bölüm, Nisan 2016.

EREM Faruk, Ceza Usulu Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 5. Baskı , Ankara, 1978.

EREM Faruk, Diyalektik Açından Ceza Yargılaması Hukuku, Işın Yayıncılık, 6.Baskı, Ankara, 1986.

ERTEM Burcu, Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

ERYILMAZ Mesut Bedri, Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2012.

ERYILMAZ Mesut Bedri, Türk ve İngiliz Hukukunda ve Uygulamasında Durdurma ve Arama, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003.

FEYZİOĞLU Metin, Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002.

GEDİK Doğan, Ceza Muhakemesinde Hakimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği, DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, 2019.

GEZER Özge, Hukuka Aykırı Delillerin Türk Ceza Muhakemesi Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017.

GÜLTEKİN Özkan, Ceza Muhakemesi Hukukunda “Şüphe” Kavramı, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 46, 2010.

GÖDEKLİ Mehmet, Türk Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğe Ulaşmanın Ön Koşulu Olarak Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirme Yasağı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Cilt:15, Sayı:4, 2016.

GÖKCEN Ahmet, Ceza Muhakemesinde Basit Elkoyma ve Postada Elkoyma(Özellikle Telefonların Gizlice Denetlenmesi), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1994.

GÖKSU Mustafa, Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2010.

Henry L. Chambers, “Reasonable Certainty and Reasonable Doubt”, Marquette Law Review, V.81, 1.3, 1998.

KARABULUT Ferhat, KARAPAZARLIOĞLU Ersin, TOSUN Hamza, Ceza Muhakemesinde Delil Kavramı ve Kovuşturma Sürecinde Hakimlerin Delil Algısı, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2015.

KARAGÜLMEZ Ali, “Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama Kararının Reddi Kararına İtirazın İncelenmesi Üzerine 5271 sayılı CMK’nın İncelenmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:55, 2005.

KARAKEHYA Hakan, Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçek, Eskişehir Barosu Dergisi, 2006.

KARAKEHYA Hakan, Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Sayı: 27, 2017.

KESKİN Serap, Temyiz Nedeni Olarak Hukuka Aykırılık, Alfa Yayınları, 1.Baskı, Ocak 1997.

KIZILARSLAN Hakan, Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararları (SYOK) ve Bu Kararların Ceza Muhakemesi Sistematiği Açısından İrdelenmesi , Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2019.

KOYUNCU Ali, Ceza Adaleti Usul Hukuku İlişkisi ve Vicdani Kanaat, Ankara Barosu Dergisi, 2011.

KÖSE Metin, Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 1.Baskı, Ekim 2017.

KUNTER Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, Muhakeme Dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Arıkan Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 2006.

KÜÇÜKBAYRAK Adnan, Ceza Davalarının Hazırlanması ve Kişisel Davası, Adil Yayınevi, Ankara, 1999.

OKUR Ece, Türk Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Evresi, https://www.academia.edu/49347280/T%C3%9CRK_CEZA_MUHAKEMES%C4%B0NDE_KOVU%C5%9ETURMA_EVRES%C4%B0, (E.T 01.07.2022).

ÖZBEK Veli, DOĞAN Koray, BACAKSIZ Pınar, TEPE İlker, Ceza Muhakemesi Hukuku, 10. Baskı, Ankara, 2017.

ÖZOCAK Gürkan, Ceza Muhakemesinde Elektronik Delillerin Tespiti ve Toplanması, 2. Uluslararası Bilişim Kurultayı Bildiriler Kitabı, İzmir, 2011.

ÖZTÜRK Bahri, Ceza Muhakemesi Hukuku (Ana Hatlarıyla), Seçkin Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara, 2020.

ÖZTÜRK Bahri, TEZCAN Durmuş, ERDEM Ruhan, SİRMA Özge, KIRIT Yasemin, ÖZAYDIN Özdem, AKCAN Esra, ERDEN Efser, ALTINOK Derya, TOK Mehmet Can, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ders Kitabı, Seçkin Yayıncılık, 15.Baskı, Ankara, 2021.

SELÇUK Sami, Temyiz Denetiminin Sınırları ve Bu Sınırlara Uymamanın Kaçınılamaz Sancılı Sonuçları/Açmazları/Tehlikeleri, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt:19, Sayı:2, İstanbul, 2013.

ŞAFAK Ali, BIÇAK Vahit, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, Roma Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2005.

ŞAHİN Cumhuri, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2005.

ŞAHİN Cumhuri, GÖKTÜRK Neslihan, Ceza Muhakemesi Hukuku I, Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, Ankara, Eylül 2021.

ŞAHİN İlyas, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Koruma Tedbirleri Bakımından Esas Alınan Şüphe Kavramının İncelenmesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 3, 2014.

ŞAHİNKAYA Yalçın, Suçsuzluk Karinesi, Seçkin Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2008.

ŞEN Ersan, Somut Delil Üzerinden Tutuklama Tedbirini Tartışırken, 7 Temmuz 2021, <https://sen.av.tr/tr/makale/somut-delil-uzerinden-tutuklama-tedbirini-tartisirken> (E.T 30.06.2022).

ŞEN Ersan, Türk Hukukunda Telefonla Dinleme-Gizli Soruşturmacı-X Muhbir, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ocak 2012.

ŞENOL Cem, Teori ve Uygulamada Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması ve Değerlendirilmesi Yasağı, XII Levha Yayınları, İstanbul, 2015.

ŞİRİN Tolga, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Ek Kitapları Serisi-1, 1.Baskı, 2018.

TANRIKULU Sezgin, Adil Yargılanma Hakkı ve İddianamenin Kabulü – İadesi – Tebliği, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 64, 2006.

TOSUN Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984.

TOROSLU Nevzat , FEYZİOĞLU Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yayınevi, 10.Baskı, Ankara, 2021.

TURAN Hüseyin, Adil Yargılanma Hakkının İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesindeki Yeri ve Önemi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ankara, 2009.

TURHAN Faruk, Ceza Muhakemesi Hukuku, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.

TÜRKEL Adem, Ceza Yargılamasının Kovuşturma Aşamasında Adil Yargılanma Hakkı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2010.

US Eser, YÜCEL Özge, Kamu Görevlisi Disiplin Hukukunda Masumiyet Karinesi ve Şüpheden Sanık Yararlanır (In Dubio Pro Reo) İlkelerinin Uygulanması, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, Nisan 2020.

ÜNVER Yener, HAKERİ Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 18. Baskı, Ağustos 2021.

ÜZÜLMEZ İlhan, Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:58, 2005.

YARGICI Seçil, Türk Ceza Muhakemesinde Kamu Davasının Hazırlanması, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

YARSUVAT Duygun, Türk Ceza Muhakemesine Hakim İlkeler: İtham Sistemi mi, Tahkik Sistemi mi ?, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, 2010.

YAYLA Mehmet, Ceza Yargılamasında İspat İçin Yenilmesi Gereken Şüphe; Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Sistemlerinin İncelenmesi, Ankara Barosu Dergisi, Ankara, 2013.

YENİDÜNYA Caner, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Kamu Davasının Açılması İddianamenin Unsurları ve İadesi, E-Akademi dergisi, Sayı:60, 2007.

YENİSEY Feridun, Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku-Duruşma ve Kanun Yolları, Beta Yayınevi, 2.Baskı, İstanbul, 1990.

YILDIRIM Akif, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı: 9, Haziran 2017.

YILMAZCAN Ahmet, Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar ve Denetimi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

YILDIZ Ali Kemal, Ceza Muhakemesinde İspat ve Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2002.

YILMAZ Zehra, Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

YURTCAN Erdener, Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler, Aristo Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul, 2014.

YURTCAN Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, Seçkin Yayınları, 14. Baskı, Ankara 2017.

YÜCE Turhan, İn Dubio Pro Reo Kaidesi, Adalet Dergisi, Sayı:12, 1962.

ZABUNOĞLU Yahya, Kamu Hukukuna Giriş-Devlet, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.academia.edu> (E.T 01.07.2022)

<https://www.anayasa.gov.tr> (E.T 01.07.2022)

https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (E.T 22.08.2022)

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57914%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57914%22]}) (E.T 22.08.2022)

<https://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T 09.10.2021)

[https:// www.legalbank.net](https://www.legalbank.net) (E.T 01.07.2022)

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (E.T 27.08.2022)

<https://khyk.kazancihukuk.com/> (E.T 03.07.2022)

[https:// www.resmigazete.gov.tr](https://www.resmigazete.gov.tr) (E.T 30.06.2022)

<https://www.sen.av.tr> (E.T 30.06.2022)

<http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T 27.08.2022)

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/ozel-yetkili-mahkemeler-kaldirildi-120281.html> (E.T 26.04.2021)